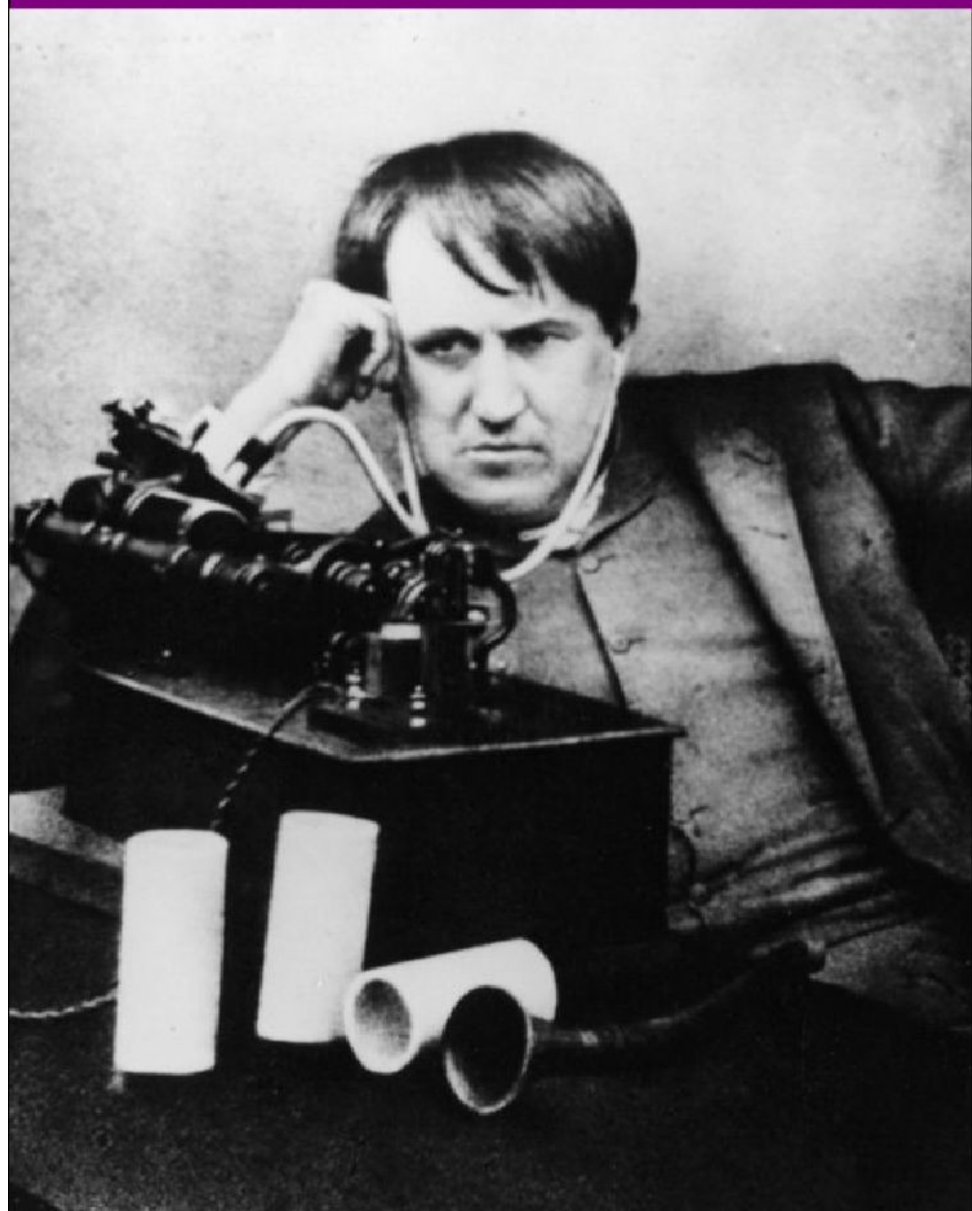
BARBU APELEVIANU

EDISON

BARBU APELEVIANU

EDISON

PARTEA I

I
UN BEJENAR POLITIC

Spre sfârşitul celui de-al patrulea deceniu al veacului trecut, un oarecare Samuel Edison se stabilea în orăşelul Milan, din statul Ohio (S.U.A.), unde ajunsese după lungi peripeţii şi peregrinări prin mai multe localităţi de pe ţărmul lacului Erie. Refugiat politic, venea din Canada nordică; acolo, răscoala burgheziei engleze, care nu înţelesese că ar fi trebuit să se sprijine pe masele largi ale fermierilor localnici şi pe concursul micii burghezii oprimate, fusese sângeros reprimată de către armatele britanice regulate. Participant la răscoală, Samuel Frison luase drumul exodului, înspăimântat de sancţiunile aspre ce-i aşteptau pe toţi foştii insurgenţi.

În pribegia lui, fugarul pătimise multe, înfruntase primejdii, îndurase foamea şi frigul, străbătând numai cu piciorul, peste 180 de mile! Ca să poată trece în Statele Unite, mersese – mai ales, noaptea, călăuzindu-se după stele şi după muşchiul arborilor seculari din bătrânele păduri canadiene – fără odihnă şi popas. Luase cotitele şi ascunsele poteci ale triburilor indiene şi traversase pe gheaţă râul Sainte-Claire…

Îşi lăsase la Vienna, în casa tatălui său din Canada, soţia şi doi copii. După reprimarea răscoalei, guvernul canadian îi confiscase averea şi îi anulase dreptul de proprietate.

Samuel trebuia deci să-şi facă altă situaţie şi să-şi rostuiască o nouă viaţă, departe de locurile unde se aşezaseră, pe vremuri, străbunii săi. Noua gospodărie şi-a întemeiat-o aici, la Milan, orăşelul de pe malul râului Huron, ai cărui locuitori se ocupau, îndeosebi, cu transportul cerealelor pe apă, din regiunile rodnice spre răsărit. Milanul trăia din comerţul cu grâne şi din navigaţie, căci în statul

Ohio nu existau încă linii ferate. În schimb, de-a lungul cheiului oraşului, se ridicau, necontenit, silozuri şi vaste magazii pentru depozitarea cerealelor. Se dezvoltau, concomitent, şantierele navale, iar localitatea prospera. La început, Samuel Edison îşi ridică o mică fabrică, unde făcea şindrilă, pe-atunci foarte solicitată ca material de construcţii. O vindea la preţ bun şi afacerile se dovedeau bănoase.

Curând, tot în anul 1839, Samuel reuşi, printr-un devotat prieten, căpitanul de vas Alva Bradley, care făcea curse pe lacul Erie, să-şi aducă din Canada, la Milan, soţia şi cei doi copii. Îndată după aceea, se apucă să facă şi negoţ cu cereale. Era extrem de muncitor, perseverent, neistovit şi câştiga destul de bine.

II
FAMILIA EDISON

Străbunii lui Samuel erau, de origine, olandezi şi emigraseră, de pe ţărmul lacului Zuiderzee, în noul continent american, pământ al speranţelor, mirajului, aventurilor şi dorinţei de îmbogăţire. Bunicul său, John, se alăturase coloniştilor adepţi ai coroanei britanice, care, sub ocrotirea armatei engleze, luptau împotriva taberei progresiste, avântate în lupta pentru dobândirea independenţei Americii de Nord. În timpul acestui faimos război (1775— 1783), John Edison fusese un „tory”, adică un partizan al autorităţii şi dominaţiei britanice, cu substrat conservatorist. Prizonier în mâinile patrioţilor independenţi, fostul mare proprietar de pământ se văzu nu numai cu întreg avutul confiscat, dar şi trimis în faţa instanţei de judecată. Abia scapă de o pedeapsă grea, prin strădaniile şi intervenţiile unor rude cu influenţă. Dar, o dată cu proclamarea independenţei Statelor Unite, el fu exilat, împreună cu alţi numeroşi „tory”, proscrişi la rândul lor.

Urmat de soţia sa, Sarah Ogden, şi de cei şapte copii ai lor, John debarcă în vestul Canadei, pe teritoriul Noii Scoţii.

— De-aici înainte ne-aşteaptă zile grele, rosti bărbatul, puţin posomorit, dar încă dârz şi aprig în voinţa de-a da piept cu viaţa.

— Vom munci alături de tine şi vom ieşi, din nou, la lumină, răspunse blajina şi vrednica lui soţie. Avem şapte copii, încă şapte guri de hrănit, şi datorii, şi răspunderi faţă de ei... Cine dă înapoi şi se sperie de muncă şi de nevoi e un slăbănog şi un laş! Iar tu, John, nu eşti un om bicisnic...

Într-adevăr, John Edison nu era un bicisnic şi niciun suflet care să se lase lesne înfrânt. Într-o regiune cu climă aspră şi păduri sălbatice, pe ţărmul de est al golfului Fundy, emigranţii dădură o luptă crâncenă cu natura potrivnică, lipsurile de tot felul şi cu munca anevoioasă. Munceau la tăierea copacilor seculari, la joagăr şi la căratul buştenilor uriaşi. Copiii creşteau, grijile sporeau şi ele. Anii treceau, băieţii lui John şi ai Sarahei deveneau bărbaţi, iar copilitele de altădată se împlineau în mândre fecioare sau în tinere căsătorite. Cel mai mare dintre fii, Samuel – căruia biografii îi vor adăuga, mai târziu, atributul de senior – s-a căsătorit, în 1792, cu o oarecare domnişoară Stimpson şi, la rândul său, a avut numeroşi copii. Unul dintre aceştia, băiatul născut în 1804, a primit numele de Samuel-junior, spre a-l deosebi de numele părintelui său. Peste 37 de ani, Samuel Edison-junior era sortit să fie tatăl celebrului inventator.

La începutul secolului al XIX-lea, Anglia îşi intensifica politica de colonizare a Canadei de Sus (actualul stat Ontario). S-a dat deci semnalul mişcării pentru colonizarea ţărmului de miază-noapte şi apus al lacului Erie. Spre ademenirea emigranţilor, guvernul britanic al Canadei nordice le făgăduia loturi întinse de pământ şi drepturi stabile de proprietate, Mai cu seamă reprezentanţii sau urmaşii vechilor familii „torry” rămase încă fidele coroanei engleze, erau stăruitor poftiţi în noile regiuni şi admirabil

primiţi.

Ca urmare, şiruri întregi de caravane – căruţe, chervane, oameni, cai şi vite – porniră de-a curmezişul Canadei, călătorind de la răsărit spre vest şi nord.

Bătrânul John Edison avea acum, în 1811, patriarhala vârstă de 80 de ani. Moşneagul, încă falnic şi plin de sănătate, îşi adună numeroasa familie: fii, fiice, nurori, gineri şi nepoţi, şi porni şi el, cu lunga-i caravană spre vest. În masive chervane trase de mai multe perechi de boi, familia Edison bătu sute de kilometri, traversând regiuni aspre şi inospitaliere.

După foarte lungi ocoluri, trecând din Noua Scoţie, graniţa de miază-noapte a Statelor Unite, pe ţărmul râului Hudson şi de acolo, înapoi, frontiera de lângă cascada Niagara, familia împovărată de copii şi bagaje urcă iarăşi drumurile, aproape sălbatice, ale Canadei acoperite de brume şi codri bătrâni.

Şi, într-un fantastic amurg de legendă biblică, noul patriarh, urmat de convoiul seminţiei sale, ajunse în proaspătul pământ al făgăduinţei.

— Aici rămânem, grăi el, descoperindu-se şi sărutând ţărâna.

Şi toţi, mlădiţe tinere sau vajnice crengi desprinse din falnicul copac al neamului lor, îngenunchează ca să sărute, la rândul lor, primitorul pământ. Era o pitorească vale, cuprinsă între coline înveştmântate cu pini. Acolo înfiripară un sat pe care îl numiră Vienna. Tăiară copaci, ridicară case, desţeleniră largi întinderi de câmpie. Familia se puse pe muncă. Creştea vite, vâna sălbăticiuni şi defrişa păduri. Vienna, împrejmuită de codri de pini, se dezvolta şi lua, încetul cu încetul, înfăţişare de oraş. Lemnul de construcţie, încărcat pe şlepuri şi trimis în Anglia, îmbogăţea familia... Vremea îşi depăna anii de pe imensele ei gheme şi evenimentele se precipitau, schimbându-şi culoarea.

În 1837, izbucni răscoala burgheziei canadiene, care,

după cum am arătat, avu urmări dramatice. Atunci se produse şi exodul lui Samuel Edison-junior, bejenarul nepot al straşnicului ctitor de familie, John. Fostul răsculat se refugiase în Statele Unite, la Milan, lăsând, departe, în Canada, mormântul neînfricatului său bunic, pe care numai moartea izbutise să-l doboare, la adânci bătrâneţi.

— Nancy, rosti Samuel, privindu-şi soţia, născută Elliott, după ce reuşise s-o aducă în Ohio, împreună cu cei doi copii, începem o viaţă nouă. Să ţinem sus flamura nădejdii şi să ne încordăm puterile de muncă!

— Aşa va fi, Samuel, răspunse femeia, întărind printr-un luminos zâmbet de încredere spusele bărbatului.

III
VISUL MAMEI

După negoţul cu şindrilă, fabricată la gaterele sale, Samuel Edison-junior se hotărî să facă şi comerţ cu cereale. Transportul lemnului şi al grânelor se efectua, pe-atunci, numai pe apă. Familia refugiatului politic n-avea de ce să se plângă. Se bucura de oarecare bună stare şi negoţul părea prosper. Un prim-născut, William Pitt, extrem de talentat la desen, va deveni, mai târziu, la anii maturităţii, director al Societăţii de tramvaie din Port-Huron.

Fata, Tanny sau Tania, sentimentală şi gingaşă, avea să fie devotata şi afectuoasa soră a ilustrului inventator, care încă nu sosise pe lume.

Spre mijlocul secolului trecut, destinul se întoarse, însă, împotriva locuitorilor oraşului Milan, cărora navigaţia, prin transportul mărfurilor pe apă, le aducea venituri bune. Construcţia liniilor ferate era în toi în întreaga Americă de Nord. O cale ferată, care, în apropiere, ocolea oraşul Milan, iscă sărăcia în toată regiunea. Negoţul pe apă se prăbuşea. Cerealele şi scândura erau încărcate şi transportate în vagoane, în loc de-a fi purtate în şlepuri şi cargoboturi.

Oraşul se afla în declin. Furtuna economică zdruncină, ca firească urmare, şi căminul harnicului Samuel. Comerţul cu grâne şi şindrilă se vădea tot mai slab, iar tatăl fu nevoit să-şi mai caute o îndeletnicire. O găsi în livada şi grădina casei lui, unde începu să cultive, cu aceeaşi sârguinţă fără preget, fructe şi legume. Grădinăritul nu aducea prea mulţi bani, dar Samuel nu şovăia în zilnica lui trudă. Nicio muncă nu-i părea înjositoare. Întâmpina, neclintit în voinţă şi parcă mai oţelit ca oricând, greutăţi şi nevoi. Mama, Nancy, blândă şi liniştită, dar muncitoare şi ea, vedea de treburile casei.

În această perioadă a vieţii familiei Edison, gânguri, pentru prima oară, la 11 februarie 1847, cel de-al treilea copil, micul Thomas Alva, gloria tehnicii americane de mai târziu.

Înainte de naşterea lui, într-o noapte, mama avu un vis frumos, care o umplu de bucurie.

…Se făcea că, în grădina din preajma casei, soţul ei, Samuel, sădea un pom în mijlocul grădinii, care crescu repede, văzând cu ochii. Doamna Edison şedea la rădăcina lui şi se minuna de repeziciunea cu care creştea şi se îngroşa pomul. Ramurile lui, zeci şi sute, se lungeau nemaipomenit, peste mări şi ţări, dincolo de America, peste toate continentele pământului. Spre marea ei mirare, mama văzu spânzurând pe fiecare ramură uriaşă mii şi mii de felurite fructe, care străluceau, uneori, ca lumina, alteori ca diamantul, ca aurul şi argintul.

Şi, deodată, cum sta şi privea pomul, coaja lui se desfăcu într-un loc. Din inima trunchiului răsări un băieţel minunat, cu ochi scânteietori şi îngânduraţi, cu capul mare şi trupul mic, ţinând parcă o carte groasă la subsuoară.

„Mamă, nu te speria, eu sunt fiul tău!”

Spunând acestea, se urcă în pom într-un chip ciudat, fără să se folosească de mâini şi de picioare. În clipa aceea se auziră glasuri omeneşti, care grăiau vorbe neînţelese şi

întindeau braţe rugătoare ca să culeagă fructele pe care nu le puteau ajunge. Băieţelul rupea fructele şi le arunca darnic, în mâinile care aşteptau hrăpăreţe. Şi de ce arunca tot mai multe fructe, se înseninau oamenii la faţă şi-l aclamau.

„Trăiască Edison, trăiască Edison!” urla mulţimea cuprinsă de delir, din cele patru colţuri ale lumii.

Nancy se trezi, înfiorată, lângă soţul ei.

— Sam, strigă ea, scoală-te!

— Ce e? Ce e? o întrebă soţul cam morocănos, căci fusese trezit tocmai când îi era somnul mai dulce.

— Sam, spuse femeia în şoaptă, am visat aşa de frumos!

— Până una-alta, culcă-te şi lasă-mă să dorm! îi răspunse soţul şi se întoarse pe partea cealaltă.

Nancy clătină cu tristeţe din cap, dar cu sufletul cald încă de frumuseţea visului.

IV
ÎNTÂIA INVENŢIE A LUI TOM

Tom, băiatul pe care-l născu, creştea destul de repede, dar nu semăna cu ceilalţi copii. Era cam puţintel la trup, firav, slăbuţ şi avea capul mare, neobişnuit de mare. Din cauza asta mulţi zâmbeau răutăcios, privindu-l. Un vecin, care avea mâncărime de limbă, zise:

— Un cap ca ăsta nici n-are nevoie de picioare…

Mama lui Tom îi răspunse, înţepată:

— În schimb e vai de picioarele tale, care n-au cap!

Chiar din primii ani, când începu să umble şi să vorbească, Tom se arătă un copil zvăpăiat, curios şi cercetător. Făcea multe pozne, de aceea tatăl său trebuia să-i „mângâie” deseori spinarea cu cingătoarea de piele, care ustura destul de rău.

La vârsta de cinci ani, Tom, dând o raită pe la coteţe, zări o cloşcă pe ouă. Vru s-o gonească, dar, spre marea lui

mirare, pasărea nu voia să fugă, cum făcea de obicei în alte împrejurări. Acest lucru îi dădu de gândit. Ce făcea cloşca acolo? O urmări nedumerit zile întregi. Când văzu că din ouă ieşiră puişori, încremeni de uimire, apoi se repezi într-un suflet la maică-sa şi-i spuse:

— Mămico, vino repede să vezi! Cloşca noastră a scos o grămadă de puişori din ouă! Şi sunt aşa de drăguţi şi de plăpânzi...

Doamna Edison, vrând-nevrând, se lăsă târâtă până la cuibar şi se minună şi ea de micuţele vietăţi cu fulgi de aur, care ciuguleau zgândărind pământul. Tom, la rândul său, nu se mai sătura să-i privească:

— Cum de s-a putut să iasă puişori din ouă, mămico? Ce le-a făcut cloşca? o întrebă el, curios din cale afară.

— Cloşca n-a făcut nimic altceva decât a ţinut căldură ouălor. Restul a mers de la sine.

— Aşaaa? se miră copilul. Va să zică, dacă ţii ouăle la cald, ies pui? întotdeauna se întâmplă aşa?

— Da, spuse mama. Dar asta numai cloşca poate s-o facă.

Tom căzu pe gânduri. Ce lucru minunat! Să scoţi pui vii şi drăgălaşi din nişte simple ouă, reci şi neclintite. Şi de ce numai cloşca poate să facă aşa ceva? El, adică, n-ar putea să izbutească?

Şi, deodată, îi trecu prin cap un gând năstruşnic. Fără să spună o vorbă, se urcă în pod şi rămase acolo mult timp.

— Unde e Tom? Pe unde tot umblă, că nu-l văd nicăieri! întrebă mama, îngrijorată, pe Tania, care-şi pieptăna păpuşa.

— Nu ştiu, răspunse Tania. Azi-dimineaţă l-am zărit urcându-se în pod, dar, de atunci, nu l-am mai văzut.

— În pod? Ce-o fi căutând acolo? făcu mama din ce în ce mai îngrijorată. Şi, fără să mai aştepte răspuns, se urcă în podul casei. Îl descoperi într-un colţ, stând nemişcat pe un coş cu ouă.

— Ce faci aici, Tom? îl întrebă uluită.

— Vreau să scot şi eu pui din ouă, mămico, răspunse Tom.

Mama îl luă în braţe şi-l sărută, râzând şi plângând totodată.

— Dragul meu băieţel, eşti prea mic ca să te iei la întrecere cu cloşca.

…Oricum, Tom descoperise, la vârsta de cinci ani, ceea ce va deveni, mai târziu, clocitul artificial. Ouăle pe care le spărsese, şezând pe ele, reprezentau un preţ prea mic faţă de foloasele ideii.

V
POZNE DE ŞTRENGAR ŞI MUGURE DE GENIU

Ceea ce îl deosebea pe micul Tom de alţi copii era continua nelinişte de-a şti cât mai multe, de-a descoperi lucrurile în sinea lor, în ascunsele lor taine. Încă de la vârsta de trei-patru ani, el vădea o vie curiozitate, un nepotolit interes pentru tot ce-l înconjura. Îşi punea singur întrebări şi singur încerca să afle răspunsuri. Firea lui, în veşnic neastâmpăr, şi mintea lui isteaţă se găseau în neîntreruptă căutare. O neistovită foame de „nou”, de-a iscodi şi de a-şi îmbogăţi cunoştinţele cu mereu alte elemente, îl caracteriza.

În vremea când orăşelul Milan era încă un dinamic port comercial, băiatul urmărea cu nesaţiu zumzetul şi forfota de pe chei, încărcarea şi descărcarea hambarelor şi silozurilor, sprintenul şi susţinutul ritm al hamalilor, plecarea şi sosirea cargoboturilor. Alteori, întârzia să vadă cum lucrau dulgherii, cioplind şindrila, cum funcţionau fierăstrăul şi rindeaua. Seara, tatăl Samuel îl mustra cu severitate, bănuind în odrasla lui o haimana nestrunită iar nu scânteia curiozităţii, care avea să se prefacă, peste ani, în splendida flacără a ştiinţei.

— Unde mi-ai fost, derbedeule, până la ora asta? îl apostrofa el, gata-gata să-i rupă urechile.

— În port sau în ateliere, tăticule, se mira copilul, surprins că nu e înţeles în râvna lui de-a vedea şi de a şti cât mai multe.

Nu obişnuitele jocuri ale celor de-o vârstă cu el îl ispiteau, ci cu totul altceva: munca, uneltele, tehnica. Din frânturi de lemn, culese de pe şantierul naval, construia case, hambare sau corăbii în miniatură.

— Ce faci acolo, Tom, de nu stai o clipă locului? îl întreba mama, îngrijorată că băiatul ei se arăta mereu agitat şi fără odihnă.

— Construiesc, mamă, se mulţumea să-i răspundă copilul, văzându-şi, mai departe, de „lucrările” sale.

În 1852, când micuţul Thomas-Alva avea cinci ani, părinţii îl luară cu ei, îmbarcându-se pe vasul prietenului lor, căpitanul Bradley. Traversară lacul Erie, pentru a ajunge în locurile de unde, cu cincisprezece ani mai înainte, Samuel-junior fugise de represiunile politice. În timpul călătoriei pe apă, băiatul privea când roţile care frământau valurile, când pistoanele maşinilor care, duduind, făceau să trepideze vaporul. Le urmărea ore întregi, şi nu se mai sătura, admirându-le.

Vasul ancoră la Port-Baxwell şi familia Edison porni spre localitatea Vienna, satul de odinioară clădit de străbunul lor, John, patriarhul numeroaselor odrasle şi rude. Aici, bunicul Samuel-senior, în pragul celor nouăzeci de ani care îi albiseră părul, dar nu-i încovoiaseră încă umerii, îşi primi, cu braţele deschise şi multă duioşie, firavul nepot. Şederea la Vienna fu, pentru micul Tom, un nou prilej de-a iscodi tot ce se petrecea în jurul său: tăierea pădurilor, gaterele uriaşe, furgoanele pline de cherestea.

— Nu te mai astâmperi, băieţaşule, n-ai un ceas de răgaz, clătina din cap tatăl, îngândurat şi ursuz.

Reîntorşi la Milan, necazuri şi griji îi întâmpinară. Treburile

lui Samuel-junior – negoţul cu lemn şi grâne – mergeau din ce în ce mai prost. Calea ferată aproape nimicise transportul mărfurilor pe apă. Om foarte muncitor, fierbând de ambiţie şi clocotind de dorinţa de a nu se lăsa niciodată învins, aprigul Samuel Edison îşi dădu seama că îl aştepta ruina, dacă ar mai rămâne în Milan.

Drept consecinţă, în 1854, familia îşi încarcă întregul calabalâc în vagoane şi se mută la Port-Huron (statul Michigan), în sudul lacului Huron. Oraşul se afla în plină prosperitate economică şi se întindea mult dincolo de meterezele unui fort, numit Gratiot. Tatăl alese o locuinţă chiar în interiorul fortului, unde se găsea cantonată şi unitatea militară. Casa era umbrită de pini înalţi şi avea, în preajmă, o largă livadă cu pomi fructiferi şi o mare grădină, de vreo 520 de ari, tocmai bună pentru cultivarea legumelor. Samuel se devota, aşadar, comerţului cu fructe şi legume. Desigur, veniturile se dovedeau mult mai slabe decât cele rezultate, altădată, din afacerile cu şindrilă şi cereale de export, dar nu se putea spune că familia murea de foame. Soţii şi cei trei copii duceau o viaţă modestă, nu rareori întunecată de norii îngrijorării sau zguduită de suspine. Anii se scurgeau, printre oftaturi şi surâsuri, Tom creştea şi, o dată cu el, creştea şi setea de-a iscodi şi a afla, mereu, lucruri noi. Exerciţiile militarilor din fort nu-l interesau; în schimb tot ce izvora din munca şi mâinile oamenilor – meseriaşi ori mecanici – îl pasiona.

În Port-Huron exista şi o bibliotecă populară, înzestrată cu sute de volume, din cele mai variate sectoare ale culturii şi ştiinţei. Încă de la vârsta de şapte ani, Tom o frecventa, aproape zilnic, alegând şi citind, pe nerăsuflate, cele mai diverse cărţi. La nouă ani, îi căzuse în mână şi devorase o primă carte de ştiinţă: Filosofia naturali şi experimentală de Richard Green-Parker, apărută în 1856.

Ceea ce caracteriza insaţietatea lecturilor copilandrului era diversitatea lor. El citise, de pildă, până la vârsta de

doisprezece ani, unele scrieri fundamentale pentru cultura universală, cărţi foarte preţuite în acea epocă: Istoria înălţării şi decadenţei imperiului roman, opera istoricului englez Gibbons, Istoria Marii Britanii de Hume, Istoria lumii de Syr, Enciclopedia ieftină de Peny ori Istoria reformaţiei de Burton. Cărţi consacrate, fireşte, în primul rând, minţilor mai evoluate, dar sorbite, cu patimă, de băieţandrul flămând de cunoştinţe.

În întâii lui ani fragezi – un fin pedagog sau psiholog putea să observe la Tom nu numai încântătoare naivităţi, dar şi unele alternanţe de scânteieri de inteligenţă, care prevesteau mai mult decât deşteptăciunea normală a unui copil de aceeaşi vârsta. Te înduioşa candoarea sălăşluită în nevinovatul său suflet şi, în acelaşi timp, te uluia râvna lui de-a cerceta şi a descoperi, excepţionala sa intuiţie ştiinţifică. Dispreţuia, în general, zburdălniciile şi jocurile celorlalţi copii de seama lui, dar se bucura, totuşi, să aibă în preajmă un bun prieten. Acela era tânărul olandez Michael Oates, puţin mai mare decât el, şi ai cărui părinţi se stabiliseră în statul american Michigan. Cei doi tovarăşi se întâlneau adeseori, făcându-şi delicioase confidenţe: năzuinţe, încă pline de ingenuitate, sau mici şi inevitabile amărăciuni. Amândoi erau stăpâniţi de aceeaşi fervoare de a căuta şi a găsi, în experienţe fizice şi chimice, noi adevăruri. Tom părea preocupat mai departe să iscodească şi să înveţe fel de fel de lucruri inedite. Căuta întotdeauna să înţeleagă, după mintea lui, rostul lucrurilor şi tainica lor pricină. Pe când alţii habar n-aveau nici de numele statelor din America, Tom cunoştea o mulţime de preparate chimice cu însuşirile lor şi citise cărţi de istorie, de chimie, mecanică, istorie naturală şi, pe deasupra, literatură. Citea, într-un cuvânt, tot ce-i cădea în mână.

Şi n-avea decât 12 ani! îşi alcătuise chiar un mic laborator în beciul casei, unde cobora în timpul liber, şi acolo făcea tot soiul de experienţe. Colegii lui de şcoală

care prinseseră de veste că Tom în loc să se joace dorea mai de grabă să se închidă în beci, în lumea lui de sticluţe şi preparate, îşi băteau joc ori de câte ori se ivea prilejul. Numai mama lui şi Tania, surioara cea dragă, ţineau la el. Tania era o fetiţă isteaţă, care-l iscodea mereu, pentru că şi ei îi plăcea să afle lucruri noi.

Tom, fără să-şi bată prea mult capul, o învăţă, numai în câteva săptămâni, alfabetul Morse. Fata nu mai putea acum de bucurie că putea să se înţeleagă cu frăţiorul ei prin ciocănituri mai lungi sau mai scurte de creion. Mai ales când aveau să-şi spună un secret, de care părinţii nu se cădea să afle, alfabetul Morse se dovedea neîntrecut.

Toate bune, însă Taniei îi plăcea să doarmă cam mult, mai ales dimineaţa, când somnul e aşa de dulce. Doamna Edison striga atunci pe băiatul ei, care se trezea cu noaptea-n cap:

— Tom, urca sus şi scoal-o pe Tania. Are să întârzie de la şcoală!

Băieţandrul începu într-o vreme să se cam plictisească, tot urcând şi coborând scările, ca să trezească pe sora lui. Şi asta nu era numai o dată: în fiecare dimineaţă trebuia să facă acelaşi lucru. Pe urmă, se chinuia aproape un sfert de ceas, până să facă ochi surioara lui cea leneşă. Gândindu-se cum să scape de beleaua care dăduse peste el, Tom inventă un aparat destul de original, cu ajutorul căruia Tania se trezea cât ai zice peşte. Într-o dimineaţă, mama îi strigă ca de obicei:

— Tom, scoală pe Tania, că iar o să-ntârzie de la şcoală.

De astă-dată Tom nu mai urcă scările ia etaj, ci puse mâna pe o manivelă de lemn şi apăsă în jos de două ori. Sus, în camera ei, Tania se trezi într-o clipită. Cum se întâmplase minunea? Manivela de lemn era în legătură cu nişte sfori, iar sforile – înnodate de picioarele Taniei. Când apăsa o dată pe manivelă, sfoara trăgea un picior al Taniei afară din plapumă, iar când apăsa a doua oară trăgea afară

şi pe celălalt. Aşa că, oricât de adânc ar fi dormit surioara lui, tot se trezea. Ba, uneori, când apăsa prea tare pe manivelă, o trăgea din pat, jos pe podea. Pe lângă asta, Tom mai instalase în camera fetei un soi de aparat pentru… comunicări. Era o pâlnie înfiptă într-un furtun, care străbătea podeaua până jos în pivniţă, în laboratorul său. La celălalt capăt avea o altă pâlnie prin care Tom auzea comunicările Taniei de la etaj. Şi lucrurile mergeau strună.

în dimineaţa aceasta, Tania îi comunică o veste rea.

— Alo, Tom!

— Alo, Tania, ce este?

— Ascultă, nu mă dau jos din pat, dacă nu închizi fereastra. E răcoare şi mi-e teamă să nu răcesc.

— Dar ai să întârzii de la şcoală şi are să te pedepsească domnişoara Howard.

— Ei şi? închide fereastra şi mă scol numaidecât.

— Nu pot, Tania, fiindcă aparatul s-a stricat.

— Nu vreau să ştiu; repară-l!

— Stai să-ncerc!

Tom apăsă pe o manivelă legată cu o sfoară de fereastra cu pricina, care se închidea dacă o trage ai de sus în jos.

Dar, se vede treaba că ingeniosul aparat nu mergea tocmai bine. Fereastra căzu prea tare şi se sparse. Geamurile se prefăcură în ţăndări. Pentru această poznă, Tom se alese cu o sfântă de bătaie de la tatăl său, care vedea – în paguba făcută – un semn de sminteală a băiatului.

Acum Tom şi Tania mergeau spre şcoală, ţinându-se de mână, ca de obicei. El părea dus pe gânduri, uitase cu totul de bătaia îndurată.

— La ce te gândeşti? îl întrebă surioara.

— Hm, făcu Tom, îngândurat. Să vezi, mă gândesc cum s-ar putea păstra sunetul care se pierde în zadar.

— Şi la ce crezi că foloseşte captarea sunetelor?…

— Prostuţo, am păstra discursurile lui Washington şi ale

lui Franklin, îi răspunse Tom.

— Ce deştept eşti! exclamă Tania, care-şi dădu seama că nici ea, nici vreun alt băiat de seama lor n-ar fi fost în stare să se gândească la lucruri atât de mari şi de neînţelese.

…Cine şi-ar fi închipuit că, în clipa aceea, bătuse la poarta minţii copilului de 12 ani ideea fonografului?

Michael Oates, prietenul lui Tom, venea, câteodată, şi în rudimentarul laborator al acestuia, instalat, după cum am văzut, în pivniţa casei. Aici, cei doi tovarăşi, îndrăgostiţi de ştiinţă, făceau fel de fel de experienţe fizice şi chimice. Citiseră într-o carte teoria gazelor mai uşoare decât aerul. Aşadar, gazele, ridicându-se, puteau face să zboare un obiect mai greu!

Într-o zi, Tom ţinu morţiş să verifice această teorie. Dobândise, de la un vecin, o puternică doză de săruri, care se foloseau la prepararea apelor gazoase. Micul „chimist” şi „fizician” stărui ca prietenul său, Michael, să înghită sărurile, convingându-l că în el se vor forma gaze, care îl vor ajuta să se înalţe în aer şi să zboare deasupra arborilor şi acoperişurilor caselor.

— Înghite-le, înghite-le, dragă Michael şi te vor ridica mai sus decât vrăbiile şi rândunelele.

Docil şi încredinţat că amicul său a „descoperit” cheia zborurilor omeneşti, blajinul Michael dădu pe gât toată doza de săruri. Dar, în loc să se înalţe şi să plutească în văzduh, bunul şi supusul prieten începu să ţipe şi să se zvârcolească de dureri. Gazele îi umflară pântecul, îi apăsau diafragma şi abia îi mai îngăduiau să respire. La strigătele nefericitului „obiect de experienţă”, Samuel Edison se grăbi să-i vină în ajutor şi, totodată, să răsplătească pe micul experimentator cu câteva contondente dezmierdări… de bici! Tatăl nu pricepuse că n-ar fi trebuit să pedepsească poznă a fiului său, ci, mai degrabă, aprecieze pasiunea acestuia pentru ştiinţă

Neliniştita fire a lui Tom nu era acea unui copil zvăpăiat,

pus numai pe boroboaţe, dar, temperamental, avea şi însuşirile unui băieţandru precoce, lacom de a pătrunde secretul multor lucruri, de a căuta şi de-a afla nu numai explicaţii, ci şi rezolvarea practică a unor probleme tehnice, încă nesoluţionate până atunci. Om aspru şi cam obtuz la minte, părintele îl socotea, la rândul său, un băiat oarecum „scrântit” la cap şi pornit pe drumuri rele.

Se înşela amarnic.

VII
SUFLATUL TELEGRAFIC

Copiii, sora şi fratele mai mic, mergeau la şcoala primară din Port-Huron.

Într-o zi, domnişoara Howard, învăţătoarea, scoase pe Tania la lecţia de geografie şi o întrebă:

— Câte state are America de Nord

— 33…

— Care sunt?

Tania, cu chiu cu vai, spuse 17. Văzând că se împotmoleşte, făcu lui Tom cu ochiul.

Acesta deschise geografia şi începu să-i sufle numele celorlalte state, însă într-un chip destul de original adică prin alfabetul Morse, bătând în bancă cu creionul când lung, când scurt, după cum erau alcătuite literele, adică din linii sau puncte. Tania prindea cu urechea şi treaba mergea ca pe roate. Când institutoarea îl scotea pe Tom şi nu ştia, era rândul surioarei să-l ajute. Câţiva colegi, văzând că sistemul suflatului… telegrafic dădea roade bune, învăţară şi ei alfabetul Morse, deşi ar fi fost mult mai uşor să înveţe lecţiile. Numai băiatul băcanului Dingle şi încă vreo 3—4 nu reuşiră să-l prindă şi crăpau de ciudă din această pricină.

De aici înainte, adio învăţătură. Alfabetul Morse să trăiască! Ori de câte ori îi asculta domnişoara Howard, numaidecât intrau în funcţiune creioanele: ta! ta! tara-ra-

ta-ta; şi cei scoşi la tablă ştiau lecţia ca pe apă.

Institutoarei nici nu-i trecea prin minte că elevii ei o trăgeau pe sfoară, zilnic, într-un fel atât de ingenios. La început o cam supărau ciocăniturile creioanelor, dar, când le oprea, se auzeau sâsâituri când lungi, când scurte, ceea ce însemna că sistemul Morse tot funcţiona. În cele din urmă, Tom înlocui transmiterea, prin semne cu mâna în aer, care nu făceau zgomot şi nu atrăgeau deci atenţia institutoarei

Domnişoara Howard era mulţumită că şcolarii ei începuseră să înveţe, şi acest progres îl atribuia metodelor didactice, de care ea se simţea mândră.

Dar nu trecu mult şi veni un inspector şcolar, domnul Sinclair. Din nefericire, acesta fusese, în tinereţe, telegrafist la Boston şi apoi intrase în corpul didactic. Vrând să-şi dea seama de pregătirea elevi lor, trecu în clasă şi începu să examineze elevii:

— Edison Tania şi Hope Lewis să poftească la lecţie…

Tom şedea în banca întâi. Îndată ce inspectorul puse întrebările, manualele începură să foşnească, iar alfabetul Morse intră în funcţiune.

Profesorul observă cum Tom agita mâna în aer mişcând-o în semne când lungi, când scurte şi, cu instinctul lui de vechi telegrafist, descoperi trucul. Dar rămase atât de uimit de ingeniozitatea acestor copii, încât multă vreme nu-şi veni în fire. În adevăr, în afară de ingeniozitatea sistemului mai era şi experienţa. El ştia că nu-i lucru de şagă să prinzi cu urechea transmiterile telegrafice. Darmite cu văzul? Cum izbutiseră aceşti draci de copii să stăpânească atât de măiestrit semnalele alfabetului Morse? Parcă se născuseră pe telegraf. Sau erau copii de telegrafist!?

Întrebă pe fiecare de ocupaţia tatălui. Ciudat! Niciunul nu era băiat de telegrafist… Scoase atunci pe Tom la lecţie şi observă pe Tania cum îi suflă. Experienţa se prelungi şi după masă, căci voia să ştie dacă toată clasa era…

telegrafistă. Nu, rămăseseră câţiva elevi, care nu învăţaseră încă alfabetul Morse. Ar fi fost prea de tot…

Când se retrase în cancelarie, domnişoara Howard, fericită că examinarea se sfârşise cu rezultate atât de bune, îl cam mustră:

— Să fim drepţi, domnule inspector, elevii meritau note mai bune. Şi cea mai mare notă pe care aţi dat-o n-a fost decât şapte.

— Dacă i-aş fi examinat la telegrafie, le-aş fi dat nota zece.

— Cum asta?

— Elevii dumitale nu învaţă nimic, ci îşi transmit răspunsurile prin alfabetul Morse…

Domnişoara Howard rămase înmărmurită.

— Asta e isprava lui Tom Edison. El i-a învăţat, căci e tartorul tuturor răutăţilor. Trebuie să fie eliminat numaidecât.

— Nu sunt de aceeaşi părere. Socot că, de vreme ce au învăţat telegraful, chiar pentru scopul acesta, tot e un bine, căci se aleg cu ceva care le va folosi în viaţă. Eu însumi am propus Departamentului şcolar să se introducă telegrafia în şcoală, dar propunerea mea a fost respinsă. Acum capăt, fără sa vreau, cea mai bună verificare practică a ideii mele…

După plecarea inspectorului, domnişoara Howard făcu mare tărăboi în clasă, pe chestia suflatului.

— Să nu vă mai prind că umblaţi cu înşelătorii, că vă dau pe toţi afară…

Dar copiii continuară sistemul, pentru că institutoarea habar n-avea în ce constă „suflatul” Morse.

VIII
O EXPERIENŢA POZNAŞĂ

Într-o zi, la şcoală, Lewis, băiatul droghistului Hope, din

acelaşi oraş, îi aduse lui Tom două sticluţe cu acid şi amoniac, de care acesta avea nevoie pentru laborator. Tom îi dădu pe ele 12 bile de cauciuc.

— Ce faci cu astea? îl întrebă Tania.

— Ce să fac? O experienţă… Vreau să văd dacă se combină..

— Nu face explozie? îl întrebă Joe, băiatul băcanului.

— Nu ştiu. Să vedem.

Tom n-avu răbdare să facă experienţa acasă, în laboratorul său din pivniţă. Până să plece de la şcoală, trebuiau să treacă încă trei ceasuri.

— Băieţi, cine vrea să ia parte la experienţă?

— Mie mi-e frică, zise Tania.

— Dar unde faci experienţa?

— În latrină…

Băieţii plecară, în frunte cu Tom, şi intrară în latrina şcolii. Acolo, Tom turnă într-o oală acidul şi amoniacul. În aceeaşi clipă se auzi o mică bubuitură. Îngroziţi, copiii fugiră care încotro, strigând:

— Explozie! Sare şcoala în aer!… Numai Tom rămase pe loc, curajos, şi încercă să astupe oala, dar, nereuşind, o turnă în haznaua latrinei. Un fum alb, gros şi abundent, începu să iasă, răspândind un miros înecăcios şi pătrunzând pretutindeni, în toată şcoala…

— Foc! Foc! strigară de astă-dată copiii, văzând cum fumul se iveşte prin crăpăturile uşilor claselor…

Domnişoara Howard alerga, înspăimântată, pe săli şi ţipa cât o ţinea gura:

— Fugiţi! Salvaţi-vă!

Între timp, sosiră pompierii, trăgând după ei o pompă mică, aşezată pe un cărucior. Auzind de incendiu, mulţi părinţi alergară într-un suflet la şcoală, să-şi caute şi să-şi salveze copiii. Unii îi strigau, alţii dădeau buzna prin clase şi, astfel, se produse o învălmăşeală de nedescris.

Pompierii, desfăcând în pripă furtunul, începură să

stropească în toate părţile. Dar, ciudat, nicăieri nu se zăreau flăcări. Cu multă greutate, reuşiră să descopere de unde ieşea fumul care începuse să se risipească între timp. Cu toate acestea, inundară latrina cu apă.

În sfârşit, „focul” fusese localizat. Începu o anchetă sumară. Copiii chemaţi veniră să arate în ce împrejurări se iscase „incendiul”.

— Tom a dat foc şcolii, declară Joe, băiatul băcanului, care purta sâmbetele colegului său, mult mai deştept decât el.

Ceilalţi şcolari luară apărarea lui Tom.

— Nu-i adevărat! Nu s-a gândit să pună foc… sări Lewis, fiul droghistului. De ce ar fi făcut una ca asta?…

— Dar ce a vrut să facă?

— O experienţă, atâta tot.

— Ştiam eu că puşlamaua de Edison este cel cu buclucul, zise institutoarea. Să înveţe lecţiile şi să lase experienţele în pace, că nu-s de nasul lui. Ia chemaţi-l încoace!…

Copiii se duseră după el, dar Tom nu era de găsit. O ştersese „englezeşte”. În timpul acesta, ca o culme a ghinionului, se ivi tatăl vinovatului, care, auzind de incendiu, alergase să vadă ce-i cu băiatul său.

Institutoarea îl întâmpină, mânioasă:

— Fiul dumitale e un smintit, a vrut să dea foc şcolii. Să nu mai calce pe aici!

Edison-tatăl îşi puse capul în piept, încruntat. Se întoarse acasă, fără să scoată un cuvânt. Când ajunse, întrebă pe soţia lui:

— Unde e Tom?

Ea ridică din umeri. Nu ştia, nu venise. Îl strigă. Niciun răspuns. Coborî în beci. Nu era nici acolo. Intră în şopron şi-l găsi ascuns într-un butoi.

— Ieşi afară, păcătosule!

Tom, tremurând varga, ieşi. Tatăl îşi desfăcu cingătoarea şi-i trase o bătaie cruntă, încât ţipetele vinovatului se auziră

până în sufragerie, unde se aflau doamna

Edison şi Tania. Amândouă începură să plângă.

În ziua aceea blestemată domni, în toată casa, o tristeţe apăsătoare.

IX
DAT AFARA DIN ŞCOALA

Înainte de a se însera, se pomeniră cu institutoarea. Domnişoara Howard era o fată bătrână, slabă şi urâtă; se îmbrăca de obicei în rochii negre, ca o mătuşă respectabilă. Cum intră, spuse soţilor Edison, care o poftiră în modestul lor salon:

— Vă rog să mă iertaţi că am venit cam devreme, dar domnişoarele nu se cade să umble noaptea. Vă aduc o veste rea. Băiatul dumneavoastră a fost eliminat din şcoală de către Comisiunea didactică.

— De ce? întrebă mama cu sufletul la gură.

— Pentru că e un element primejdios: distrage elevii de la lecţii, bate în bancă alfabetul Morse, pe care acum l-au învăţat toate puşlamalele ca să mă tragă pe sfoară, şi pune tot felul de întrebări prosteşti.

— Ce fel de întrebări? Aş vrea să aud şi eu.

— De pildă: de ce nu se „captează” sunetul? Sau: din ce e alcătuită picătura de apă?

— Foarte bine face! Copilul este curios să ştie. Asta înseamnă că vrea să se instruiască.

— Da, însă nu în timpul lecţiilor. Şi, ceea ce e mai grav, astăzi era să dea foc şcolii.

— Nu-i adevărat! A făcut doar o experienţă nereuşită, atâta tot…

— Aşa credeţi? Toată lumea ştie că a ieşit fum. Au venit şi pompierii.

— Or fi venit, dar nimeni n-a văzut flăcări. N-a ars nimic

şi nici nu putea să ardă. Am întrebat pe domnul Lewis, care mi-a spus că panica a ieşit numai din prostia unora mai mari decât elevii.

— Cum, din prostie?

— Da, pentru că acidul combinat cu amoniacul nu iscă flacără, ci numai un fum alb.

— În orice caz Tom nu mai are ce căuta la şcoală…

— Vom face apel…

— Mă voi opune! răspunse domnişoara Howard cu tărie.

— De ce?

— Pentru că fiul dv. E un smintit… şi un zăpăcit…

Mama se ridică în picioare şi, indignată, îi aruncă în obraz:

— Ba dumneata eşti smintită şi zăpăcită, pentru că nu eşti în stare să-l înţelegi. Copilul meu va ajunge un om învăţat.

— Ha-ha-ha! Ca să „capteze” sunetele? Ca să ajungă om învăţat, îi trebuie…

— O profesoară mai bună, îi tăie vorba doamna Edison. Şi dumneata eşti o proastă.

— Eu, proastă? strigă domnişoara Howard – şi ieşi, furioasă, afară, ca să plece, bombănind şi ameninţând.

Nancy o urmări până la uşă şi-i mai strigă o dată din prag:

— Nu eşti numai proastă, eşti şi fată bătrână!

Când se întoarse în casă, luă în primire pe bărbatul ei, care, în tot timpul furtunoasei discuţii, tăcuse chitic.

— De ce nu i-ai luat apărarea?

— Nu i-ai luat-o tu destul? răspunse el, morocănos şi resemnat.

— L-a făcut smintit şi zăpăcit. Auzi, colo!

— Draga mea, din păcate toţi care-l cunosc sunt de aceeaşi părere.

— Pentru că nimeni nu-l înţelege! Asta-i! se tângui Nancy. Într-o bună zi, are să ajungă departe şi n-are să-i pese de

toţi nătângii ăştia…

— Să dea Dumnezeu aşa să fie, oftă Edison-tatăl.

Tom, care auzi discuţia, coborî tare amărât în laboratorul lui şi rămase acolo multă vreme, cu capul sprijinit în mâini. Toţi spuneau că e „smintit” şi „zăpăcit”. Toată lumea, tot oraşul. Până şi tatăl său îl ocăra, dispreţuindu-l. Numai mama îi lua apărarea.

În timpul acesta, doamna Edison isprăvise cu masa şi se pregătea să-i ducă şi băiatului ceva de mâncare.

— Nu-l îndopa, o ţinu de rău tatăl.

— Trebuie să mănânce, răspunse ea, pe un ton înţepat care nu admitea replică.

Şi coborî în pivniţă, cu tava încărcată de bunătăţi.

— Mamă, o întrebă Tom, tata are dreptate. Mâine, când s-o afla că am fost eliminat, toţi au să râdă de mine. Tu crezi că sunt „zăpăcit”?

— Nu, dragul meu, răspunse mama înduioşată. Niciodată să nu iei în seamă ce spun oamenii. Sunt răi şi invidioşi.

— Totuşi, şi tata mă crede un derbedeu, sucit la minte…

— Nu, Tom, el e doar necăjit că te-au dat afară din şcoală, încercă să-l mângâie mama.

A doua zi, părinţii primiră de la şcoală următoarea înştiinţare:

Către Samuel Edison

Loco

Domnule,

Băiatul dumitale Tom e prost, leneş, rău şi obraznic. Dacă l-aş ţine mai departe, în clasă, ar însemna să stric bunul renume de care se bucură şcoala mea. Ai face bine să-l trimiţi să pască porcii, deoarece cred că n-are să iasă nimic bun din el.

Directoarea şcolii primare din Port-Huron

ss. Domnişoara Howard.

X
TOM EROU

Aşadar, Tom fu dat afară din şcoală şi păstră toată viaţa înştiinţarea plină de insulte a fostei lui institutoare.

Acum zilele înzestratului copil se scurgeau greu, între bătăile încasate din belşug de la tatăl său şi batjocurile foştilor colegi. Cu toate acestea, dragostea lui de învăţătură nu slăbea de loc. Citea cu lăcomie, în singurătatea beciului umed, unde se refugiase, cărţi de chimie şi de fizică, adâncind din ce în ce mai mult secretele acestor ştiinţe.

Într-o zi, se întâmplă ceva neaşteptat care aduse mai târziu, în viaţa sa, o nouă întorsătură. Tom era un băiat curajos şi întreprinzător. Inteligenţa lui vioaie nu dădea niciodată greş atunci când era vorba să găsească o soluţie grabnică, într-o anumită împrejurare. Întâmplarea de mai jos, tot aşa de adevărată ca şi cele de până acum, ne arată pe micul Edison într-o neaşteptată lumină de erou.

Ca de obicei, plecase să se plimbe cu Tania, pe linia ferată din apropiere, care unea Port-Huron cu ţinutul Detroit.

— Aş voi să instalez, spuse Tom, un fir telegrafic din pivniţă, de jos, de la mine, până sus, în camera ta.

— De ce? îl întrebă Tania, curioasă.

— Ştii, ne-am împărtăşi mici secrete, din când în când, o lămuri frăţiorul, cu o copilărească naivitate.

— Secrete? Ca spionii?

— Nu, ca telegrafiştii. Dar habar n-am cum sunt făcute aparatele telegrafice. Hai să ne uităm puţin la ele, în biroul de mişcare al gării.

Se duseră la biroul mişcării şi priviră curioşi, pe fereastră, aparatele cum ţăcăneau într-una. Între timp, veni nevasta telegrafistului cu copilul, Jimmy, iar soţul alergă s-o întâmpine. Apoi luă băieţelul în braţe şi începu să-l

giugiulească. Era dolofan şi-i plăcea tare mult joaca. Tatăl îi dădu o minge să se joace. Aparatul telegrafic rămase astfel, câteva clipe, fără stăpân.

— Ai putea să baţi o telegramă la Detroit? îl întrebă Tania.

— Sigur ca da, răspunse Tom cu mândrie şi, cât ai clipi din ochi, se strecură în birou şi începu să ţăcăne în aparat. Telegrama pe care o transmisese suna: „Port Huron atacat de indieni. Străzile înecate în sânge". Telegrama stârni, la Detroit, (panică de nedescris. Îngroziţi, telegrafiştii de acolo cerură, îndată, lămuriri. Dar, în clipa următoare, se întoarse la aparat telegrafistul, după ce-şi lăsase copilul să se joace afară cu mingea. El îşi dădu îndată seama că Tom fusese acela care făcuse pozna.

— Ştergeţi-o de aici, afurisiţilor, că vă cotonogesc, strigă el, înfuriat. Tom şi Tania o rupseră de fugă şi apucară pe linia ferată. Acolo, lui Tom îi veni poftă să facă echilibristică, mergând pe şina îngustă.

În timpul acesta, Jimmy, băieţaşul telegrafistului, scăpase mingea, care se rostogolise între linii. El alergă atunci ca să-şi ia mingea. Dar plasa mingii se agăţase de şuruburile şinei şi copilul se străduia s-o smulgă fără să bage de seamă că tocmai în clipa aceea venea fumegând şi duduind un tren. Tom văzu primejdia în care se găsea copilul. Nu mai era timp să-l tragă de pe linie. În clipa hotărâtoare, ce-i veni în minte? Cât ai clipi din ochi, se aruncă asupra copilului, şi se lipi, împreună cu el de pământ. Trenul trecu pe deasupra lor şi, după ce se scurse ultimul vagon, ei se ridicară, nevătămaţi, de pe şină. Ţintuit de groază, pe peronul gării, tatăl copilului privise, amuţit, cu ochii holbaţi, scena salvării. Dacă Tom ar fi întârziat numai o singură clipă, Jimmy ar fi fost tăiat în bucăţi. Nebun de bucurie că-i scăpase odrasla, telegrafistul vru să răsplătească pe Tom cu câţiva dolari, dar acesta refuză cu încăpăţânare.

— Un „erou" nu primeşte bani, îl lămuri Tania.

— Dacă nu primeşti bani, atunci ce-aş putea să-ţi dau?

— Să zicem „nişte sârmă de cupru”. Aşa ceva ne-ar trebui nouă, murmură Tom, cu oarecare sfială.

— Oh! Vă dau sârmă cită vreţi! strigă telegrafistul. Un colac vă ajunge?

— Nu-i prea mult. Dacă vreţi, puteţi să ne daţi şi doi, zise Tania şireată.

— Bine, vă dau şi doi colaci. Dar ce faceţi cu sârma?

— Vrem să instalăm un telegraf.

— Un telegraf? Bine, copii. Şi spor la treabă!

Tom şovăi un moment, apoi îşi luă din nou inima-n dinţi:

— Domnule telegrafist, dacă vreţi, într-adevăr să mă răsplătiţi cum se cuvine pentru fapta mea, atunci…

— Atunci ce?

— Învăţaţi-mă „ceva” din dibăcia dumneavoastră de a trimite cât mai departe telegrame, precum acelea pe care le bateţi la aparat. Mă „pricep” şi eu, puţin, la telegraf, dar, bineînţeles, nu ca…

Şi băiatul tăcu încurcat.

— S-a făcut! zâmbi, plăcut surprins, părintele copilului scăpat de la moarte. Să vii la mine, seara, când sunt mai puţin ocupat, şi am să te învăţ meseria de telegrafist…

Tom mulţumi, luă colacii de sârmă de cupru şi-i duse acasă. Îndată se şi apucă de lucru. Până seara, firul de telegraf, între pivniţă şi camera Taniei, era instalat.

Totodată, începând din ziua grozavei în-tâmplări, timp de câteva seri, isteţul băieţandru îl vizită pe recunoscătorul telegrafist, învăţând de la acesta – spre marea lui bucurie – mânuirea minunatului aparat Morse. Mai mult: în scurtă vreme, foarte tânărul ucenic a ajuns să întreacă pe expertul „dascăl”, dăruindu-i chiar un mic aparat de telegrafiat, meşteşugit, cu mâinile lui îndemânatice, dintr-o… cutie de conserve!

A fost una din primele născociri ale înzestratului copil, care, peste câţiva ani avea să uimească lumea întreagă, prin invenţiile lui.

Scurt timp după aceea Tom se hotărî să instaleze un telegraf propriu.

— Dragă prietene, îi spuse el lui Michael Oates, tovarăşul inocentelor pozne de altădată, ne vom trimite depeşe telegrafiate.

— Dar, Tom, cum crezi că vom izbuti să ne telegrafiem?

— Vei vedea, mai curând decât îţi închipuieşti…

Şi prima linie de telegraf „Edison” fu instalată, legând casa – mai bine zis pivniţa lui – cu locuinţa prietenului. În lipsa unor piese adevărate, improvizatorul, dar dibaciul mecanic, folosi, drept izolatori, sticluţe şi căni mici, fixate pe cuie bătute în pomi. Cât despre manipulatoarele de telegraf, soluţia se ivi la repezeală. Tom le confecţionă din arcuri de alamă. Şi telegraful începu să funcţioneze. Depeşele se transmiteau fulgerător, până seara, târziu, uneori până după miezul nopţii, spre supărarea lui Samuel, neînduplecatul tată, care vedea în jucăria fiului său o nouă năzdrăvănie drăcească.

XI
VÂNZĂTOR AMBULANT

Ca să-l răsplătească pentru curaj, Nancy dădu băiatului ei 10 cenţi să-şi cumpere bomboane. Tom ar fi vrut să-şi procure mai degrabă o carte de chimie, decât bomboane, dar mama se împotrivi. Mai ales că tatăl său nu prea eră bucuros să-l vadă umblând mereu cu cărţi, la care el se uita ca pisica-n calendar. Tom intră într-o cofetărie, unde căpătă 12 bomboane pentru banii săi. Cu o bomboană în gură şi cu celelalte în buzunar băiatul luă pe Tania şi dădură o raită pe la gară. Trenul nr. 7 tocmai venea gâfâind şi scoţând fum pe nări, ca un monstru. Conducătorul trenului era un om scund şi îndesat, pe care-l chema Nelson. Un călător văzu pe micul Edison cum ronţăie bomboane şi i se făcu şi lui poftă. Îl întrebă dacă poate să-i vândă o bomboană.

— De ce nu? răspunse Tom. Costă cinci cenţi bucata...

— Hm! Cam scump. Totuşi, dă-mi una! Mai cerură şi alţi călători bomboane, pentru 5 cenţi bucata. Ca să le poată vinde mai repede, Tom se urcă în tren. Era aşa de fericit că putea să strângă bani ca să-şi cumpere cărţi, încât nu prinse de veste că trenul pornise. Era prea târziu ca să mai coboare, aşa că fu silit să se dea jos tocmai la Detroit.

Iată-l pe Tom singur printre străini! Ce era de făcut? Să şadă cu mâinile în sân? Nicidecum! Asta ar fi însemnat să rabde de foame. Şi pe urmă nu se prea lăsa el pradă deznădejdii aşa cu una cu două... îşi cumpără cu banii câştigaţi pe bomboane o tavă şi câteva fructe şi... se făcu vânzător ambulant.

După câteva zile de negustorie prin tren se întoarse acasă. Părinţii, neliniştiţi din cauza lipsei lui, îl aşteptau la gară. Ce-o fi ou el? E bolnav? Tatăl, mai ales, era foarte supărat şi hotărât să-i tragă o sfântă de bătaie, ca să-i vie o dată mintea la cap. Dar nu mică îi fu mirarea, când îl văzu coborând teafăr din tren, cu o tavă spânzurată de gât.

— Ce e cu tine? îl întrebă Tania, alergând înaintea lui.

Drept orice răspuns, Tom scoase din tavă o păpuşă pe care o dărui surioarei. Apoi oferi mamei un buchet de flori şi scoase din buzunar o ţigaretă, pe care o întinse tatălui său. Acesta o luă, dar nu se îndură să nu-l întrebe:

— De ce ai fugit?

— N-am vrut să plec, încercă Tom să se dezvinovăţească, dar mama sa, temându-se de o ceartă în public, interveni:

— Să mergem acasă, căci e târziu. Vorbim acolo.

Acasă, Tom încercă să-l convingă pe tatăl său că, de vreme ce fusese eliminat din şcoală, cel mai cuminte lucru era să se facă vânzător ambulant, ca să-şi câştige existenţa.

— Voi munci deocamdată singur, iar mai târziu, am să angajez oameni care să mă ajute prin celelalte trenuri, spunea el aprins de înflăcărare.

Dar domnul Edison nu voia să audă de asemenea planuri. Avea şi el mândria lui. Cum, adică, fiul său să ajungă vânzător ambulant? Ce vor spune prietenii, rudele, oraşul? Văzând că nu e chip să-l înduplece, Tom o şterse binişor în laborator, urmat de Tania. Tatăl rămase să discute mai departe cu mama.

— Nu-l las să se facă negustor ambulant, spuse Edison-tatăl, amărât. N-aş vrea să ajung de râsul lumii…

— Dar ce-ţi pasă de ce spune lumea? îl întrebă soţia, pe un ton blajin şi convingător. Este vorba de existenţa băiatului şi, atâta timp cât îşi va câştiga pâinea cinstit, nu trebuie să ne pese de nimeni. Şi apoi, nu vezi tu cu ce drag vrea să muncească? De altfel, să nu crezi că are să se oprească aici… A, nu! îl bat gânduri mai mari; el vrea să ajungă un om de seamă şi va ajunge, sunt sigură de asta…

În cele din urmă tatăl se lăsă înduplecat. Atunci îşi puse în gură ţigareta pe care i-o dăruise Tom şi ieşi ca să-i vestească el însuşi fiului său hotărârea pe care o luase. Dar când coborî scările beciului, rămase înmărmurit. Tom şi Tania se frecau unul pe altul în cap.

— Ce faceţi acolo, neastâmpăraţilor, de vi s-a aburit aşa părul?

— Vreau să fac electricitate, tată! răspunse băiatul, senin…

— Am să-ţi trag o probă de electricitate, să mă ţii minte, strigă tatăl mânios.

E drept că băiatul se pricepea la electricitate, dar tatăl era neîntrecut la scărmănat spinarea…

XII
„ŞEF” DE LABORATOR ŞI OMULEŢ NEÎNFRICAT

Tom se făcu iar vânzător ambulant şi izbuti să cumpere, cu banii câştigaţi, tratate groase de chimie şi fizică, după care jinduia de mult. Ziua, vindea fructe şi ţigări, iar

noaptea citea pe nerăsuflate. În biblioteca lui din beci, cărţi din ce mai groase se alăturau altora citite mai de mult.

Trecuseră primăvara şi vara; sosi iarna. În timpul acesta biblioteca băiatului creştea şi, o dată cu ea, se înmulţeau cunoştinţele lui Tom. Era mândru că, prin munca şi sârguinţa lui, izbutise să-şi cumpere cărţile acelea minunate.

Cum nu mai avea timp să vină acasă, rugase pe domnul Nelson, şeful trenului nr. 7, să-i dea voie să instaleze, într-un vagon, un mic laborator. Domnul Nelson îi împlini voia.

Tom îşi procură scânduri şi cuie, îşi cumpără un mic fierăstrău şi o rindea şi preschimbă, la iuţeală, într-un… „laborator”, compartimentul vagonului pus la dispoziţia sa. Apoi îşi depozită aici câteva cutii goale de conserve, sticluţe şi eprubete, unde îşi puse „preparatele” sale. În acest „laborator” pe roate, în zdruncinarea şi zgomotul vagonului de marfă, tânărul îndrăgostit de ştiinţă îşi făcea experienţele iar, în timpul liber, devora cele mai noi manuale de fizică şi chimie. Studia cu râvnă şi fără pic de oboseală, dominat de patima muncii şi de geniul care înflorea în el.

În această perioadă a pubertăţii sale, se desfăşură următoarea întâmplare emoţionantă. Într-una din călătoriile lui cu trenul, Tom Edison poposi, odată, la Detroit. Pe neaşteptate, se văzu poftit la biroul uneia dintre cele mai mari companii de navigaţie din oraş. Un funcţionar al companiei, ştiindu-l mereu călător pe calea ferată, îl rugă stăruitor să ducă o scrisoare foarte urgentă şi importantă directorului acelei societăţi. Directorul plecase la ţară, la vila sa campestră, aflată la vreo douăzeci de kilometri depărtare de o gară, pe lângă care trecea, la întoarcerea lui acasă, tânărul vânzător de fructe. Scrisoarea trebuia să-i parvină chiar în noaptea aceea.

— Uite, îţi ofer pentru asta cincisprezece dolari.

Băiatul se gândi o clipă.

— Prea puţin, domnule! Va trebui să-mi angajez un însoţitor. Daţi-mi, vă rog, douăzeci şi cinci de dolari.

— Bine, consimt. Dar ia-ţi tovarăşul de drum şi plecaţi numaidecât, căci, iată, se înserează.

Tom luă scrisoarea şi banii, grăbindu-se să prindă trenul, împreună cu însoţitorul său, un băietan ceva mai răsărit ca el. Pe la orele opt şi jumătate seara, amândoi poştaşii improvizaţi coborâră în gara cu pricina. Era întuneric beznă şi ploua cu găleata. Înarmaţi numai cu felinare, băieţii porniră pe jos, spre locuinţa destinatarului scrisorii. Era un drum lung, pustiu şi sălbatic, ce se strecura printr-o pădure foarte deasă, cu tufişuri încâlcite şi crengi groase, care parcă se împleteau unele cu altele, formând un acoperiş negru şi halucinant. La fiecare pas se împiedicau de rădăcini umflate ca nişte şerpi monstruoşi, ori riscau să alunece prin gropi desfundate de ropotele ploii. Buturugi risipite ici-colo şi trunchiuri de copaci prăvălite în cale închipuiau fie spinări zbârlite de jivine, fie boturi de fiare, hidos căscate. Tovarăşul lui Tom, ud până la piele, tremura ca varga, răzbit, deopotrivă, de frig şi de spaimă.

— Nu mai merg, Tom, nu mai pot! Mi s-au muiat picioarele şi dinţii îmi clănţăne în gură… E o noapte cumplită şi neagră ca un fund de ceaun!

— Şi ce vrei să facem?

— Să ne adăpostim sub un pom şi să rămânem aici până la ziuă.

— Asta nu se poate, Will. Scrisoarea trebuie predată cât mai curând.

— Dar, prietene, eu…

— Nici nu vreau s-aud. Înainte!

Porniră iarăşi la drum, dar… culmea ghinionului, felinarele li se stinseră. Mergeau pe bâjbâite, fără să se mai vadă măcar unul pe celălalt. Ploua, tuna şi fulgera de parcă iadul îşi desferecase porţile. Erau istoviţi. Tom cedă, până la urmă. Înfiorându-se, se opriră zgribuliţi sub un copac. Ochii

li se umplură de lacrimi şi îi podidi plânsul. Nu credeau că vor mai scăpa cu viaţă.

— Will, trebuie totuşi să mergem înainte. Avem de îndeplinit o misiune. Nimic nu ne poate opri să ajungem la timp. Haidem la drum!

Lovindu-se de copaci, căzând uneori, bănuiau, mai de grabă, cărarea, decât o simţeau sub picioare. Din fericire, ploaia conteni şi zorile se furişară printre crengile dese. Găsiră poteca, ajunseră ia vila directorului şi scrisoarea fu predată.

Dolarii câştigaţi cădeau tocmai bine. Tom îi învesti parte în aparate şi preparate pentru laboratorul său, parte în cărţi de fizică şi chimie. Le sorbea, nu atât cu ochii, cât mai ales cu mintea şi cu sufletul, aprinse de curiozitate.

XIII
IZBUCNIREA RĂZBOIULUI DE SECESIUNE

În acest timp faţa Americii se schimba. O schimba era capitalismului, în plină dezvoltare. Înflorea economia naţională, iar în statele de nord se deschidea o largă piaţă pentru produsele industriale. Nordul progresa rapid, pe când statele din sud şovăiau întârziind evoluţia economică. Contradictorii, interesele se ciocneau.

Încurajând şi protejând industria proprie, Nordul iniţia sistemul protecţionist de aplicare a unor taxe vamale mari, pentru înlăturarea concurenţei europene, în special a celei engleze.

În schimb, statele sudice, lipsite de industrii locale, erau nevoite să furnizeze Europei materii prime. Ele se ridicau deci împotriva taxelor vamale şi apărau libertatea comerţului exterior.

Dar nu numai această contradicţie se ascuţea mereu. Existau şi alte interese care, deosebindu-se în mod flagrant, se înfruntau.

În nord, căile ferate se înmulţeau şi se întindeau cu repeziciune. Capitaliştii cumpărau acolo, pe preţuri aproape derizorii, terenuri pustii, slab populate. Companiile de construcţie a căilor ferate făceau afaceri minunate. Statele nordice, intrate în era capitalismului, cedau foarte uşor terenurile solicitate de acele societăţi. La rândul lor, companiile de căi ferate revindeau fermierilor americani loturi din prisosul terenurilor achiziţionate. Câştigau bine atât societăţile constructoare, cât şi fermierii, care îşi vedeau domeniile sporind.

Nu aceleaşi interese colorau situaţia statelor sudice. Aici, plantatorii – proprietari de sclavi negri – se opuneau concesionării de terenuri. Ei socoteau primejdioasă întinderea căilor ferate, ca şi apariţia unor prea numeroase ferme mici, în vecinătatea latifundiilor lor. Ca atare, opreau înfăptuirea magistralelor ferate, în special, a magistralei care ar lega ambele oceane. În plus, capitalismul nordic înţelegea că nu se putea dezvolta la maximum decât prin abolirea sclavagismului, fapt realizat în statele lui. Distrugerea puterii politice a plantatorilor din sud devenea un imperativ. Robii negri ajunseseră să fie o simplă marfă. Obiect de speculaţie la bursă, erau vânduţi şi cumpăraţi ca vitele. Sudul se îndârjea în apărarea marilor latifundiari, a drepturilor de a deţine cât mai mulţi sclavi şi de a face negoţ cu ei. Mişcarea Nordului împotriva Sudului avea deci caracter progresist şi revoluţionar, pe când statele de miazăzi, unde tronau aprigii latifundiari şi sclavagismul, rămâneau în regres şi reacţiune. O dată cu instalarea lui Abraham Lincoln în funcţia de preşedinte al Statelor Unite, toată puterea politică a trecut în mâinile duşmanilor sclaviei. Adânc lovit în interesele lui, Sudul sclavagist a proclamat, la începutul anului 1861, ieşirea sa din federaţia americană, întemeindu-şi imediat o confederaţie proprie. Astfel a izbucnit războiul civil între Nordul capitalist industrial şi Sudul reacţionar şi sclavagist. Acest război

fratricid şi extrem de sângeros a durat până în 1865.

XIV
ZIARIST ŞI EDITOR

Ştirile despre mersul războiului, victoriile obţinute sau înfrângerile suferite de o tabără ori de alta, pasionau lumea americană, îndeosebi o bătălie pierdută de către generalul Mc Clelan, comandantul suprem al armatei de nord – militar bicisnic şi strateg slab – zdrobit de trupele Sudului, făcu să freamăte publicul, dornic să capete veşti cât mai amănunţite.

Tom Edison avea pe-atunci doar paisprezece ani. Urmărea şi el, ca toţi ceilalţi, cu o vie curiozitate, ritmul evenimentelor.

Mintea lui sprintenă, mereu la pândă, veşnic în iscodire, înregistrase lăcomia cu care oamenii aşteptau şi cereau informaţii noi. Observase cum, în gară la Detroit, călătorii şi localnicii îşi smulgeau unul altuia gazeta care apărea în oraş, tipărită într-un număr redus de exemplare. Îndată, un gând năstruşnic încolţi în creierul isteţului băiat. Va scoate şi el un ziar unde va publica telegramele şi ştirile primite de aiurea, pentru a informa călătorii din tren despre mersul războiului. Cum obişnuia să-şi pună ideile numaidecât în practică, chiar dacă pentru asta s-ar fi cuvenit să se târască pe brânci, Tom nu pregetă să cumpere de la Fraser – un oraş pe linia care lega Port-Huron de Detroit – o cutie cu litere şi un vechi teasc de tipărit şi multiplicat.

În câteva zile învăţă meşteşugul tipografiei, cu acea destoinicie lipsită de şovăire ce-l va însoţi toată viaţa. Vorbi apoi cu vechiul şi bătrânul său prieten, domnul Hodges, să-i aducă maşina cu camionul şi s-o aşeze în vagon. Şeful trenului veni în vagonul în care se instalase Tom cu laboratorul şi cu maşina de tipărit, şi îl întrebă ce e cu ea? Tom nu-i dădu răgaz să mai pună întrebări. El cunoştea

oamenii şi slăbiciunile lor. De aceea, se folosi de un şiretlic care măguli pe şeful de tren.

— Uite, îi spuse Tom, ţi-am cumpărat o lulea nouă. Te rog foarte mult s-o primeşti.

— Aha, bun! făcu Nelson. Tot aveam eu de gând să cumpăr una nouă. Frumoasă pipă! Şi, scoţându-şi luleaua cea veche din gură, o aruncă departe, pe fereastra vagonului. Dar nu mi-ai spus ce e cu maşina asta?

— Este o maşină de tipărit şi de multiplicat, îi răspunse Tom. Vreau să scot un ziar, ca să informez lumea despre mersul războiului.

— Îmi închipui că o duci acasă, nu-i aşa? îi spuse domnul Nelson. Dar când ai timp să scrii, că toată ziua vinzi fructe şi dulciuri în tren?

— Tocmai din cauza asta nu-i chip s-o duc acasă, spuse Tom. Am să scot ziarul aici.

— Cum aici? sări şeful. Ce, trenul nostru e… editură? Asta-i curată bătaie de joc. Va să zică d-aia mi-ai dat luleaua, ca să-mi arunci praf în ochi? Nu-mi trebuie… Ia-ţi-o înapoi!…

— Nu, domnule Nelson, păstreaz-o, îl rugă Tom. Dacă reuşesc să scot ziarul, înseamnă că amândoi suntem buni patrioţi pentru că vom informa poporul despre mersul războiului şi hotărârile preşedintelui Lincoln.

Domnul Nelson se mai înmuie puţin.

— Dar dacă dă inspectorul peste noi?

— Are să spună că suntem adevăraţi patrioţi şi cu asta l-am dat gata, spuse Tom, fericit că izbutise să-l convingă pe şeful trenului.

Ziarul apăru cu titlul Weekly Herald. Tom se dovedise încă o dată un tânăr ingenios şi seducător în relaţiile cu oamenii. Şi, o dată cu fructele, vindea şi ziarul, Împărţindu-l călătorilor setoşi de noutăţi, dar şi uimiţi de precocitatea băiatului. În felul acesta, câştigurile sporiră mult. Banii pe care îi câştiga îi cheltuia pe cărţi, iar o parte trimitea acasă.

La vârsta lui, omuleţul deveni, astfel, atât editorul, directorul cât şi tipograful şi unicul redactor al pomenitei gazete.

Ziarul cuprindea telegramele, care soseau prin gările unde oprea trenul, şi interviurile pe care le lua militarilor întâlniţi prin vagoane. Mai publica mici întâmplări petrecute în tren, foarte gustate de călători, deoarece se recunoşteau în ele.

Popularitatea micului Tom începu să crească. Locuitorii din Port-Huron aşteptau cu nerăbdare apariţia ziarului editat de un cetăţean de-al lor. Părinţii săi aveau de ce să se mândrească. Cât despre Tania, ea era în culmea fericirii. Acum putea să-şi învelească păpuşile în ziarul pe care-l tipărea întreprinzătorul ei frăţior…

XV
UN BĂIAT ISTEŢ

Cu toate acestea, ziarul nu se vindea în prea multe exemplare: câte cinci-şase foi într-o gară, pe care le citea întreaga populaţie a oraşului. Un exemplar costa 5 cenţi. Tom se gândi cum să facă, cum să dreagă, ca să mărească tirajul gazetei. Hotărât, trebuia să trezească interesul şi, mai ales, curiozitatea oamenilor. Dar cum? Nu trecu prea mult timp şi prilejul se ivi.

Într-o zi, sosi ştirea că, în bătălia de la Shiloh, au căzut un mare număr de morţi şi răniţi, printre care erau mulţi de pe meleagurile lui… O idee îi fulgeră atunci prin minte. Dădu fuga la un birou de mişcare şi telegrafie tuturor staţiunilor unde oprea trenul, următoarea telegramă:

Marea luptă de la Shiloh.
Mii de morţi şi răniţi.
Citiţi amănunte senzaţionale în *Weekly-Herald!*

Telegrama fu afişată în toate staţiile, pe placardele rezervate special pentru lipirea afişelor. Ştirea se răspândi cu iuţeala fulgerului. Toată lumea din oraşele de pe linia trenului aştepta la gară sosirea lui Tom, cu ziarele. Fiecare voia să ştie câte ceva despre soarta rudelor şi cunoscuţilor lor. Cea dintâi gară, unde oprea trenul, se numea Utica. Aici, Tom nu vindea decât două-trei foi. Peronul gemea de lume. Când coborî din tren mulţimea îl asaltă şi îi smulse ziarele din mână: vându 45 de foi.

Gara următoare se numea Mount Clemens. Aici vindea, de obicei, 10 ziare, cu 5 cenţi bucata. Văzând că treaba merge strună urcă preţul unei foi la 10 cenţi. Vându 200 de ziare, ca pâinea caldă.

În schimb, la Port-Huron, unde se desfăceau cele mai multe ziare, nu mai avu aproape nimic de vândut. Cele câteva numere care-i mai rămăseseră le dădu cu 25 de cenţi foaia. Astfel, datorită atât isteţimii cât şi spiritului său practic, câştigă la repezeală o sumă însemnată de bani.

După câteva săptămâni inimosul băietan, plin de iniţiativă şi spirit practic, deschise, în Port-Huron, două chioşcuri închiriate din banii câştigaţi cu negoţul prin trenuri, într-unul se vindeau ziare, în celălalt zarzavaturi, legume şi fructe. Angajase la fiecare chioşc un băiat care, conform învoielii, participa la câştig proporţional cu vânzarea.

În perioada amintită, pe linia ferată, de la Port-Huron spre Minnesota, circulau zilnic mai multe trenuri, printre care şi unul al emigranţilor norvegieni, plecaţi din patria lor de origine. Cum emigranţii europeni soseau cu duiumul, trenul special, pus la dispoziţia lor, era totdeauna plin până la refuz. Bineînţeles, nici acest lucru nu-i scăpă agerimii lui Tom.

— La ce te gândeşti, băiatul mamei? Unde îţi tot zboară mintea? îl întrebă, într-o seară, duioasa Nancy, oarecum îngrijorată că-şi vede odorul necontenit frământat de

gânduri.

— Mă gândesc, mamă, că trebuie să-mi mai iau un „asociat” la „afaceri”; nu pot să distribui singur atâtea ziare, câte se cer de către călătorii venind de departe.

În ziua următoare, un alt „asociat” al ingeniosului „editor” şi „comerciant” vindea ziare şi fructe, în trenul rezervat emigranţilor scandinavi.

Între două trenuri şi două îndeletniciri obositoare, Thomas-Alva, copilandrul de paisprezece ani citea orice carte, care îi cădea în mână. Eliminat din şcoală, el îşi forma singur o cultură temeinică, înzestrat cu o deosebită putere de asimilare şi cu un rar spirit de discernământ.

Citea la lumina unui felinar public, dacă în umila locuinţă a părinţilor săi i se stingea, sfârşindu-se prea repede, căpeţelul de luminare, pus într-un ciob de cană… Probleme de matematică, formule chimice, elemente de fizică şi mecanică, date istorice sau numiri geografice, toate erau absorbite cu insaţietate de omuleţul mereu flămând de-a dezvălui misterele ispititoare ale ştiinţei.

XVI
STICLUŢA CU… NITROGLICERINA

Într-o zi întâlni în tren un căpitan din armata Nordului, care mergea la Detroit. După ce redactorul ziarului Weekly Herald îi luă obişnuitul interviu, îl întrebă:

— Domnule căpitan, armata noastră nu are nevoie de explozive?

— Are destule, îi răspunse ofiţerul.

— Dar nu aşa de puternice ca explozivul inventat de mine, pe care l-am botezat „Prăpădul inamicului”.

Căpitanul râse amuzat.

— Şi unde e explozivul?

Drept orice răspuns, Tom scoase o sticluţă din buzunar şi i-o puse în palmă.

— Uite-l! Asta el

— Din ce e făcut? vru să afle ofiţerul.

— Din acid sulfuric, acid nitric şi glicerina, răspunse Tom foarte mândru de „preparatul” său.

Auzind aşa ceva căpitanul sări în sus, ca fript şi strigă:

— Dar asta e nitroglicerină. Ai grijă să nu scapi sticla, că sărim toţi în aer!

Lumea din vagon se sperie. O adevărată panică se stârni, mai ales printre femei. Cel mai neliniştit dintre toţi păru Nelson, fiindcă el răspundea de viaţa călătorilor…

— Opreşte trenul! strigă căpitanul, către Nelson. Trebuie să aruncăm sticla asta buclucaşă, adăugă el, arătând flaconul cu nitroglicerină, care abia-şi ţinea echilibrul în palma lui Tom, înspăimântat şi el de zarva stârnită şi de strigătele ofiţerului.

Nelson străbătu în goană toate vagoanele pe rând şi apoi se urcă pe tenderul locomotivei:

— Opreşte! Opreşte! porunci el mecanicului. Sărim în aer!

Mecanicul, înspăimântat, frână îndată şi trenul încremeni deasupra unui râu, pe un pod de lemn. Căpitanul legă sticluţa cu o sfoară, iar Tom lăsă explozivul să lunece încet, pe fereastra vagonului, până ajunse în apă. Atunci toţi călătorii răsuflară uşuraţi. O femeie, care leşinase, îşi veni, cu greu, în fire.

— Afurisit copil! Era să zburăm în aer! scrâşni şeful trenului.

XVII
O PALMA GREA

În urma acestei întâmplări, Nelson, supărat foc, îi puse în vedere lui Tom să-şi ia tot calabalâcul, după ce vor ajunge la Port-Huron, şi să-l lase în pace. Băiatul se rugă să-l ierte, dar şeful rămase neînduplecat. Cu inima plină de

amărăciune începu să-şi strângă preparatele chimice şi eprubetele din laboratorul ambulant. Pe când împacheta, din nebăgare de seamă, răsturnă un flacon de fosfor, care se aprinse pe loc. Flăcările se întinseră cu repeziciune şi ameninţau să cuprindă vagonul, dar fură stinse până la urmă. Un călător aruncase peste el câteva garniţe cu lapte, care se aflau în vagonul cu pricina.

Înfuriat peste măsură de noua poznă, Nelson nu mai ţinu seama de nimic şi-i trase lui Tom o palmă zdravănă, strigându-i:

— Să piei din faţa ochilor mei, drac împieliţat!

Micul Edison, zdrobit, nu mai putu să îngaime o vorbă. Urechea stângă îi tiuia asurzitor şi parcă ceva îl înţepa mereu.

Când ajunseră la Port-Huron, nemilosul şef îi zvârli pe peron tot calabalâcul – sticluţe, eprubete şi cutii care se prefăcură în ţăndări, apoi îl îmbrânci afară şi pe Tom, încheind evacuarea cu o lovitură de picior.

Bietul Tom îşi văzu distrusă, într-o singură clipă, toată munca lui de luni de zile, toate nădejdile şi visurile-i îndrăzneţe. Şi, pe lângă durerea asta, simţea în fundul urechii stângi o altă durere, care avea să-l chinuiască mereu, cât timp va trăi. Se întoarse acasă deprimat, cu sufletul pustiu. Doctorul Pender îi făcu o intervenţie chirurgicală fără prea bune rezultate.

Timpanul era spart, din cauza năprasnicei palme căpătate de la Nelson şi băiatul rămase surd de urechea stângă toată viaţa.

XVIII
PĂŢANII NEPLĂCUTE

„Puiul de cerb din Michigan” ori „copilul cu idei măreţe”, cum avea să fie numit cândva când oamenii, în admiraţia lor, îi confereau cele mai diverse şi poetice porecle, nu era

însă acum, în ochii târgoveţilor din Port-Huron decât un dezechilibrat, într-o bună măsură, el însuşi se simţea ruşinat, după ocara suferită în tren. Dar ce să facă „fizicianul”, „chimistul” şi „gazetarul” cu rămăşiţele laboratorului şi tipografiei sale azvârlite din vagonul de marfă? Cum să le repare şi unde să le adăpostească? Tom se scărpina în creştetul capului, de parcă ar fi vrut să prindă de moţ vreo idee salvatoare şi s-o scoată afară. De dres, se mai puteau drege pagubele; unde să-şi ducă, însă, să-şi aşeze cioburile „ştiinţei” dispreţuite de domnul Nelson, unde să-şi adăpostească imprimeria?

Nu vedea alt ungher mai discret decât în subsolul casei părinteşti. Îşi transportă deci resturile laboratorului şi tipografiei în vechea pivniţă şi purcese la reparaţii urgente, în două zile, totul fu pus la punct, Stăruitor şi neînfrânt, ca totdeauna, el continuă să-şi editeze şi să-şi tipărească ziarul. Îşi luă colaborator un adolescent de vârsta lui – un anume James Wort – talentat la scris şi cu unele însuşiri de umorist, şi amândoi se puseră pe lucru. Mai întâi, schimbară titlul gazetei, înlocuindu-l cu altul nou: Paull Pry. Titlul le fusese inspirat de numele unui personaj foarte popular dintr-o comedie a scriitorului Pauli, pe-atunci poet şi dramaturg la modă. Paull Pry era un poliţist îndemânatic şi cu multă intuiţie în depistarea infractorilor urmăriţi. Ca şi numitul detectiv, ziarul lui Tom trebuia să afle şi să publice diferite întâmplări de aiurea şi din localitate şi, totodată, câteva anecdote glumeţe. În acest scop lui James Wort i se rezervase o rubrică specială, Cronica locală. Cu verva şi umorul său, Wort stârnea hazul cititorilor amuzaţi, povestind fie întâmplări imaginare, fie păţanii reale ale orăşenilor din Port-Huron. Înviorată şi atractivă, gazeta câştiga un număr tot mai mare de amatori de ştiri vesele şi se vindea ca plinea caldă.

Dar, într-o zi, colaboratorul lui Edison – împins de vreun drăcuşor al hazului – zugrăvi portretul nu prea măgulitor al

unui cetăţean din oraş. Acesta şedea ore întregi, cu un pahar de whisky în faţă, în bufetul gării, ca să-i spioneze pe pasagerii care intrau acolo. Cunoscându-l pe nărăvitul personaj şi descoperindu-i caricatural portretul în paginile ziarului, cititorii se înveseliră foarte. Nu acelaşi lucru se petrecu şi cu ridiculizatul cetăţean. El se înfurie şi spumegă de indignare. Om viguros, cu o statură şi o musculatură de atlet, se gândi la o imediată răzbunare. Se aşeză la pândă, aşteptându-l pe Tom, care se întorcea acasă pe malul pustiu al râului Sainte Claire.

— Spune-mi, ticălosule, cine a cutezat să mă batjocorească în fiţuica ta blestemată?

— Nu ştiu, domnule, articolul mi-a fost trimis de un cititor anonim…

— Aha, nu vrei să „divulgi” numele autorului cronicii cu pricina? Ei bine, am să-ţi dau o lecţie pe care n-o vei uita toată viaţa!

Atletul înhaţă de guler pe tânărul director al gazetei şi, purtându-l pe sus ca pe-o jucărie, îl aruncă în apa rece a râului.

După această dezagreabilă scaldă, Tom închise tipografia, suspendă ziarul şi renunţă, pentru totdeauna, la gazetărie.

Punând capăt profesiunii de ziarist, ne-astâmpăratul întreprinzător se gândi la altă ocupaţie. Se hotărî deci să construiască o linie telegrafică, de la staţia Port-Huron, până în oraş. Ca stâlpi de telegraf, folosi parii unui gard de lemn care străjuia uliţa principală. Pe timp senin şi uscat, semnalele Morse erau destul de descifrabile. Dar unde să plaseze biroul telegrafic? În casa farmacistului localnic. Pentru o comunicare scurtă, ingeniosul constructor fixă o mică taxă de 12,5 cenţi. Încasările se dovediră însă mult prea slabe şi afacerea fără profit. Trebui să închidă biroul, să întrerupă telegraful şi să caute altceva de lucru.

Nici în postul de telegrafist, în biroul unui bijutier numit

Wacker, nu rămase mult timp. Experienţele fizico-chimice îl preocupau la maximum, făcându-l să-şi neglijeze slujba de operator-telegrafist. Fu nevoit să plece şi de acolo.

După toate aceste păţanii neplăcute, Tom păru puţin descurajat. Dar numai o clipă, încrederea îi reveni şi dorinţa de a răzbi în viaţă i se aprinse tot mai vie în suflet.

„Nu, nu se cade să mă las doborât la pământ de orice piedică sau de prejudecăţile oamenilor lipsiţi de idei largi şi generoase, înainte, Tom, înainte!” îşi spunea dârzul adolescent.

Dar, deocamdată, trebuia să muncească, să-şi găsească chiar o meserie inferioară, neconformă cu marile lui preocupări.

Se duse mai întâi la un fierar din oraş şi-l rugă să-l primească în atelierul său, ca simplu lucrător.

— N-am nevoie de smintiţi! îi spuse ursuzul om.

Adânc jignit, flăcăiandrul plecă şi nimeri la domnul Dingle, băcanul din colţul străzii. Joe, odrasla negustorului şi fostul coleg de şcoală al lui Tom, se afla în prăvălie.

— I-auzi Joe, se porni pe râs obezul băcan: zăpăcitul ăsta de Tom vrea să se angajeze la noi ca băiat de prăvălie!… Ce zici n-ar fi mai bine să-şi caute de drum?

— De ce nu te faci mai bine miliardar? îi aruncă Joe, batjocoritor.

— Bine, dacă aşa-i vorba, o să mă fac miliardar, răspunse Tom, atins în mândria lui şi le întoarse spatele.

Zi şi noapte alerga după o slujbă, dar toată lumea îl alunga, strigându-i batjocoritor:

— Nu ne trebuie nebuni! Suntem sătui de aiuriţi!

În cele din urmă se întoarse acasă fără nicio ispravă. Ajunsese la capătul răbdării şi oboselii. Nu mai putea să îndure răutatea oamenilor înguşti la minte şi egoişti. De aceea, îi încolţi gândul să fugă de acasă la Detroit, ca să caute acolo de lucru.

Mama lui îl încuraja ca de obicei. De altfel, dintre toţi

copiii, ea îl iubea mai mult pe Tom, fiindcă-l vedea aşa de nefericit şi-şi dădea seama că în el zvâcneşte germenul unui om deosebit de ceilalţi oameni, care va uimi, cândva, lumea cu darurile minţii lui.

Semnele unei boli crunte se arătară însă de mai multe ori, neliniştind-o amar pe sărmana Nancy. Cu toate acestea, femeia se ţinea dârză pe picioare, înfruntând suferinţa.

Într-o seară, după ce Edison-tatăl puse în vedere lui Tom să scoată din beci toate preparatele chimice, el se hotărî să fugă de acasă. Afară ploua cu nemiluita. Tom aşternu mamei câteva rânduri, în care o ruga să-l ierte că pleacă şi s-o sărute pe Tania din partea lui; lăsă apoi scrisoarea pe măsuţa din pivniţă şi se făcu nevăzut, în furtuna care se dezlănţuia afară.

XIX
OGLINDA BĂCANULUI

În timpul acesta mamei lui Tom îi veni rău şi căzu, sfârşită, la pat. În casă nu era nimeni; Edison-tatăl plecase să vândă nişte fân, iar copiii nu se vedeau nicăieri.

Bolnava striga, printre gemete, pe Tom, dar el era acum departe, în drum spre gară şi nu putea să-i răspundă. În schimb, o auzi Tania, care tocmai se întorcea acasă de la o prietenă.

— Ce ai, mamă, ce s-a întâmplat?

— Cheamă repede pe Tom şi pe doctorul Pender, îi şopti epuizată mama.

Tania coborî în grabă, în pivniţă ca să-l caute pe Tom. Acolo dădu peste scrisoarea fratelui ei. O citi, emoţionată, şi abia se stăpâni să nu izbucnească în plâns. Vru, mai întâi s-o arate mamei, dar se răzgândi şi o rupse la fugă spre gară. I se păru atât de lung drumul prin ploaia care răpăia, încât credea că nu va mai ajunge. Când, în sfârşit, dădu cu ochii de el, băietanul tocmai se ruga de mecanicul maşinii să-l ia

cu el la Detroit.

— Nu pot, băiete, mă opreşte regulamentul, spunea omul mânjit de funingine. Ce vrei să mă prindă cu oameni străini pe locomotivă şi să mă dea afară din slujbă?

Tom rămase consternat, neştiind ce să facă. O clipă îi trecu prin minte să se caţere la spatele locomotivei şi s-o pornească din loc. Dar, în clipa aceea, auzi pe Tania cum îl strigă.

— Ce e Tania, s-a întâmplat ceva? Surioara lui, udă leoarcă şi cu sufletul la gură, îi spuse pe nerăsuflate:

— Mamei îi este rău de tot. Trebuie să aducem repede pe doctorul Pender şi să dăm de ştire tatei şi lui Bill (William), fratele nostru.

Când auzi groaznica veste, inima lui Tom se strânse de durere. Cugetul începu să-l mustre. Ce era de făcut? Trebuia să ia în pripă o hotărâre, căci nu era timp de pierdut.

— Urcă-te în tren şi du-te la Detroit, ca să-l aduci pe Bill, îi spuse el Taniei. Eu alerg după doctorul Pender. Cât despre tata, el trebuie să se întoarcă spre seară. Dar Tania n-avea bani la ea. Împrumută bani de la telegrafistul staţiei şi, după ce surioara se sui în tren, el o zbughi la medic. Din fericire, îl găsi acasă.

— Domnule doctor, veniţi repede, mama e bolnavă.

— Ce are? întrebă Pender, un bărbat înalt şi voinic, cu mustăţi stufoase.

— I-a venit rău şi acum zace în pat. Dar, vă rog, grăbiţi-vă!

Medicul se îmbrăcă în pripă şi porniră împreună. Afară, ploaia încetase.

— Mamă, uite a venit doctorul! Te simţi mai bine?…

— Da, Tom, cred că are să-mi treacă, dragul mamei.

Doctorul Pender cercetă îndelung bolnava. Avea apendicită purulentă şi era nevoie de o grabnică intervenţie chirurgicală, ca să fie salvată. Dar începuse să se însereze şi, la lumina slabă a lămpii, părea cu neputinţă să

procedeze la operaţie; trebuia să aştepte până a doua zi, lumina soarelui, dar atunci ar fi fost prea târziu. Şi medicul se frământa să găsească o dezlegare, ca să scape pe doamna Edison de la un deznodământ fatal.

În timpul acesta Tom veghea la patul mamei sale şi-i mângâia fruntea.

— Tom, copilul meu, unde eşti, murmură ea cu vocea înecată de suferinţă, revenindu-şi o clipă.

— Sunt aici, mamă, îi şopti Tom.

— Spune-mi, unde voiai să te duci? Tom îi mărturisi că avea de gând să plece la Detroit.

— Eram supărat pe tata, izbucni el printre lacrimi. Am scris câteva rânduri pe care le-am lăsat jos, în laborator.

— Tom, dragul meu băieţaş, şopti mama, de câte ori vei fi supărat, aşterne-ţi necazul într-o scrisoare, varsă-ţi în ea toată amărăciunea, apoi rupe-o în bucăţi. Ai fost supărat pe tata. Când eşti supărat, trebuie să arunci vina pe cineva… de aceea sunt părinţii…

Nu putu să-i spună mai mult, căci biata femeie leşină. Tocmai atunci se întoarse şi medicul din camera vecină.

— Ce se întâmplă dacă nu-i faceţi operaţia trebuincioasă? îl întrebă Tom, cuprins de îngrijorare, ba chiar înspăimântat.

Doctorul tăcu. Tăcerea lui era plină de înţeles. Băiatul îşi dădu numaidecât seama că, dacă operaţia nu se săvârşeşte la timp, mama lui moare…

— Atunci de ce staţi şi nu începeţi operaţia?

— E cu neputinţă. La lumina slabă a lămpii nu se poate face o intervenţie chirurgicală.

— Punem mai multe lămpi la un loc! îi spuse Tom, din ce în ce mai îngrijorat.

— Nu se poate! Crezi că n-aş opera bolnava dacă aş avea lumină destulă?

Pradă deznădejdii, Tom începu să-şi frământe mintea. Ce era de făcut? Să moară mama lui? Doamne, ce grozăvie! Asta nu trebuia să se întâmple, pentru nimic în lume!

Deodată băgă de seamă că pe tăbliţa uşii se reflecta lumina unei lămpi cu gaz care ardea pe masă. Reflexul lămpii părea mai strălucitor, mai puternic, decât palida ei văpaie.

Atunci, fulgerător, în minunata minte a băiatului răsări o idee salvatoare: ce-ar fi dacă ar lua oglinda din prăvălia băcanului Dingle şi ar aşeza toate lămpile cu gaz în faţa ei? Nu se va mări lumina de cel puţin două sau trei ori? Fără să mai şadă pe gânduri Tom coborî, în fugă, scările şi alergă la băcănie. Uşa era încuiată. În casă nu se vedea nicio rază de lumină. Tom strigă pe băcan, însă nu-i răspunse nimeni. Atunci nu mai zăbovi; sparse geamul, pătrunse înăuntru, luă oglinda cea mare din prăvălie şi o cără acasă la el. Cât ai clipi din ochi, toate lămpile din casă fură puse în faţa ei. Isprăvind treaba, Tom chemă pe doctorul Pender, care se afla în odaia bolnavei.

— Veniţi, îi spuse el încântat de reuşită, veniţi să vedeţi o baie de lumină. Am făcut lumină orbitoare. Am adus ziua în salon.

— Lasă-mă, sunt ocupat acum! îi răspunse doctorul cam supărat că fusese întrerupt din veghea lui la căpătâiul bolnavei. Dar băiatul îl apucă de braţ şi-l trase până în salon, unde văzu minunea.

Într-adevăr, cele douăzeci de lămpi cu gaz, puse în faţa oglinzii, scăldau într-un potop de lumină masa, pe care urma să se facă operaţia. Uimit, ca în faţa unei minuni, doctorul Pender se apropie şi-şi vârî mâinile în fascicolul orbitor. Pe faţa lui se ivi un surâs de adâncă satisfacţie.

— Cum de ţi-a venit în minte aşa ceva, năzdrăvanule dragă?

Tom ridică din umeri. Ce era să răspundă? Toată fiinţa lui plutea în bucuria izbânzii.

— Eşti un copil foarte deştept – adăugă doctorul, şi-l îmbrăţişa, strângându-l la piept. Acum pot să-ncep operaţia. Adă-mi două cearceafuri şi o căldare cu apă fiartă. Apoi aleargă şi cheamă o vecină, ca să-mi ajute.

XX
O BĂTAIE NEMERITATĂ

În zorii zilei, operaţia era gata; doamna Edison scăpă cu viaţă. Obosit de lucru, doctorul se trânti într-un fotoliu să-şi odihnească puţin mădularele frânte.

— Dacă nu ţi-ar fi dat în gând chestia cu oglinda, măicuţa ta dormea acum somnul drepţilor! îi spuse el lui Tom, care aţipise, la rându-i, istovit de o noapte de nesomn.

Acesta tresări. Îşi aduse aminte că oglinda o luase de la băcanul Dingle, fără ştirea stăpânului. Se încălţă în grabă, luă oglinda şi alergă, într-un suflet, cu ea, la băcănie.

Aici, în faţa uşii cu geamul spart, se adunaseră câţiva oameni care credeau că prăvălia fusese prădată, în timpul nopţii, de un hoţ. Dingle, în mijlocul lor, se agita şi striga în gura mare:

— Am fost prădat! Un hoţ mi-a spart geamul şi mi-a furat oglinda! Mă duc să reclam la poliţie…

Tocmai atunci se ivi Tom cu oglinda în braţe. Când dădu cu ochii de el, băcanul Dingle izbucni mânios şi-l acoperi cu ocări:

— Uite hoţul care mi-a furat oglinda!… Nici n-apucă băieţandrul să-l lămurească ce se întâmplase, că băcanul se repezi la el şi-l stâlci în bătăi. Îngrozit de întorsătura lucrurilor, Tom scăpă din braţe oglinda, care se prefăcu în ţăndări. Întărâtat la culme, băcanul puse de astă-dată mâna pe un băţ. O ploaie de lovituri căzu pe spinarea presupusului hoţ. Tom ţipa ca din gură de şarpe, dar nimeni nu sărea să-l scape din ghearele bătăuşului. Noroc că, în clipa aceea, trecu pe acolo chiar Edison-tatăl, cu căruţa lui. Vânduse furaje armatei şi acum se întorcea acasă. Când văzu pe Dingle cum îi bătea odrasla, opri căruţa şi coborî în grabă. El nu putea răbda ca altcineva să-i bată copilul. Că-l bătea dânsul, asta era altă socoteală. De aceea se repezi la

băcan şi-l apucă de gât:

— Ce ai cu el? De ce-l baţi? îi şuiera în urechi.

— Pentru că mi-a spart geamul şi mi-a furat oglinda, îi răspunse Dingle, clocotind de furie.

— Este adevărat? îl întrebă Edison pe Tom, care, după ce scăpase de loviturile băcanului, era gata s-o rupă la fugă.

— Am luat-o pentru că…

— Acasă ai să-mi dai toate lămuririle. Acum piei din ochii mei!

— Îmi datorezi 12 dolari pentru oglindă şi trei pentru geamul spart, îi strigă Dingle lui Edison-tatăl.

— Stai, Dingle, să fim drepţi, se amestecă un martor ocular. Tom a spart oglinda din vina ta. L-ai lovit şi a căzut jos, cu oglindă cu tot.

— Da, da, aşa e, întăriră şi alţi oameni.

— Rămâne bun de plată numai geamul. Băcanul se împotrivi:

— Nu se poate. L-am bătut pentru că mi-a furat oglinda.

— Nu ţi-a furat-o, pentru că a adus-o înapoi…

— Mie să-mi plătească 15 dolari, atâta ştiu.

— Bine, îţi plătesc 15 dolari, dar mai întâi vreau să aflu cum s-au petrecut lucrurile.

— Fie. Te aştept până diseară. Dacă nu vii, mă voi plânge poliţiei.

Edison-tatăl îi întoarse spatele şi, urcându-se în căruţă, dădu bice cailor, ca să ajungă mai repede acasă. În curte, întâlni pe doctorul Pender, care încă nu plecase.

— A scăpat… totul e în regulă… îi surise acesta.

— Cine a scăpat? îl întrebă Edison, care credea că doctorul vorbeşte despre Tom.

— Soţia dumitale, cine altul? I-am făcut aseară operaţia urgentă. Toată noaptea am avut de furcă. Dacă n-ar fi fost Tom ca să-mi facă lumină ca ziua, cu ajutorul unei oglinzi, n-aş fi putut să întreprind nimic şi bolnava ar fi plecat pe lumea cealaltă…

— Prin urmare zici că Tom ţi-a ajutat, hai?

— E un băiat tare deştept. Să-ţi trăiască!

— Ce spui? făcu tatăl, uluit. Şi eu care credeam că ticălosul a furat oglinda. Mulţumesc, domnule doctor!… Acum sunt lămurit.

XXI
PODUL PRĂBUŞIT

În după-amiaza aceleiaşi zile, o mulţime de oameni se înghesuia la biroul de mişcare al gării oraşului. Pe faţa fiecăruia se citea îngrijorarea. Ce se întâmplase? Telegrafistul primise o telegramă prin care i se anunţa că podul de peste râul dintre Port-Huron şi Detroit se prăbuşise. Trenul nr. 7, unde se aflau mulţi localnici, printre care şi Tania cu fratele ei mai mare, Bill, îşi continua drumul. Niciunul dintre călătorii aflaţi în vagoane habar n-avea de primejdia care-i pândea. Şi nu exista niciun mijloc de a vesti pe Nelson să oprească trenul. Cutremurată, lumea se frământa pe peron, cuprinsă de spaimă şi neştiind ce să facă. Mamele îşi strigau copiii, părinţii cereau lămuriri, rudele se văicăreau, toţi aveau pe câte cineva în tren. Tom îşi făcu loc, cu coatele, prin mulţime şi ajunse până la cabina telegrafului.

— Ce s-a întâmplat? Ce s-a întâmplat? se interesă el, curios din cale afară, aşa cum se arăta întotdeauna.

Cineva, din mulţime, îi spuse:

— S-a prăbuşit podul de peste Hio, l-au luat apele.

Tom rămase încremenit. În minte îi veni chipul Taniei şi al fratelui său mai mare. Amândoi se găseau într-o mare primejdie. Dacă s-ar întâmpla să moară? O nenorocire ca asta i-ar nimici pe toţi, toată familia. Şi mama lui, care abia scăpase cu viaţă… Nu, nu se poate! Nu se poate! Inima băiatului începu să bată cu putere. Ce era de făcut? Cum să-i scape? Tom începu să-şi frământe mintea. Gândindu-se,

îşi smulgea sprânceana dreaptă, cum făcea de obicei, când era nervos. În clipa aceea, o locomotivă de tren, care manevra prin faţa staţiei fluieră o dată lung şi o dată scurt, ca să se elibereze linia. Acest semnal îi fulgeră prin minte ideea salvării, aşa cum se întâmplase şi cu oglinda izbăvitoare. Descoperise ceea ce căuta. Se repezi în biroul telegrafistului şi strigă:

— Eu am să opresc trenul. Am să-l înştiinţez pe domnul Nelson despre primejdia care s-a ivit.

— Pleacă de-aici, zăpăcitule, îl îmbrânciră câţiva oameni, cărora nu le ardea de glumă.

Tom nu se descuraja. Alergă într-un suflet la locomotiva din faţa gării şi se caţără pe tender, sprinten ca o pisică.

— Ce vrei, puştiule? îl luă la rost mecanicul, care nu bănuia ce are de gând băiatul.

Drept orice răspuns, Tom se repezi în locomotivă, puse mâna pe manivela care punea în funcţiune fluieratul maşinii şi apăsând, când mai lung când mai scurt, făcu câteva litere din alfabetul Morse.

Telegrafistul staţiei auzi fluierăturile, care însemnau litere, îşi dete îndată seama de ingenioasa idee a lui Tom. Da, numai în chipul acesta putea fi anunţat şeful trenului 7 despre primejdie.

— Dar cine va înţelege comunicarea prin alfabetul Morse? îl întrebă telegrafistul pe Tom, venind în fugă şi căţărându-se şi el în locomotivă.

— Tania, sora mea, care se află în tren. Ea cunoaşte la perfecţiune alfabetul Morse şi va opri trenul, răspunse repede Tom.

— Atunci la drum! strigară oamenii, agăţându-şi sufletul de această nădejde.

Locomotiva porni. Tom fluiera mereu semnalizând sonor iniţialele Taniei, ca să ştie cine comunica vestea. Începu, astfel, un episod emoţionant. Maşina aluneca pe şine cu mare iuţeală, în timp ce Tom anunţa mereu, din fluierul

maşinii, primejdia care pândea pe călători.

...În timpul acesta trenul nr. 7 se apropia cu iuţeală de prăpastie, fără ca vreun călător să bănuiască ceva. Tania aţipise, cu capul rezemat de umărul fratelui ei mai mare. La un moment dat însă nişte fluierături îndepărtate o treziră. Deveni, deodată, atentă. Parcă erau litere! Ciudat! Dar ce voiau să însemne? Şi apoi, cărei pricini se datorau ele? îşi încorda auzul şi prinse cu urechea: „Tania, opriţi trenul, podul rupt!” Numaidecât îşi dădu seama că Tom era acela care făcea comunicarea şi alergă speriată la Nelson, şeful trenului.

— Ce este? o întrebă el.

— Tom ne comunică să oprim trenul. Dar Nelson se uită la ea cu multă compătimire.

— Hm, făcu el nepăsător, ridicând din umeri; apoi întorcându-se către călători, adăugă: E trăsnită şi ea puţin, ca toţi din familia Edison.

— Opreşte trenul, nu înţelegi? strigă Tania, scoasă din fire, podul e rupt şi ne prăbuşim în râu.

Călătorii, care o auziseră, săriră în sus, speriaţi. Abia atunci Nelson se hotărî să tragă semnalul de alarmă, care era pus în legătură cu locomotiva şi pe care tot micul Tom îl instalase pe vremea când fusese vânzător ambulant. Trenul stopă cam la un kilometru şi jumătate de pod, apoi îşi continuă drumul încet, cu precauţie, până la râu, căci călătorii voiau să se convingă dacă vestea e adevărată. Într-adevăr, podul fusese rupt de revărsarea apelor. Abia atunci se cutremurară în faţa pericolului care-i pândise în umbră. Pe celălalt mal, zăriră locomotiva condusă de Powers. Lângă maşinist se afla Tom.

— Să trăieşti, Powers! strigă Nelson. Dumitale îţi datorăm vieţile noastre.

— Nu mie, ci lui Tom Edison! răspunse mecanicul.

— Bravo, Tom! Eşti un erou! îi strigă Tania, mândră de fapta frăţiorului ei.

— E meritul tău! se auzi vocea lui Tom de pe celălalt mal al râului.

— Mai bine împărţiţi gloria în două ca să nu iasă ceartă, interveni Powers, râzând voios.

— Ce face mama? se grăbi să întrebe Tania.

— E bine, răspunse Tom. I s-a făcut operaţia necesară la timp.

De partea cealaltă a râului, se iscă o discuţie:

— Ei, ce părere ai acum despre Tom? îl întrebă Bill pe şeful trenului.

— Am spus întotdeauna că e un flăcău de mare ispravă, care face cinste orăşelului nostru, răspunse Nelson. Dacă cineva m-ar contrazice, l-aş scutura zdravăn.

La Port-Huron toată lumea stătea ca pe ghimpi, din pricina neliniştii care o cuprinse. Mai toţi se aşteptau să primească, dintr-o clipă într-alta, vestea nenorocirii. Bătrânul Edison, posomorit la faţă, şedea rezemat de un stâlp, cu sufletul pustiu: el avea doi copii dragi în trenul blestemat. Dar când locomotiva cu Tom şi tovarăşii săi se întoarse şi se află că trenul fusese oprit la timp, datorită ingenioasei idei a băiatului, toate chipurile se înseninară, iar Edison-tatăl răsuflă uşurat şi zâmbi. Tom fu luat pe sus de mulţime şi mulţi îl sărutau de bucurie şi-i strângeau mâinile. Ajunsese eroul zilei.

Şeful gării, după ce-l felicită, îi propuse:

— N-ai vrea să fii angajat ca telegrafist la Detroit?

— Ba da, bucuros, domnule şef. Mai întrebaţi?!

— În cazul acesta, de mâine poţi să intri în serviciu. E un post vacant acolo şi am să te propun pe tine.

— Nu ştiu cum să vă mulţumesc, domnule şef, pentru bunătatea dv.

Tocmai atunci se arătă şi bătrânul Edison care-şi sărută feciorul pe amândoi obrajii. Îl mai îmbrăţişa o dată zicând:

— Sunt mândru de tine! Mi-ai făcut multe pozne, dar ai ştiut să le răscumperi cu vârf şi îndesat!

— Ai aflat şi despre „chestia” cu oglinda?

— Da, mi-a spus doctorul Pender cum s-a întâmplat.

Tom se posomori dintr-odată.

— Am încasat o bătaie zdravănă pe degeaba…

Edison-tatăl oftă, îşi luă băiatul de mână şi plecă.

— Lasă că ne răfuim noi cu Dingle. Nu-l las eu cu una cu două. Să mergem la el, să-i plătim.

— Mergem, tată!

Plecară amândoi, mândri şi ovaţionaţi de oameni, pentru că isprava lui Tom se răspândise ca fulgerul în tot oraşul.

— Cât îţi datorez pentru oglindă? îl întrebă Edison-tatăl pe băcan, o dată ajunşi la prăvălia acestuia.

— Ţi-am spus: 12 dolari, iar pentru geamul spart: 3 dolari.

— Va să zică, 15 dolari, cu totul. Poftim, ţine-i! şi-i întinse hârtiile. Dar cu bătaia dată băiatului cum rămâne?

— Apoi câte o bătaie din când în când, nu-i strică! rânji Dingle.

— Desigur că nu strică, dar trebuie să i-o dau eu, nu dumneata. Cu ce drept mi-ai bătut băiatul, hai?

Şi Edison-tatăl, apucând cu o mână de guler pe Dingle, îi cără cu cealaltă doi pumni aşa de zdraveni încât băcanul se clătină ameţit, îşi pierdu echilibrul şi se lungi pe jos. Samuel Edison îl ridică de pe podea şi-i mai trase două palme îndesate.

Joe, fiul băcanului, văzând cele ce se întâmplase începu să strige:

— Ajutor! Ajutor!

Dar Tom îl înşfacă de mijloc şi-l aruncă într-un butoi cu făină, albindu-l în întregime, ca pe un morar.

Câţiva curioşi se adunară, ca să privească bătaia. În cele din urmă, veni şi şeriful oraşului.

— Ce este? Ce s-a petrecut aici?

Edison-tatăl povesti în gura mare pricina scandalului. Tocmai atunci trecu pe acolo şi doctorul Pender, care, după

ce află cum stăteau lucrurile, ţinu să-l lămurească pe şerif.

— Copilul acesta, prin isteţimea lui, şi-a scăpat mama de la moarte. În loc să fie dat ca exemplu pentru dragostea lui faţă de maică-sa, a fost bătut ca un câine.

— El a salvat şi trenul! strigară câţiva cetăţeni, din mulţime.

Şeriful, după ce cântări în minte lucrurile, ridică din umeri şi, adresându-se băcanului, îi aruncă în obraz:

— N-am ce să-ţi fac, Dingle, ţi-ai meritat păruiala. Altă dată să fii mai prevăzător, căci ai putea s-o păţeşti mai rău.

Peste câteva zile, Tom pleca la Detroit, ca să-şi ia în primire postul de telegrafist.

Îl petrecură la gară tatăl său, Tania, Bill şi alţi câţiva prieteni ai casei.

Maica-sa nu putu să vină, deoarece nu se însănătoşise încă şi trebuia să rămână în pat mai multe zile. Trenul sosi fără întârziere şi Tom se urcă pe platforma vagonului din urmă, unde-i plăcea de obicei să călătorească.

— La revedere! Drum bun şi reuşită în toate! îi ură Tania, fluturând batista.

— Rămâneţi cu bine! Sărutări mamei! răspunse Tom.

— Să ne dai veşti despre tine, îl rugă tatăl.

— În fiecare zi am să vă telegrafiez, la gara oraşului.

Trenul porni. Oamenii şi lucrurile din Port-Huron se făceau din ce în ce mai mici, până ce pieriră din bătaia văzului, ca un abur uşor.

Tom îşi simţi inima grea. Acolo îşi lăsase copilăria lui atât de zbuciumată, dar, totuşi, atât de fermecătoare.

Şi acum mergea înainte, spre alte zări, despicând drumuri noi în necontenită harţă cu viaţa şi cu oamenii, ca să se urce, până la urmă, pe piscurile gloriei.

PARTEA A II-A

I

LA STAPÂN

La Detroit nu stătu mult şi se angajă, tot ca telegrafist, la Strattford (Canada), în apropiere de localitatea Bayerfield.

Era visul copilăriei lui: să transmită ştiri prin alfabetul Morse. Dar, în curând Tom fu silit să-şi mai tempereze zelul, fiindcă postul cel nou era unul de mare răspundere. Pe lângă aceasta, lucra de la 7 seara la 7 dimineaţa, neîntrerupt şi nu primea, ca salariu, decât 25 de dolari pe lună. Compania de cale ferată „Grand-Trunk”, la care lucra, avea principii foarte severe. Ca funcţionarii să nu doarmă în timpul serviciului, îi obligase să comunice unei secţiuni telegrafice numărul 6, din jumătate în jumătate de oră. Pentru colegii lui Tom acest lucru devenise un adevărat chin. Pentru Tom părea de-a dreptul plictisitor, căci îl considera ca un fleac menit să-l irite mereu. Preocupat de cercetările lui, acea întrerupere îl scotea uneori din fire.

— Am să plec de aici! strigă, odată, unul dintre telegrafişti. La dracu! Nu poţi să dormi măcar un ceas, ca lumea!

— Eu îmi dau demisia chiar mâine, adăugă un altul, un băiat tânăr şi zvelt, care avea o legătură amoroasă, iar serviciul i-o stânjenea rău de tot.

— Cum am putea să-i tragem pe sfoară? Ştii aşa, mai mult în glumă, insinua un altul. De pildă, să dea doar unul singur, în locul tuturor celorlalţi, comunicarea, din jumătate în jumătate de oră, şi să facem cu rândul.

Propunerea nu-i prea convenea lui Tom.

— Ascultaţi, spuse el deodată. Mi-a venit o idee. Mâine seară vom putea dormi cu toţii, în linişte şi fără să ne sustragem de la datorie!

într-adevăr, în ziua următoare, secţia era înştiinţată, ca de obicei, din jumătate în jumătate de oră, iar în timpul acesta telegrafiştii dormeau buştean. Cum fusese cu putinţă? Tom inventase un sistem ingenios, prin care

pusese aparatul telegrafic în legătură cu o pendulă, aşa încât, din jumătate în jumătate de oră, când pendula bătea – se înregistra totodată şi numărul 6, pe banda telegrafică a secţiei. În felul acesta, somnul telegrafiştilor, uimiţi de ingeniozitatea lui Tom, era asigurat.

Dar nu trecu mult timp şi, într-o bună zi, şiretlicul fu descoperit. Directorului secţiunii i se păruse că aceste comunicări se transmiteau prea cronometric, ca să nu fie ceva necurat la mijloc. Şi, într-o seară, pe când toţi dormeau, veni personal în, birou şi găsi pricina ciudatei exactităţi: pendula era pusă în legătură cu aparatul telegrafic!

— Cui i-a trăsnit aşa ceva prin minte? întrebă el, cu asprime, pe funcţionarii care se treziră brusc din somn şi acum păreau buimăciţi de neaşteptata şi neplăcuta vizită.

— Lui Tom Edison! strigară câţiva telegrafişti mai laşi, ca să iasă basma curată din încurcătură şi să scape de orice răspundere.

— Aşaaa? făcu directorul. Va să zică dumneata eşti autorul acestei înşelătorii? Ei bine, domnule, îţi pun în vedere două lucruri: mai întâi, dacă te voi mai prinde că faci astfel de năzbâtii am să te dau pur şi simplu afară; în al doilea rând, te invit să ne vinzi nouă această invenţie!

Tom rămase încremenit. Nu se aştepta la asemenea propunere. Crezuse că va fi concediat pe loc. Şi când colo, se alegea cu ceva părăluţe. Eh, sunt bune şi invenţiile la ceva…

II
FUGA LUI TOM

Într-adevăr, compania „Grand-Trunk” cumpără invenţia pe o nimica toată: 50 de dolari. Lui Tom i se puse totuşi încă o dată în vedere că, dacă va mai face vreo nouă poznă, va fi concediat, fără cruţare. El primi banii şi avertismentul cu

acelaşi su-râs de nedumerire. Dar, iată că a doua poznă se ivi în curând şi Tom fu silit să plece el singur, decât să aştepte să fie dat afară. Lucrurile se petrecură astfel:

Într-o seară, Tom primi o depeşă foarte urgentă. Era anunţat să oprească numaidecât trenul de marfă nr. 12, pentru a nu se ciocni cu o altă garnitură care venea din direcţie opusă. Alergă într-un suflet la gară, unde avea un prieten, ca să-l înştiinţeze de conţinutul telegramei. Fugind pe întuneric căzu într-o groapă din nebăgare de seamă şi, lovindu-se destul de grav la cap, îşi pierdu cunoştinţa. Trenul nr. 12 trecu prin staţie, fără să fi fost înştiinţat de primejdia care îl aştepta. Tom avu însă noroc: cei doi mecanici îşi dădură seama de pericol şi reuşiră să oprească la timp ambele garnituri.

Tom fu tras la răspundere şi chemat la Toronto, la Administraţia Centrală a Căilor Ferate. Directorul general, Spencer, îl chemă în biroul său:

— Am să te bag la închisoare, timp de cinci ani de zile! îi strigă el, furios când telegrafistul abia intrase pe uşă. Neghiobule! Vrei să amesteci societatea noastră în faptele unui smintit ca dumneata?

În timpul acesta, doi vizitatori englezi, persoane sus-puse, intrară solemni ca pe scena unui teatru. Directorul sări în picioare şi ieşi în întâmpinarea lor.

— Poftiţi, poftiţi, vă rog! se ploconi el. Luaţi loc! Nu acolo, aici e mai confortabil. Poftiţi, poftiţi!

Tom Edison atât aştepta: să vadă pe director ocupat cu altcineva, ca s-o poată şterge. Într-adevăr, nu trecu mult şi, când directorul îl căută cu privirea pe Edison, prin birou, nu-l mai văzu.

Tom o luase la fugă spre gară. Acolo sărise în primul tren şi pe-aici ţi-e drumul! Nu ţinea de loc să intre la puşcărie tocmai acum, când avea în cap atâtea idei, care se cereau să fie înfăptuite.

Trenul se opri într-o gară mică, din sud-estul statului

Michigan, numită ca şi oraşul ei, Adrian. Tom coborî fără nicio lescaie în buzunar, însă cu multe nădejdi în suflet. Ce era de făcut? Să stea cu mâinile în sân şi să aştepte să-i pice din cer o slujbă? Aşa ceva nu se potrivea cu firea lui. Porni în grabă să caute de lucru. Poate ar fi căutat mult şi bine, dacă o întâmplare norocoasă nu i-ar fi venit în ajutor. În ziua aceea, se rupsese firul care unea Compania telegrafică din Michigan cu gara Adrian. Şi nu se găsea niciun telegrafist prin apropiere ca să repare firul, fiindcă accidentul se petrecuse tocmai la ora mesei. Tom Edison se oferi să restabilească el legătura întreruptă.

— Ascultă, tinere, îi spuse directorul societăţii, neîncrezător, dacă-mi strici cumva instalaţiile, e vai de pielea ta! Edison tăcu şi surâse. Directorul nici n-avu timp să se dezmeticească şi să-şi dea seama că firul fusese reparat.

— Bravo, tinere, strigă el, bucurându-se. Te angajez la mine, cu un salariu de 80 de dolari pe lună!

Era un post de telegrafist, în schimbul de noapte.

Edison primi fără prea multă tocmeală. De altfel, stomacul său gol-goluţ nu putea să ţină prea mult post negru. După câteva săptămâni, se întâmplă însă ceva destul de neplăcut, care-i aduse concedierea. Acelaşi director, care-l angajase, îi trimisese o telegramă foarte importantă cu ordinul s-o comunice fără întârziere staţiei apropiate. Dar tocmai în clipa aceea linia, pe care urma să transmită Tom mai departe telegrama, era ocupată. El nu stătu pe gânduri şi telegrafie înapoi directorului:

— Linia ocupată. Pot să întrerup?

— Da, fu răspunsul directorului. Atunci Tom întrerupse linia ocupată şi transmise telegrama. Dar el întrerupse legătura fără să ceară aprobarea directorului general (singurul care era în măsură să încuviinţeze sau nu întreruperea), ci numai pe răspunderea directorului. Când directorul general auzi aceasta, se făcu foc şi pară.

— Edison să vie numaidecât la mine, strigă el directorului care-l angajase pe Tom ca telegrafist. Auzi, ce neruşinare! Să întrerupă linia, ca să-şi transmită el telegramele! Tom Edison se înfăţişă.

— Află, domnule Edison, că eşti concediat din serviciu începând chiar de astăzi, îl înştiinţa directorul general. Cred că ştii pentru ce…

— Nu ştiu…

— Lasă vorba! Să-ţi spun eu, dacă nu ştii: pentru întreruperea liniei…

— Dar… încercă Tom să se apere.

— Nicio vorbă! se răsti directorul general. N-avem nevoie de elemente nedisciplinate, ca dumneata. Eşti liber să pleci…

Tom Edison rămase, totuşi locului fiindcă se ştia nevinovat.

Ridică ochii şi se uită la directorul din ordinul căruia lucrase. „De ce nu-mi iei apărarea?” spuneau parcă ochii lui muţi. „Doar din ordinul tău am lucrat!” Dar directorul se prefăcea că cercetează atent nişte hârtii de pe birou. Tom clătină, trist, din cap. Atât. Înţelese totul. N-avea să scoată niciun cuvânt de dojana. Avea un suflet prea generos, ca să nu treacă peste laşitatea unui director oarecare al unei companii telegrafice oarecare. Plecă din nou în necunoscut, clătinând capul cu dispreţ.

În stradă se opri. Va să zică iarăşi era dat afară din slujbă. Asta, bineînţeles, nu i se întâmplase pentru întâia oară şi desigur nici pentru ultima dată. Va avea de întâmpinat încă multe piedici, va avea de învins şi mai multe greutăţi. „Nu te speria, Tom! Şi isprăveşte cu gândurile rele, care n-aduc niciun folos! Să mergem mai departe, spre necunoscut.”

Între un suspin uşor şi o speranţă nouă, tânărul se urcă iarăşi în tren – ah, trenurile care-l purtau din loc în loc, pribeag fascinat de zări mai luminoase, de un popas mai fericit! — şi cobori în orăşelul cel mai apropiat, Fort Wayne.

Era un soi de târg modest şi cenuşiu, cu atmosferă mohorâtă şi apăsătoare, cu oameni posomoriţi şi veşnic obosiţi. Rătăcitorul nostru adolescent, în pragul vârstei de optsprezece ani, se angaja aici, tot la calea ferată, în gara respectivă, ca telegrafist în schimbul de zi. Munca era monotonă şi locuitorii, ursuzi şi neprimitori, nici nu-l băgau în seamă. Şeful staţiei, morocănos şi el, îl brusca din te miri ce fapt neînsemnat, făcându-i o viaţă amară.

În Fort Wayne, Tom nu întârzie mai mult de două luni. Părăsi prea puţin simpaticul orăşel şi se mută la Indianopolis, centru industrial, aşezat pe râul White River, capitala statului Indiana. Găsi un post în serviciul companiei telegrafice „Western Union”. Primi sarcina de a recepţiona ştirile comunicate pentru gazete. Pe atunci, aparatele receptoare înregistrau semnele Morse pe bandă continuă. Banda rula, cu mare iuţeală, sub ochii telegrafistului, care se vedea silit să citească şi să transcrie rapid textul cât timp nu-i dispărea din privire. Era un lucru anevoios, solicitând o deprindere specială, pe care tânărul nu o dobândise încă. Desigur, Tom se dovedise, în nenumărate rânduri, un admirabil manipulator, dar îi venea foarte greu să prindă, numai dintr-o ochire, semnele rapide de pe banda rulantă. Ce putea să facă? Geniul său inventiv îl salvă şi de data aceasta. Tânărul ataşă aparatului de înregistrare un mecanism suplimentar. Datorită mecanismului adăugat, banda de hârtie îşi încetinea ritmul şi Tom izbutea să-şi transcrie textele absolut precis, fără nicio greşeală. În plus, avea o scriere citeaţă şi frumoasă. Strălucitorul său talent şi râvna cu care lucra îi atraseră însă şi aici invidii şi duşmănii. Sufletul curat şi nobil al înzestratului „telegrafist” nu suporta nici pizma şi nici intriga. Sătul până-n gât de răutatea şi nimicnicia omenească, Edison îşi înăbuşea cu greu revolta şi indignarea. Mai bine să plece, să se ducă în altă parte, cu iluzia că va întâlni oameni mai buni şi mai generoşi.

„Hai, Tom, iarăşi la drum în căutarea norocului şi-a împlinirii noastre!”

La 11 februarie 1865, năpăstuitul tânăr porni spre Cincinnati…

III
PRIETENUL ADAMS

Când coborî în staţie, Tom nu mai avea în buzunar nicio para chioară. Cheltuise, pe drum, ultimul gologan. Perspectiva nu-i surâdea de loc. Avea să rabde iarăşi de foame. Însă cu lipsurile se obişnuise de mult, aşa că n-avea de ce să se sperie. Important era să găsească ceva de lucru, orişice, chiar o muncă brută, numai să câştige cât de puţin ca să-şi asigure, pentru un timp, existenţa. Nu se luminase bine de ziuă, când o luă, la întâmplare, pe străzile oraşului necunoscut. Din mers, îşi arunca ochii în toate părţile. Un tânăr cam de seama lui mergea, îngândurat, la câţiva paşi în urmă. Din spate venea un camion în plină viteză. Tom Edison nu-l auzi, căci asurzise încă de mic – de-atunci de când Nelson, şeful trenului nr. 7, îi trăsese o palmă zdravănă peste urechea stângă, dar necunoscutul, văzând primejdia, îl apucă de mână şi-l smuci în lături atât de tare încât amândoi se prăvăliră pe marginea trotuarului.

La început Tom crezu că fusese atacat de un hoţ şi era gata să-l pocnească pe salvator. Când zări, însă, camionul ţâşnind pe lângă el, îşi dădu seama că se întâmplase un fapt cumplit şi că scăpase, ca prin minune, de la o moarte sigură.

— Dar bine, îl mustră tânărul, dumneata n-auzeai autocamionul din spate?

— Nu, răspunse Tom, surâzând, din păcate n-aud prea bine. Noroc că ai fost dumneata, altminteri… şi făcu cu mâna un gest vag.

— Da, da îmi datorezi viaţa, dacă bineînţeles ai ce să faci

cu ea şi n-o consideri cumva o povară, zise proaspătul prieten.

— Cită vreme sunt tânăr, îmi place să trăiesc. Poate, vreodată, am să fac şi eu vreun lucru bun să-i dau un sens vieţii, o raţiune. Şi dumneata eşti tot fără căpătâi ca şi mine?

— Cam aşa ceva. Trăiesc şi eu la întâmplare. Ca pasărea cerului. Mă numesc Milton F. Adams. Dar dumneata?

— Pe mine mă cheamă Thomas-Alva Edison.

— Edison? Parcă am auzit de numele ăsta… Nu eşti cumva telegrafistul acela…

— Ba eu sunt…

— Îmi pare bine, prietene. Eu mă îndeletnicesc cu ziaristica…

— Ce spui? Atunci… atunci dă-mi voie să-ţi răspund că şi eu am fost, cândva, aşa ceva. La ce ziar lucrezi?

— La Scientific American, cu 80 de dolari pe lună. N-ai vrea să fii angajat acolo? Ziarul are nevoie de telegrafişti buni.

— Eşti un băiat admirabil, spuse Tom, cu entuziasm. Tocmai asta căutam şi eu! N-am cuvinte să-ţi mulţumesc.

— Nu-mi mulţumi mie, ci norocului, zâmbi proaspătul prieten atât de afabil. Dumneata se vede treaba că eşti un om cumsecade.

— Mai de grabă un ghinionist fără pereche.

— Acum uite ce este, adăugă Adams. Îmi închipui că nu stai tocmai bine cu stomacul… Hai? Ce zici, dac-am intra într-o lăptărie să înfulecăm ceva?

— Ce să zic? Aş crede că norocul ăsta le pune vârf la toate! se bucură Edison, râzând.

Cei doi prieteni intrară, bine dispuşi în cea dintâi lăptărie întâlnită în cale. După ce se ospătară în lege, Adams duse pe Edison în odaia lui modestă de tânăr burlac şi amândoi începură să facă socoteli: fără doar şi poate, ziarul îl va angaja, pentru că avea nevoie de un telegrafist. Însă, mai

spuse Adams, cei de acolo sunt nemulţumiţi de faptul că ştirile se transmit foarte încet şi sunt prea scurte. Dac-am avea mijloace mecanice mai bune, am câştiga mai mult…

— Drept să-ţi spun, de câtva timp mă tot gândesc la asta, răspunse Edison. Aş vrea să construiesc un aparat, care să transmită mai multe ştiri dintr-odată. Dar, până una-alta, nu-i decât un proiect.

— Cine ştie, poate c-o să-l inventezi, cândva, şi are să ţi-l cumpere ziarul, îi dădu noi speranţe Adams.

Tom Edison tăcu. Nu-i plăcea să sporovăiască prea mult despre ceea ce avea de gând să facă.

Ziarul la care lucra Adams îl angaja numaidecât şi Tom Edison îşi arătă repede iscusinţa, fiind foarte preţuit de superiorii săi. În acest timp planul unei noi invenţii se cocea în mintea lui până când prinse formă definitivă. Atunci, el construi faimosul său aparat Duplex, cu ajutorul căruia se puteau transmite două ştiri deodată.

Mai târziu, acest aparat a fost perfecţionat, devenind Triplex, Quadruplex şi Multiplex* – armonic.

* „Triplex” – adică transmiţător a trei ştiri simultane.

„Quadruplex” – prin care se transmiteau în acelaşi timp patru telegrame în sensuri opuse.

„Multiplex” – mai multe informaţii transmise simultan.

Ziarul căută să folosească invenţia lui Edison, fără ca el să aibă vreo parte de câştig. Văzând potlogăria el recurse la un truc. Instala în redacţia ziarului un aparat telegrafic care îi permitea să imprime 20-30 de cuvinte pe minut, iar pentru el şi Adams un altul, având o rapiditate de înregistrare de 40-50 de cuvinte pe minut. În felul acesta, depeşele ziarului se transmiteau foarte repede, iar cel câştigat era Edison, fiindcă trimitea aceste depeşe cu aparatul său ce emitea 40-50 de cuvinte pe minut, iar ziarul calcula cu aparatul propriu doar 20-30 de cuvinte pe

minut…

— Asta, aşa ca să-i învăţăm minte, îi spunea glumind Edison lui Adams.

— Dar dac-au să descopere trucul?

— O să-şi dea seama atunci că nu suntem chiar atât de proşti, cum pesemne ne cred.

Până la urmă trucul a fost descoperit de către un reporter. Directorul ziarului îl chemă pe Edison în biroul său.

— Nu credeam că eşti în stare să faci asemenea lucruri, îl mustră el.

— Nici eu nu credeam că veţi fi în stare să vă folosiţi de invenţia mea fără ca eu să am parte de vreun beneficiu, răspunse înţepat Edison. În altă parte, socot că voi fi preţuit mai mult.

— În altă parte n-o să obţii o leafă mai mare ca la noi.

— În schimb, nădăjduiesc să-mi valorific aşa cum se cuvine invenţiile, i-o tăie scurt Edison şi plecă din birou.

Din ziua aceea nu mai calcă pe la ziar. Tuturor le păru rău, simţindu-se stingheriţi în lipsa lui, căci nu se pricepeau să mânuiască noile aparate.

— Trebuie să te părăsesc, îi spuse Tom lui Adams când amândoi prietenii se întâlniră acasă. Am să plec la Louisville. Mi s-a făcut lehamite de Cincinnati!

— Cred că nu e momentul să pleci, încercă să-l împiedice Adams, care, la gândul că s-ar putea să se despartă de cel mai bun prieten al său, îşi simţea inima cuprinsă de-o tristeţe fără seamăn. În curând vor fi alegeri. Are să fie o aglomeraţie prin trenuri, cum nu s-a mai văzut. Poate că nici nu ştii ce înseamnă alegerile astea. — Nu prea am idee. Când se vor ţine?

— Peste trei zile.

— Sunt distractive? ’

— Foarte distractive. Mai ales în privinţa măsluirii voturilor, exclamă Adams, izbucnind în hohote de râs.

— Se măsluiesc voturile? Ce murdărie! Peste tot unde te

duci, se măsluieşte câte ceva! rosti Edison, dând cu amărăciune din cap. În cafenele se măsluiesc cărţile, la alegeri, voturile. A! Dar mi-a venit o idee!

— Ce anume?

— Ce-ar fi să construiesc o maşină de numărat voturile? în felul ăsta, am pune cruce măsluirii lor. Ce zici?

— Straşnică idee! strigă Adams. Dar asta mi se pare ceva imposibil.

— Pentru mine, orice idee bună e realizabilă, dragul meu prieten. Cu răbdare şi perseverenţă, o scot la căpătâi, orice s-ar întâmpla. Zici că mai sunt trei zile până la alegeri? îl întrebă iarăşi Edison, plutind în gândurile lui.

— Da, trei zile.

— Ajunge şi atât. Mai cu seamă dacă numărăm şi nopţile…

În zilele următoare, Adams îl văzu pe Edison foarte preocupat. Aproape că uita să mănânce şi să doarmă. Dar Adams înţelese că prietenul său lucra fără întrerupere la maşina sa. De aceea îşi luă el grija să-i aducă de mâncare şi să-l îndemne, când bătea miezul nopţii să se culce.

În ziua alegerilor, maşina de numărat voturile era gata. Mai trebuia doar brevetată.

— Să mergem la preşedintele comisiunii, îi sugeră Adams. Imposibil să nu-ţi primească invenţia asta extraordinară!

Edison surise uşor şi puţin ironic. Îl iubea pe Adams pentru entuziasmul şi inima lui sinceră, dar el cunoştea mai bine oamenii.

— Eşti convins că are să ne-o primească?

— Nici nu mai încape vorbă! exclamă Adams, înflăcărat. Are să-ţi plătească o avere pe ea, fiindcă o să vadă şi el avantajele: mai întâi nu o să mai poată măslui un singur vot; în al doilea rând se câştigă mult timp prin calculul automat.

— Să încercăm, şovăi Tom fără prea mult entuziasm.

Se înfăţişă cu maşina de calculat voturi preşedintelui, chiar în ziua aceea. Preşedintele o cercetă cu luare-aminte şi ascultă cu interes explicaţiile lui Edison, referitoare la invenţia lui ingenioasă.

— Tinere, îl sfidă preşedintele, păstrându-şi totuşi calmul, dacă există pe lumea asta o maşină de care n-avem nevoie aici, apoi este tocmai aceasta. Cu aparatul dumitale nu se poate măslui votul, ceea ce, trebuie să înţelegi, înseamnă o mare pagubă. Dacă ţi-ai fi bătut capul cu ceva mai folositor, ar fi fost spre binele dumitale.

Adams rămase uluit, Edison surise. Atât. El va surâde întotdeauna când ignoranţa şi necinstea oamenilor i se vor aşeza în cale.

— Astă-seară plec la Louisville, hotărî Tom. Aici am impresia că mă sufoc.

— Şi eu! se grăbi Adams. Plecăm împreună!

Un nou peregrinaj începu, dar de data aceasta în doi.

— Adio, Cincinnati! Poate în alt stat, în Tennessee, vor afla mai multă cinste şi mai multa omenie. Poate că acolo, munca şi talentul vor fi preţuite şi alta va fi răsplata lor. Tinerii poposiră la început chiar în capitala statului, la Nashville, urbe industrială, zgomotoasă şi plină de clocotul vieţii. Dacă Tom, cu meseria lui de telegrafist, putea găsi uşor o slujbă, în schimb, în faţa lui Adams toate uşile rămâneau închise. Nicio redacţie de ziar nu se arăta bucuroasă să-l angajeze. N-aveau nevoie de reporteri, nici de personal administrativ.

— Ce ne facem, dragă Tom? Vrei să rămâi la Nashville, iar eu să-mi caut norocul aiurea? se mâhni bietul Adams.

— Nu, prietene, nu ne despărţim. Mergem împreună mai departe!

Porniră la Memphis, un alt oraş din statul Tennessee. Dar nici acolo nu zăboviră multă vreme. Adams ocupă un post provizoriu de reporter la o gazetă locală. Alerga toată ziua pe drumuri, ca să culeagă ştiri cât mai senzaţionale şi era

prost plătit. Edison lucra, tot ca telegrafist, la un serviciu de noapte. Îşi rezervase orele libere din timpul zilei ca să poată citi şi face experienţe ştiinţifice. Studia pe capete. Învăţa limba franceză şi limba spaniolă, cerceta bibliotecile publice, scotocea anticariatele. Citea pe nerăsuflate cărţi de ştiinţă, istorie, filozofie, biografii celebre. Printre lecturile preferate în perioada amintită se numărau Viaţa lui Thomas Jefferson, autorul răsunătoarei Declaraţii a independenţei S.U.A., romanele ştiinţifico-fantastice ale lui Jules Verne, aventurile muşchetarilor lui Dumas-tatăl, Mizerabilii şi piesele de teatru ale lui Victor Hugo, doctrinele filozofice ale lui Bacon, Descartes, A. Humboldt. Îl adora pe Shakespeare.

— Mă farmecă! Mă copleşeşte! îi mărturisea el lui Adams. Ce idei profunde! Ce măreţie! Şi ce extraordinară fantezie! Shakespeare cunoaşte sufletul omului în toate adâncimile şi cutele lui. Ştie să pătrundă în esenţa lucrurilor. Dacă n-ar fi fost un mare scriitor, ar fi putut ajunge, cu darul său de a născoci, un minunat inventator tehnic!

Dar nici în Memphis – oraşul de pe malul fluviului Mississippi – popasul celor doi prieteni nu durã prea mult. Angajamentul lui Adams ca reporter la ziarul local luă sfârşit după cinci săptămâni. Nu le rămânea decât să se urce din nou în tren şi să plece altundeva. Alt miraj, alte iluzii! Şi care era seducătorul tărâm din necurmatele lor visuri de aur? Louisville, în statul Kentucky, pe ţărmul lui Ohio…

IV
AVENTURI LA LOUISVILLE

La Louisville, amândoi prietenii întâmpinară nenumărate piedici, până să fie angajaţi, la o companie telegrafică. Aveau ceva bani de cheltuială, dar se isprăvirã repede, mai ales că lui Adams îi cam plăcea să tragă la măsea şi asta îl

făcea să cheltuiască multe parale. În schimb, Tom Edison nu putea suferi alcoolul şi nu cheltuia banii decât pe mâncare, chirie şi cărţi. Când dădură de fundul buzunarelor, prietenii îşi croiră un plan: să se despartă şi s-o ia fiecare într-o parte a oraşului, ca să caute de lucru. Cine va găsi mai întâi, trebuie să dea de veste celuilalt. Dar cum? Tom Edison avu şi de astă-dată o idee ingenioasă. Cu banii care le mai rămăseseră cumpărară câteva artificii. În mijlociii oraşului, se afla o clopotniţă veche, părăsită. Cel care găsea primul de lucru trebuia să se suie în clopotniţă şi să dea foc artificiilor. La semnul acesta, care se putea zări din orice parte a oraşului, celălalt prieten urma să vie la clopotniţă, ca să afle fericita noutate. Zis şi făcut. La o răscruce de străzi se despărţiră. Niciunul dintre ei nu cunoştea oraşul. Cu toate acestea rătăciră până seara târziu, năzuind să găsească un loc liber, unde să poată munci. Fiecare se uita pe cer, în nădejdea că va zări urma luminoasă a artificiului. Mai ales Adams, care obosise hoinărind pe străzi, părea neliniştit şi îngrijorat, întreba pretutindeni, se interesa, însă nicăieri nu găsea de lucru. Înflăcărarea lui scădea văzând cu ochii, iar deznădejdea începu să-şi arate colţii, când, deodată, o lumină orbitoare se ivi, ca din senin şi se urcă pe cer, până se stinse în nemărginirea văzduhului.

Lui Adams îi veni să sară în sus de bucurie şi să îmbrăţişeze pe toţi trecătorii.

— Ce e? La ce te uiţi aşa? îl întrebă un trecător mai puţin grăbit.

— Măi, măi, afurisitul ăla de Tom, e un om, nu glumă! murmură Adams, fără să se uite la trecător.

— Dar ce e aia? Vreo cometă? îl întrebă mirat omul.

— Nu, domnule! E semnalul că Tom Edison, cel mai genial tânăr al nostru a găsit de lucru! îi strigă Adams, apucându-l de umeri, într-un delir de bucurie. Trecătorul îşi făcu cruce şi clătină capul a mirare.

— O fi trăsnit, săracul!

La clopotniţă, cei doi prieteni se îmbrăţişară.

— Unde? îl întrebă Adams, monosilabic.

— American Telegraph Company – răspunse Tom. Au nevoie de telegrafişti încercaţi. Am şi făcut proba. Mâine trebuie să treci şi tu examenul, ca să te angajeze şi pe tine. Cred că ai să reuşeşti, nu mă îndoiesc de asta.

— Hm, cam prost, zise Adams, scărpinându-se la ceafă. Eu nu sunt aşa de bun telegrafist ca tine.

— Oricum, e de-ajuns că sunt deocamdată angajat eu. Mai curând sau mai târziu, vei găsi şi tu de lucru. Acum, haide să închiriem o cameră. Sunt frânt de oboseală şi mâine dis-de-dimineaţă trebuie să fim la societate.

A doua zi se înfăţişară amândoi la compania telegrafică. Adams dădu examenul impus şi căzu; era, într-adevăr, mai puţin îndemânatic. În schimb, Tom luă imediat postul în primire.

— Nu fi trist, îl consolă el pe Adams. Poate că tot o să aibă nevoie de telegrafist! şi atunci te vor angaja şi pe tine.

— Nu mai am nicio nădejde, murmură Adams, necăjit, plecând capul.

— În orice caz, îmi închipui că n-o să mă părăseşti. Vei rămâne cu mine până îţi vei găsi ceva.

Adams nu mai rosti un cuvânt. Se întoarse şi plecă mâhnit, cu amărăciunea în suflet.

— Te aştept diseară, îi strigă Tom. Vino să mă iei de la birou. Îmi făgăduieşti?

— Da, răspunse Adams, monosilabic, şi se făcu nevăzut după colţul străzii.

În seara aceea, Tom era de serviciu, până a doua zi de dimineaţă. Îl aşteptă pe Adams ou nerăbdare. La locul de muncă nu mai veghea decât el, şi încă un coleg. Adams nu se arătă. Pe la miezul nopţii însă, uşa biroului se deschise cu zgomot şi în prag se opri, clătinându-se o siluetă. Edison recunoscu dintr-odată pe bunul său prieten şi-şi dădu seama că era beat.

— Intră, prietene!

— Măi, Tom, măi… nu mai pot, auzi tu? Măi, Tom, măi… american sunt eu sau ce dracu de naţie, hai?

— Adams – îl luă cu binişorul Edison – treci şi te culcă aici pe pat. Eşti obosit, dragul meu.

— Eu obosit? Nu, Tom… sunt telegrafist prost… căzut la probă… Asta sunt! Hâc!…

— Ascultă Adams, dacă nu te culci de bunăvoie să ştii că te culc cu forţa! Nu fi copil!…

— Cu forţaaa?… să măăă… culci tu cu forţa! Nu! Nu se poate!

Şi Adams ridică un picior, îl puse pe marginea biroului şi-l răsturnă într-o clipită. Toate aparatele telegrafice, instalate acolo, căzură jos şi se stricară. Unora li se rupse firul, altora le săriră arcurile. Văzând cele întâmplate Edison se luă cu mâinile de păr. Ce putea să facă în faţa unui asemenea dezastru? Mai întâi se grăbi să apuce pe Adams de mijloc şi să-l culce în pat. Cum îşi simţi capul pe pernă, acesta adormi ca un prunc. Fără să arate cea mai uşoară supărare, Tom se apucă să dreagă aparatele. Trecuse de miezul nopţii. Până la ora şase de dimineaţă, totul trebuia să fie pus la punct, altminteri… îl aştepta concedierea. Edison se puse pe lucru şi toată noaptea nu se odihni o clipă măcar.

Când Adams se trezi în zorii zilei, toate aparatele mergeau ca pe roate. El habar n-avea ce se întâmplase, căci fusese beat turtă şi nu-şi mai aducea aminte de nimic.

— Ce ai Tom, de ce eşti aşa de obosit? — Am avut toată noaptea de… lucru, îngăimă tânărul telegrafist, cu un surâs obosit, dar prietenos.

— Mizerabil serviciu, dragul meu, exclamă Adams. Te rog să nu te superi că am venit cam „făcut” în biroul tău.

— Nu-i nimic, Adams. Cred că ai fost tare necăjit…

— Adevărat, Tom, foarte deprimat şi trebuia să-mi înăbuş necazul. Prea mi-au mers toate pe dos… Dar jură-mi că nu eşti supărat.

— Nu, nu sunt supărat. De altfel, nici n-am pentru ce. Tu ai dormit tot timpul liniştit şi eu am transmis telegrame…

*

Tom şi prietenul său, care găsi, în sfârşit, de lucru, la un ziar local, rămaseră mai mult timp la Louisville. Aici Edison cunoscu pe ziaristul Tyler şi pe poetul Georges Rentice. Sub înrâurirea acestora, începu din nou să citească tot ce-i cădea în mână. Lectura lui preferată era acum, mai ales, North American Review, revista din care strânse colecţii întregi. Citea nu numai noutăţile care apăreau în publicaţia amintită, ci şi ceea ce se tipărise cu mult timp în urmă. Arhivarul acestei reviste îşi cam găsise beleaua cu Edison care lua vrafuri întregi de foi pentru a le aduce peste câteva zile înapoi devorate până la ultimul rând. Citea, de asemenea, cu aceeaşi lăcomie cărţi de mecanică, astronomie, geologie şi biologie.

Într-o seară i se întâmplă un lucru ciudat, care ar fi putut să-i fie fatal, dacă norocul nu l-ar fi sărit în ajutor. Căci, oricât de ghinionist se credea el, totuşi norocul îl ocrotea de multe ori. Pe când se întorcea grăbit de la redacţia publicaţiei North American Review cu un teanc de reviste la subsuoară, un sergent de stradă se apropie de el, pe la spate. Îmbrăcămintea lui neîngrijită, ca de hamal, cât şi faptul că-şi zorea mersul, la ora aceea târzie de noapte făcură pe agentul forţei publice să creadă că are de-a face cu un vagabond.

— Hei, amice! strigă el lui Tom. Ia făte-ncoace!

Dar Tom n-auzi glasul sergentului.

— Măi, derbedeule, faci pe surdul? Opreşte-te, n-auzi?

Edison îşi continuă drumul tot atât de grăbit ca şi mai înainte, căci într-adevăr nu auzise, nici de rândul ăsta vocea sergentului. Sergentul avu de astă-dată bănuiala că urmăreşte chiar un răufăcător. Şi, fără să mai şadă mult pe gânduri, scoase revolverul din toc şi… trase. Noroc că glonţul nu nimeri ţinta. Altminteri, cine ştie cât ar fi trebuit

să mai aştepte omenirea până să-şi lumineze încăperile cu becuri electrice, să asculte cântece la gramofon, să umble cu tramvaiul electric sau să-şi mai uite necazurile… la cinematograf.

La auzul detunăturii puternice, Tom se întoarse, nedumerit, ca cineva trezit dintr-un vis.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el pe sergent. Am auzit un foc de armă. Cine l-o fi tras?

Acesta îl privi câteva clipe ca prostit. Apoi, deodată izbucni:

— Cum, dumneata eşti surd? Ţi-am strigat de două ori să te opreşti şi nici nu te-ai sinchisit. Te joci cu viaţa?

Tom Edison înţelese şi un fior rece îi lunecă prin şira spinării. Brr… prin ce primejdie trecuse. Totuşi, binevoitor, lămuri pe sergent.

— Vezi dumneata, sunt cam surd de-o ureche. Şi apoi, mă gândeam la ceva… La ceva foarte important, în legătură cu aparatul telegrafic. Vreau să fac în aşa fel, încât să se transmită deodată cuvintele mai multor oameni. Pricepi? E ceva cam greu, aşa-i?

— Greu-negreu, dumneata arată-mi mai bine carnetul de identitate.

— Poftim! se miră Edison, scoţând actul din buzunar. Ce-ţi închipuiai despre mine?

— Apoi… ştiu şi eu… Tot felul de lume mişună pe-aici, în fiecare seară. Hm! Eşti în regulă. Mulţumesc, poţi să-ţi vezi de treabă. Ai avut noroc că nu te-am nimerit.

— N-a fost numai norocul meu! răspunse Tom, cu un surâs pe buze, a fost şi norocul dumitale…

Însă niciunul, nici altul nu-şi dădeau seama atunci că fusese chiar norocul lumii întregi faptul că Edison scăpase teafăr din acea împrejurare nenorocită.

Când Adams auzi întâmplarea, fu scuturat de un fior.

— Vezi de ce atârnă viaţa unui om? De-un fir de păr, nimic mai mult.

— În definitiv, e mai bine să uităm chestia asta. De vreme ce trăiesc, trebuie să-mi aduc aminte că mi-e foame. N-am pus nimic în gură de la prânz.

— Şi mie îmi dă ghes stomacul. Plecară la masă. În drum spre birtul unde mâncau de obicei, Tom care mergea îngândurat, o luă deodată la picior…

— Tom, strigă Adams, în urma lui. Ce te-a apucat? De ce fugi?

— Dragul meu, viaţa e scurtă şi eu am încă atâtea de făcut încât trebuie să alerg, îi răspunse prietenul, fără să-şi încetinească paşii.

Adams se lovi cu palma peste frunte. Bâigui:

— Extraordinar! Apoi, după o clipă de gândire, adăugă: Şi când mă gândesc cât timp pierd eu şi ceilalţi oameni! Ascultă Tom, n-ai putea să inventezi un aparat pentru economisirea timpului?

— Ăsta este singurul lucru pe care sunt sigur că n-am să-l găsesc niciodată, îi răspunse Tom, alergând mai departe.

— Păcat! zise Adams, ajungându-l din urmă. Eu am atâta timp de prisos, încât ţi l-aş da pe degeaba, iar pe deasupra ţi-aş mai face şi cinste, dacă l-ai primi!

Cu slujba, Tom o ducea destul de bine, deşi avea foarte mult de lucru. Şefii şi colegii săi îl îndrăgiseră pentru că era cel mai sârguincios, modest şi cinstit funcţionar. Afară de asta nu-i plăcea băutura. Colegii îl făcuseră propriul lor casier, cu condiţia să nu le dea bani de băut, decât o mică sumă pe săptămână. Dar conştiinciozitatea cu care-şi îndeplinea această sarcină îi atraseră, din partea unora mai zurbagii, multe neplăceri.

Într-o zi, un telegrafist veni în taină la el şi-i ceru bani de băutură, mai mult de-cât fusese învoiala.

— Îmi pare rău, dar nu pot, răspunse Tom, cu obişnuita lui blândeţe. Dacă-ţi dau, te îmbeţi; dacă te îmbeţi, lucrezi prost, iar dacă lucrezi prost, te concediază. Aşa că eu nu vreau să-ţi pierzi slujba. Cât despre băutură mai bine să-ţi

pui pofta în cui!

— Ascultă, Tom, nu face pe nebunul cu mine că-ţi trag o mamă de bătaie, de mă ţii minte toată viaţa. Vorba e, îmi dai sau nu banii?

— Ascultă, Peters, fii om de înţeles şi nu mai sporovăi de pomană. Îţi pierzi timpul cu mine.

— Tom, dacă te-ai apucat să-mi faci morală, te dau dracului imediat. Ce, sunt copil, să mă duci de nas? Şi apoi sunt banii mei! Haide, dă-mi-i!

— Ţi-am spus. Nu pot şi pace.

— Nu face pe smintitul că nu ţi se prinde. Dă-mi banii că altfel te stâlcesc în bătaie.

— Dragă Peters, aş vrea s-o văd şi p-asta.

— Aşa? Atunci poftim! Una caldă, proaspătă... şi, spunând aceasta, Peters îi trase, cu sete, o palmă zdravănă.

Tom privi pe colegul său mai mult mirat decât jignit. Ce-l găsise pe Peters? Ridică din umeri şi clătină capul, cu amărăciune. De felul său nu era răzbunător, iar mânia şi grosolănia oamenilor i se păreau vrednice de compătimire. De altfel, nu era pentru întâia oară că primea o palmă. Şi Nelson îl bătuse, şi băcanul Dingle şi câţi alţii... Chiar tatăl său îl mângâiase, de atâtea ori, cu cingătoarea. Ticăloşia lui Peters nu rămase însă nerăsplătită. Un alt coleg, Williams, care se afla în biroul vecin, zări pe geam urâta scenă şi destăinui numaidecât celorlalţi cele petrecute.

— Cum, Peters a îndrăznit să dea în Tom? strigară ei, indignaţi.

— Da, fiindcă n-a vrut să-i dea bani de băutură.

Când Peters se întoarse în celălalt birou toţi îl luară în primire şi-i traseră o sfântă de bătaie, încât trebui să şadă trei zile în casă cu obrajii umflaţi, până să se poată întoarce la serviciu.

Dar ghinionul avea să se mai ţină scai de Tom şi altă dată.

Într-o zi, fără să vrea, Edison făcu o poznă care-i aduse concedierea şi din acest post. Instalase în biroul său un mic laborator ambulant, ca altădată, în vagonul de bagaje din trenul nr. 7.

În timpul liber se ocupa cu aceeaşi neisprăvită pasiune de experienţele lui de totdeauna. O dată, din nebăgare de seamă, vărsă pe podele o sticlă cu acid sulfuric. Lichidul pătrunse prin crăpăturile scândurilor şi curse tocmai pe biroul şefului care lucra în odaia de dedesubt. Cât ai număra până la trei, toate hârtiile şi actele de pe birou luară foc şi arseră, prefăcându-se în scrum, ba pică puţin acid şi pe chelia şefului care sări în sus, ca fript…

— Ce înseamnă asta? urlă el, pipăindu-şi chelia şi aruncând priviri îngrozite pe birou, unde zăceau hârtiile carbonizate. Trebuie să fie trăsnitul de Edison! Numai el umblă cu preparate d-astea ucigătoare… Dacă nu-l dăm afară o să ne arunce în aer, într-o bună zi. Ia cheamă-l încoace pe domnul ăsta…

O oră după această întâmplare nenorocită, Edison se văzu aruncat în stradă, cu tot calabalâcul. Tot aşa păţise şi altădată când vărsase fosfor pe jos şi luase foc vagonul lui Nelson.

— Istoria se repetă! şopti el cu mâhnire lui Adams, care alergase după el să-i dea curaj.

— Da, se repetă, replică Adams, dar pe spinarea ta. Acum trebuie să ne gândim serios, ce-i de făcut?

— Ce să fie? Plec la Boston urgent, se decise Tom, scurt, ca într-o telegramă.

— Cum?! strigă Adams, să ne despărţim tocmai acum?

— Munte cu munte se întâlneşte, dar om cu om? Ce vrei, Adams, aşa e viaţa. Putem noi s-o schimbăm? Cu bine!

— Cu bine, Tom! Şi nu mă uita. Scrie-mi din când în când. Am să-ţi răspund.

Edison întinse mina prietenului, i-o strânse puternic şi i-o reţinu mult timp într-a lui.

— Îţi voi mai strânge vreodată mâna? îngână, tulburat, Adams, cu glasul tremurând şi ochii umezi.

— Nădăjduiesc că da, îl încuraja Edison, surâzând mereu. Însă atunci o să ne strângem inimile tot ca doi prieteni, dar în altă calitate, decât ca simpli telegrafişti!

Cei doi prieteni se despărţiră. Soarta avu grijă ca ei să se întâlnească mai târziu, dar după foarte mulţi ani…

Da, Tom, se ţinu de vorbă; peste cincisprezece-douăzeci de ani, el nu mai era un simplu telegrafist. Ajunsese un inventator vestit.

Abia urcase în tren şi gânduri zumzăitoare, ca un roi de albine, îl asaltară. Ca într-un fantastic joc de Fata Morgana, închipuiri şi imagini ispititoare îi fluturau înaintea ochilor. Ce-ar fi să-şi caute norocul cât mai departe de patrie, în Mexic, bunăoară? Să se îmbarce pe un vapor şi să pornească pe mare? Mai ales că alţi doi tineri, aflaţi în acelaşi compartiment al vagonului, nutreau un plan similar. Hai, deci, spre New-Orleans – port la ocean – şi de acolo, sus, pe puntea vasului călător!

Naivi, cei trei adolescenţi credeau că tot ce zboară se mănâncă. În Mexic, la Vera Cruz, îi aştepta, pe semne, jinduita fericire. Ajunşi în port, tinerii prieteni, înfrăţiţi printr-o năzuinţă comună, rătăciră mult timp pe chei, pândind un prilej norocos, un căpitan de vas binevoitor care să-i ia pe vapor.

Prilejul întârzia, şi cei trei „exploratori” ai fericirii pierdeau vremea zadarnic. Ce se întâmplă? Un bătrân matelot spaniol – lup de mare trecut prin sute de aventuri şi având o dureroasă experienţă a vieţii – intră în vorbă cu ei. Edison, care învăţase limba spaniolă, le servi ca tălmaci. Mult încercatul marinar începu să le povestească peripeţiile şi decepţiile sale. Se strădui să-i lămurească sfătos că nici în Mexic, nici în America de Sud nu-i adăstau bogăţia şi fericirea, ci o nesfârşită trudă, mizerie şi nenumărate înfrângeri. Şi îi povăţui să renunţe la şubredele lor planuri,

la emigrarea amăgitoare şi inutilă… Edison, care deşi bântuit de iluzii şi nădejdi avea totuşi şi un accentuat simţ al realităţii, se lăsă convins de către bătrânul matelot şi, chiar în acea seară luă trenul înapoi, spre Port-Huron.

De mult nu-şi mai văzuse părinţii; auzise doar că duc o viaţă grea, împletită din griji şi necazuri.

Rămaşi la New-Orleans, ceilalţi tovarăşi de „aventură” nu primiră însă înţeleptele sfaturi ale experimentatului marinar; se îmbarcară pe un vas şi coborâră la Vera Cruz, unde o molimă îngrozitoare secera sute de vieţi. În loc să întâlnească râvnita fericire, pieriră amândoi…

Soarta şi simţul unei bune orientări îl cruţaseră pe Tom de această cumplită primejdie.

La Port-Huron îşi găsi părinţii covârşiţi de supărări. Comandantul trupelor din Fort Gratiot, invocând interesele militare, evacuase pe Samuel şi Nancy din locuinţa lor şi îi obligase să se mute în altă casă, în afara fortului. Pierduseră livada cu pomi fructiferi şi grădina cu zarzavaturi şi legume. Sărăcia se abătuse asupra lor.

Evacuarea din vechea locuinţă şi grosolanul procedeu al autorităţilor locale o doborâră pe sărmana mamă. Copleşită de tristeţe, zăcea bolnavă în pat. În van se silea fiul să readucă încrederea şi optimismul în familia sa, unde pătrunseseră mizeria şi suferinţa. Cum să-şi ajute părinţii, el care n-avea nicio ocupaţie? Să rămână lângă ei? Asta ar fi însemnat încă o gură de hrănit, o povară în plus. Trebuia să plece şi de-aici, să muncească şi să-şi facă un rost aiurea. Despărţirea fu dureroasă.

Strivindu-şi o lacrimă sub pleoapă şi cu imaginea mamei bolnave în suflet, Tom se îndreptă spre Boston. Era în iarna anului 1868. Tânărul împlinise 21 de ani…

V
VIAŢA LA BOSTON

Călătoria fu lungă şi istovitoare. Viscolul înzăpezise calea ferată şi trenul, gâfâind şi luptându-se cu mormanele de nămeţi, străbătu distanţa de peste o mie de kilometri în zece zile. Ajuns la Boston, tânărul se strecura pe uliţele oraşului, umil şi îngândurat, dar încă plin de speranţe. Nu arăta nici fercheş, nici mândru de el. N-avea palton, ci numai o haină din pânză de cort, ponosită şi murdară. Pe dedesubt purta o cămaşă ţărănească, veche şi de mult nespălată. Îşi legase cu şireturi, la glezne, boţiţii pantaloni de doc. Ghetele îi erau scâlciate, rupte şi nelustruite de săptămâni. De sub pălăria spartă şi pleoştită, se revărsa o claie de păr nepieptănat. Lumea îl privea mirată, întrebându-se cine ar putea fi acest „ţărănoi plouat”, venit să cucerească viaţa la Boston? El însă părea hotărât să înfrunte destinul.

Cu două luni de zile mai înainte, societatea telegrafică „Western Union” din capitala statului Massachusetts îi oferise un angajament. Dar, credincios principiului de a nu-şi schimba stăpânii, aşa cum se leapădă cămăşile învechite, Edison refuzase să vină aici, deşi în noul post propus îi surâdeau perspective de viaţă mai ademenitoare decât la Louisville. Chiar leafa era cu 40 de dolari mai mare. Acum însă n-avea încotro. Trebuia să primească oferta. De altfel nu-i mai plăcea, ca altă dată, să hoinărească zile întregi, de colo până colo, în căutarea unui stăpân. Prea risipise timpul fără rost şi asta nu-i venea de loc la îndemână. Începuse să-şi dea seama de preţul timpului.

Uneori, când prietenii îl mustrau întrebându-l de ce nu petrece duminicile sau sărbătorile cu ei, sau de ce nu se duce pe la sindrofii, el răspundea:

— Viaţa omenească e atât de scurtă, iar eu am atâtea de făcut, încât nu pot pierde nicio clipă. Trebuie să mă grăbesc întotdeauna.

Chiar în ziua sosirii sale în Boston, tânărul se înfăţişă directorului Companiei „Western Union” care-l angaja pe

loc. Dar îndată ce intră în noul serviciu, proaspeţii săi colegi îi jucară o farsă, care se întoarse, bineînţeles, împotriva lor. Toţi tinerii, cam beţivi şi cam uşuratici, erau geloşi pe Tom Edison, încă înainte de a-l cunoaşte personal, fiindcă i se dusese vestea că e cel mai îndemânatic telegrafist din întreaga Americă. De aceea, se înţeleseră cu un telegrafist experimentat să-i transmită lui Edison o telegramă lungă şi într-un tempo cât se poate de rapid, pentru a-l încurca în acest fel la descifrarea ei.

— Domnule Edison, îi spuseră el, treci la aparat. Ţi se transmite o telegramă foarte importantă.

Tom se grăbi să-şi ocupe locul şi să descifreze telegrama. Colegii se strânseră grămadă în spatele lui şi-l urmăriră cu privirile lacome. Telegrama era transmisă cu repeziciunea fulgerului. Telegrafiştii surâdeau, maliţios, pe sub mustaţă:

— Acum să te vedem, prietene, pe unde ai să scoţi cămaşa!

Dar Tom care înţelese numaidecât că i se juca o farsă, nu se lăsă mai prejos. Descifră telegrama cu aceeaşi repeziciune, cu care îi era transmisă.

— Extraordinar! şopti un telegrafist, la urechea altuia.

— Ssst! răspunse colegul. Nu s-a sfârşit povestea. Acum are să-i transmită câteva cuvinte încâlcite, ca să-l încurce definitiv. Tot trebuie să-şi piardă cumpătul şi să se dea bătut până la urmă.

Edison n-auzea şoaptele din spatele său căci era pe jumătate surd şi, afară de asta, părea foarte atent să descifreze telegrama. Nu de alta, dar voia să arate colegilor că nu este chiar atât de prost, pe cât îl credeau ei. Deodată, prinse de veste că telegrama continua să fie încâlcită cu cuvinte lipsă, cu rânduri schimbate sau inversate. Cu toate acestea, Edison descifra întreaga telegramă, uimind pe toţi colegii care se grămădeau în spatele lui. După ce termină, transmise şi el înapoi:

— Dragul meu, pe semne că ai făcut scurtă la mină de te-

ai încurcat aşa de rău!

Telegrafiştii rămaseră cu gura căscată. Ciuda lor crescu şi mai mult, din cauza acestei întâmplări, dar Edison prin firea lui nu se sinchisea niciodată de invidia sau de ura oamenilor. De altfel nici nu avea timp pentru aşa ceva.

Într-una din zile, o întâmplare îi atrase admiraţia, nu numai a şefilor, ci şi a autorităţilor din ţară. Preşedintele Statelor Unite, în vremea aceea Andrew Johnson, trimisese companiei un mesaj, care trebuia să fie transmis tuturor ziarelor, pentru a fi publicat. Era un act însemnat, care urma să fie adus grabnic la cunoştinţa poporului.

— Cine îşi ia răspunderea să transmită telegrafic mesajul, fără nicio greşeală? întrebă directorul Companiei pe telegrafiştii adunaţi în biroul său.

Toţi, afară de Edison, tăceau chitic, ca o pădure de copaci pe vreme bună. Ca să ia pe umerii lor o asemenea sarcină, însemna, pe lângă o muncă uriaşă de 15—20 de ore în şir, şi riscul unei răspunderi grele. Singur Tom ieşi din rânduri şi, înaintând spre directorul general, zise cu îndrăzneală:

— Domnule director, iau eu această misiune.

— Bine, Edison, îmi pare bine, răspunse directorul, încântat.

Avea şi de ce. Transmiterea mesajului îi aducea un câştig fabulos.

— Însă, uite ce e: te previn, prieteneşte, că îţi iei o mare răspundere. Cea mai mică greşeală poate să atragă, după ea, nu numai concedierea dumitale, dar, fii atent, chiar închisoarea…

— N-aveţi nicio grijă în privinţa asta!

Tom Edison se înclină uşor şi surise. Ştia pe ce se poate bizui şi de aceea nu-i era de loc teamă. Ce, numai o dată muncise el 15 ore în şir, la telegraf? De strădania aceasta nu se prea speria. Se temea puţin, doar de reaua voinţă a colegilor. N-or să încerce cumva să-i pună beţe în roate? Ar fi în stare şi de aşa ceva.

Cum ieşi din biroul directorului, Tom se puse pe lucru. Telegrafiştii îl ocoleau acum, ca pe un om destul de primejdios. Aveau pe semne simţământul că răspunderea pe care şi-o luase Edison se întorcea şi asupra lor. Or, ei ar fi fost bucuroşi să primească orice sarcină numai răspunderea, nu!

Şaptesprezece ore în şir, stătu Edison la aparatul telegrafic, ţăcănind de zor. Fruntea i se brobonase de sudoare. Faţa îi pălise, ca şi cum i-ar fi fost de ceară. Din când în când, înfuleca, pe apucate, o felioară de pâine cu unt, ca să nu leşine de foame. Colegii, deşi rămaseră cuminţi până atunci, îşi pierdură răbdarea şi se apucară să-l necăjească.

— Ai să te mumifici, Edison! Mai las-o dracului de treabă!

— Uitaţi-vă la el, fraţilor. E ca un cadavru de la morgă!

— Edison, mai încetează, băiete, că o să te usuci ca ţârul!

Dar Edison nu-i auzea şi nici n-ar fi vrut să-i audă. Lucra mereu, încordat, fără contenire. Când se ridică de la aparat, era ameţit şi se clătina pe picioare, ca un om beat. Dar în ochii lui strălucea, luminoasă, flacăra geniului şi a biruinţei. „Geniul, spuse el odată unor prieteni, este unu la sută inspiraţie şi nouăzeci şi nouă la sută transpiraţie!”. Acum chiar că transpirase de-a binelea…

Directorul şi chiar colegii îl felicitară. Toţi îl priveau ca pe un titan. Şi aveau pentru ce.

Între asemenea şicane, invidii, neplăceri mărunte, geniul său inventiv îşi continua activitatea. Nici îmbrăcămintea lui sărăcăcioasă, nici mizera cămăruţă, plină de igrasie, pe care o închiriase transformând-o din odaie de dormit în atelier şi laborator, nu-l deznădăjduiau. Lucra cu patimă, cu neobosită putere de muncă.

Oficiul telegrafic al companiei „Western Union” funcţiona la parterul unei vechi clădiri, în localul unui fost restaurant. În clădirea umedă şi năpădită de mucegai, îşi făcuseră cuibul mii de gândaci negri. Stăteau ascunşi în căptuşeala

de lemn putred a pereţilor. Spre miezul nopţii venea în oficiul telegrafic un biet moşneag, bufetier ambulant, ca să vândă sandviciuri şi dulciuri slujbaşilor care lucrau în schimbul de noapte. Dar imediat ce oamenii voiau să desfacă pachetele cu alimente, sute de gândaci invadau încăperea. Cotropeau scaunele, mesele, pereţii. Până şi tavanul părea acoperit de nori întunecaţi. Funcţionarii azvârleau cu scârbă sandviciurile şi renunţau la mâncare Dar cum să se înlăture pacostea? Cine să le vină de hac dizgraţioaselor hoarde năvălitoare? Cine putea să născocească soluţia izbăvitoare? Nimeni altul decât Edison!

— Scapă-ne, Edison, de aceşti supărători musafiri negri!

— Bine, am să încerc să vă scap!

În câteva secunde ideea salvatoare fu pusă în practică. Deasupra biroului său, născocitorul slujbaş prinse de perete două plăci. Legă una cu polul pozitiv iar pe cealaltă cu polul negativ al bateriei de acumulatoare, care alimenta telegraful. Căţărându-se pe perete respingătorii gândaci cădeau electrocutaţi, îndată ce atingeau năzdrăvănele plăci.

Curând, o gazetă locală a publicat o notiţă elogioasă despre acest ingenios dispozitiv.

— Hm, se posomori dirigintele schimbului de noapte al oficiului, amestecându-şi cuvintele cu invidia. Edison ăsta devine tot mai plictisitor… Câştigă prea multă popularitate. Să-l dau afară din serviciu, nu pot. E un funcţionar exemplar… Dar am să-i anulez „invenţia”.

Aşa şi făcu: porunci să se pună capăt „electrocutării sărmanelor victime inocente”, adică gândacilor negri!

Indiferent la intrigi, gelozii şi veninuri omeneşti, Edison studia în acest timp pe savanţii fizicieni Ampere şi Faraday.

Puţin timp după aceea Edison primi din partea unui liceu de fete din Boston invitaţia de-a ţine o conferinţă. El anunţă că va ţine dizertaţia într-o sâmbătă, după amiază, la ora 6.

În ziua hotărâtă, fetele se strânseră în amfiteatrul

liceului, gătite ca de sărbătoare. Erau foarte curioase să vadă pe Tom Edison, despre care auziseră lucruri uimitoare.

— E cel mai mare telegrafist din America, spuse o elevă care auzise aceste aprecieri de la fratele ei.

— E şi inventator; se zice că a inventat o mulţime de lucruri, adăugă alta.

— O fi frumos? se întrebau alte câteva.

— E tânăr, dragă, şi celebru. Asta face mai mult decât orice!

— Am auzit că e foarte elegant. Toţi inventatorii ăştia sunt bogaţi şi au de unde să-şi cumpere haine luxoase. Eu nu m-aş mărita decât cu un inventator sau cu un director de fabrică.

VI
O CONFERINŢĂ ÎN HAINE… MURDARE

— Taci, că n-o să te ia tocmai pe tine… Naivităţi şi visuri şcolăreşti…

Dar timpul trecea şi Edison nu-şi făcea încă apariţia.

— Ce-o fi cu el de nu mai vine? Este şase şi zece. Se cam lasă aşteptat domnul inventator! murmurau fetele, nerăbdătoare.

În vremea asta Edison nici nu se gândea la conferinţă, pentru simplul motiv că uitase de ea. Îmbrăcat în hainele de lucru, mânjite, de sus până jos, de acizi şi prafuri, cu care făcea tot felul de experienţe, era cocoţat pe un acoperiş şi repara un fir telegrafic, când unul din prietenii lui îi strigă de jos:

— Tom, ascultă, uitucule, nu ştii că azi, la ora 6, trebuie să ţii o conferinţă la liceul de fete? Ce-ai de gând?

— Ah, bine că mi-ai adus aminte, tresări Tom. Cât e ceasul?

— Este şase şi un sfert.

— Vai de mine! Ce-i de făcut? N-am timp nici măcar să-mi

schimb hainele.

— Nici vorbă de asta! Dă-te jos şi aleargă la şcoală, că altfel te faci de râs.

— Dar hainele?

— Lasă, că niciuna din frumoasele domnişoare n-o să te aleagă pe tine de bărbat.

— Ai dreptate…

Edison sări de pe acoperiş, se scutură puţin şi porni în goană spre liceu.

Când îl văzură, îmbrăcat mai rău ca un hamal, cu faţa şi mâinile mânjite de negreală, pe feţele elevelor se lăsară norii decepţiei şi aproape toate scăpară fără voie o exclamaţie:

— Vaaai!

După aceea însă începură să chicotească, neastâmpărate, şi se îmboldeau una pe alta, şuşotind şi râzând. Edison se arătă la început încurcat. Nu de alta, dar îl stingherea faptul că elevele erau toate îmbrăcate ca în zi de sărbătoare.

— La naiba! Doar nu le-a chemat nimeni la biserică, ci la o conferinţă, mormăi el înciudat.

Apoi se urcă la catedră. Nimeni nu aplaudă. Văzând indiferenţa cu care era întâmpinat, conferenţiarul se îndârji şi, ca să le dea fetelor un bobârnac usturător, începu:

— Un vechi proverb spune: „Nu haina face pe om…”

— Dar îl îmbracă, se auzi o voce din clasă, care stârni hohote de râs.

Hotărât lucru fusese nefericită ideea de a veni într-o clasă plină de fete îmbrăcat ca un salahor. Oare acesta era renumitul telegrafist şi inventator despre care vorbea tot oraşul? Dar, în scurtă vreme, zâmbetele de compătimire se stinseră. Ochii începură să se deschidă mari, miraţi, şi nu se mai auzeau nici răsuflările ascultătoarelor, încetul cu încetul, elevele prindeau să uite de ele însele şi să fie numai urechi. Toată sala respira ca un singur om, ca să

audă glasul din ce în ce mai înflăcărat al lui Edison. Acesta îşi uitase şi îmbrăcămintea lui murdară, şi timiditatea lui – şi acum vorbea avântat despre unul dintre cele mai interesante subiecte: electricitatea, temă foarte la modă, pe atunci. Din când în când cita din Cercetări experimentale asupra electricităţii – cartea lui Faraday – aşa cum citau pastorii, pe vremea aceea, din Biblie. Asistenţa transpirase în încordarea cu care urmărea conferinţa. Când Tom Edison sfârşi, un ropot de aplauze asurzitoare zgudui sala. Conferenţiarul fu copleşit de felicitări. Câteva fete îi aduseră flori. Tom Edison se simţi fericit, o clipă, după atâtea necazuri şi ghinioane, fericit în adevăratul înţeles al cuvântului.

Clipa aceasta n-o va uita niciodată. Mai târziu, în plină glorie, îşi va aminti cu drag de întâia lui conferinţă şi de florile primite.

VII
LA NEW YORK

Dar visul lui Edison nu era să rămână toată viaţa telegrafist, fie chiar de mâna întâi. În mintea lui clocoteau idei minunate, care se cereau înfăptuite. Invenţiile de până acum erau mărunte şi toate numai în legătură cu aparatul telegrafic. Fireşte că nu putea să fie mulţumit de ele. Voia să dea la iveală tot ceea ce creierul lui gândise de ani de zile, în timpul numeroaselor şi grelelor sale experienţe. Pentru aceasta, îi trebuiau însă două lucruri: timp şi bani. Postul de telegrafist îi lăsa prea puţin timp liber şi nu-i aducea decât un câştig cu totul neînsemnat; aşa nu putea pune nimic deoparte ca să-şi ajute familia. De aceea se hotărî să plece la New York. Nădăjduia ca, în marele oraş, cu posibilităţi nesfârşite, va găsi cumva mijlocul să iasă din obscuritate şi să apară în plină lumină.

Când coborî în imensa gară a New York-ului, rămase

năucit de măreţia ei şi a oraşului cu zgârie nori şi străzi nesfârşite, întinse pe zeci de kilometri. Rătăci pe Wall Street şi pe largile bulevarde şi în curând, veşnica lui lipsă de bani prinse din nou să-l chinuiască. Începu să caute de lucru. Dar unde să se ducă? La care uşă să bată? Nu cunoştea pe nimeni şi necuprinsul oraş îi părea străin şi ostil. După câteva zile de umblet şi căutări zadarnice era mai sărac şi mai singur ca oricând. Ce va deveni? Ce se va alege de el?

Cărându-şi în spate bagajul destul de greu, se uita uimit la vitrinele marilor magazine sau la vârfurile semeţe ale uriaşelor clădiri care păreau că se pierd în cer. Abia de-şi îngădui o ceaşcă cu ceai fierbinte, la mica tarabă a unui negustor ambulant. Deodată îşi aduse aminte că-l cunoştea pe Richard Hutchinson, un „as” al telegrafului. El îi făcuse transmiterea în ziua când, abia sosit la Boston, fusese supus la greaua probă. Hutchinson lucra la centrala societăţii „Western Union” din New York. Să meargă deci la expertul telegrafist şi să-i ceară sprijinul pentru o recomandare la faimoasa „companie”.

Îşi luă inima în dinţi şi se înfăţişă iscusitului tehnician, spunându-şi păsurile şi solicitându-i concursul.

— Am să te ajut, Edison, fireşte că am să te ajut. Ştii doar că-ţi apreciez meritele de bun profesionist şi excepţionala capacitate de muncă.

Dar cu toată intervenţia binevoitorului amic, Tom nu izbuti să fie angajat imediat. Nu era, deocamdată, niciun post liber. Tânărul om nu putea însă să aştepte. Foamea şi lipsurile de tot felul nu-i permiteau să pribegească pe străzi, ca un câine de pripas, fără hrană şi adăpost.

— Ce să mă fac, dragă Richard? Dă-mi, cel puţin, un sfat, o îndrumare… Unde să caut de lucru?

— Îngăduie-mi un răgaz de două-trei zile, prietene, să mă gândesc. Poate voi găsi „ceva” pentru dumneata. Mai treci pe la mine.

Două-trei zile de zăbavă… Destul de mult. Trebuia să

rabde de foame şi de frig.

Edison oftă şi porni să hoinărească iarăşi pe ademenitoarele bulevarde, atât de plăcute celor care aveau o locuinţă şi bani destui în buzunare. Noaptea, dormea într-o veche magazie, părăsită, iar ziua se mulţumea cu o cană cu ceai cald.

Peste trei zile se duse din nou la Hutchinson,

— Am vorbit, dragă Edison, cu un prieten al meu, Franklin Pope. Mi-a făgăduit că te va ajuta. Du-te la el fără întârziere.

Acest excepţional telegrafist lucra acum la Compania „Gold Reporting”, care fabrica semnalizatori mecanici ai preţurilor, la bursa aurului. O luminiţă de nădejde scânteie în inima lui Tom. Nu, nu va muri de foame, ca un câine alungat şi zgribulit pe maidane. Va învinge, cu siguranţă. Steaua lui încă nu răsărise la orizont. Nu era omul care să se dea bătut în lupta cu viaţa. Îşi amintea de conferinţa ţinută la şcoala din Boston, de aplauzele şi de florile primite în dar.

Dăinuia în el o forţă creatoare, palpitau sârguinţa şi flacăra unei personalităţi în devenire. Se va realiza în aspiraţiile sale, va birui… Nu trebuia să-şi piardă cumpătul, îşi reînvioră sufletul, îşi adună puterile şi parcă prinse noi aripi pentru zbor. Se prezentă lui Franklin Pope. Dar nici la „Gold Reporting” nu se găsea încă un post liber.

— M-aş mulţumi, domnule Pope, chiar cu o biată slujbă de portar…

Franklin era un om de inimă. Prin sprijinul său i se permise lui Edison să se aciueze în clădirea „Companiei” până va intra în serviciu. Societatea aceasta se ocupa, după cum am arătat, cu transmiterea fluctuaţiilor valorii de pe piaţă ale aurului, în acest scop, avea instalate maşini enorme, greu de condus şi de supravegheat care erau în directă legătură prin fire telegrafice, cu toate birourile din ţară. O defectare a acestor maşini ar fi adus întreprinderii

pagube de milioane de dolari.

Pe când Edison, într-o seară, lâncezea pe un scaun, biet şomer căruia i se îngăduise să stea aici până la vacanţa unui post, şi se lăsa pradă gândurilor care îl frământau, năvăliră în birou zeci de lucrători, cuprinşi de panică.

— S-au defectat maşinile! Transmisiunile sunt întrerupte, strigau ei, alarmaţi, cu figurile congestionate de spaimă.

Directorul companiei ieşi din birou. Când află despre ce e vorba, îngălbeni ca un cadavru.

— Trimiteţi, numaidecât, după inginer. Să vie inginerul! — strigă el disperat. Şi, împreună cu lucrătorii care se grămădiră în jurul său, coborî în sala maşinilor. Tom Edison coborî laolaltă cu ei. Maşiniştii căutară pricina defectării, dar n-o găsiră. Între timp, sosi şi inginerul Laws, inventatorul acelor aparate. El cercetă la rândul său maşinile, vreme îndelungată, cu deosebită migală, dar degeaba.

— Să le ia dracu de maşini! strigă el, ridicând din umeri.

Atunci se întâmplă un fapt care uimi pe director, pe inginer şi pe toţi specialiştii.

— Daţi-mi voie să încerc şi eu, propuse Edison. Cred că voi găsi buba.

Toată lumea îl privi cu neîncredere. Cine mai era şi prăpăditul ăsta? Şi de unde răsărise? Dar, pentru că în astfel de împrejurări se caută remediul până şi în cele mai imposibile lucruri, îl lăsară să încerce şi-i urmăriră curioşi să vadă ce face.

— O să strice şi mai rău maşinile, îşi dădu cu părerea un mecanic bătrân.

— Nu, Antony, lasă-l, spuse directorul. Voi atâţia lucrători-specialişti n-aţi făcut nimic; poate c-o să reuşească el… Dacă nu… avem noi ac de cojocul lui!

Edison nu se intimida. De reuşita sau de nereuşita acestei încercări avea să depindă soarta lui la New York. Îşi dădea bine seama. „Astăzi sau niciodată” – îşi spuse el, cu

dârzenie, şi se apucă de lucru. După un sfert de oră, – în care timp întreaga asistenţă îl urmărise cu răsuflarea tăiată, Edison rosti simplu de tot:

— Am găsit.

Sute de piepturi răsuflară uşurate. Directorul se lumină la chip. Inginerul se schimbă la faţă, îngălbenind ca un mort.

— Este un simplu arc plesnit, care a căzut între două angrenaje, îi lămuri Tom. Aduceţi-mi scule!

I se aduseră scule. Munca dură vreo două ceasuri. Edison se ridică şi vesti pe toţi cu obişnuita lui simplitate:

— Gata!

Mecanicii dădură drumul maşinilor. Văzând că funcţionează din nou ca mai înainte, nu le venea să creadă ochilor. Directorul se repezi la Edison şi-l îmbrăţişă.

— Tinere, te felicit, eşti foarte isteţ. Vrei să te angajezi la noi?

— Da, de ce nu? răspunse Tom care abia aştepta o asemenea propunere.

— Atunci eşti angajat chiar cu începere de astăzi, în postul de inspector al maşinilor. Ce pretenţii ai?

— Drept să vă spun, primesc cât îmi daţi.

— Eşti mulţumit cu 1550 dolari pe lună?

— Oh, prea mulţumit…

Tom rămase cu gura căscată. Suma aceasta era o mică avere. În viaţa lui nu i se oferise atâţia bani!

După câtva timp îşi dădu seama însă că serviciul acesta era nespus de greu: trebuia să lucreze, nici mai mult, nici mai puţin, decât 20 de ore pe zi în continuare. Prin urmare, nu se odihnea mai mult de 4 ore pe noapte. Hotărât, o asemenea muncă istovitoare, supraomenească, l-ar fi dat gata în câteva luni. Şi, în afară de asta, la ce îi folosea leafa lui atât de mare dacă n-avea o clipă liberă, ca să se poată gândi la invenţiile lui, să lucreze şi pentru el?

Până acum îşi prăpădise cei mai frumoşi ani ai tinereţii, muncind pentru alţii.

Nu numai că nu se împăca de loc cu o astfel de viaţă – pe care o socotea meschină şi frustrată de largi orizonturi, de nobile aspiraţii, dar îl tulburau, îl indispuneau, deopotrivă, aspectele hidoase ale epocii capitaliste, în mijlocul căreia se vedea constrâns să trăiască. Oribilul joc al bancnotelor, cupiditatea bancherilor Wall Street-ului, insolenţa „regilor” diverselor consorţii, exploatarea neruşinată a mâinii de lucru, fluctuaţiile bursei, indicând instabilitatea monetară, pauperizarea claselor de jos jigneau adânc cinstitul, nepângăritul cuget al tânărului bărbat.

Aşa cum se întâmplă în urma conflictelor armate şi Războiul de secesiune, groaznicul război civil din perioada anilor 1861—1865, zdruncinase profund finanţele S.U.A. Ca să poată face faţă enormelor cheltuieli de război, guvernul Statelor Unite emisese o imensă cantitate de bancnote verzi, fără acoperire, deşi „garantate” de stat. Consecinţă fatală, la sfârşitul Războiului de secesiune, urmase inflaţia, prăbuşirea valorii monetare. Cursul obligaţiilor emise de stat scăzuse vertiginos. Milioanele de bancnote devalorizate deveniseră o povară inutilă, de care şi guvernul, şi cetăţenii americani se străduiau să scape. Cum banii de metal fuseseră retraşi din vistieriile statului, atât băncile cât şi Ministerul de finanţe încetaseră de-a mai face plăţile în monedă sunătoare. Fenomen cunoscut, urmare firească a devalorizării bancnotelor, preţul aurului înregistra o creştere fabuloasă. El nu putea fi obţinut decât în schimbul unei mari cantităţi de bancnote. Speculaţiile cu aurul erau în toi. Bursa de pe Wall-Street se găsea în pline seisme financiare.

Exact în acea perioadă de instabilitate şi îngrijorare, Laws născocise sistemul de semnalizare centralizată a preţurilor la aur, prin folosirea unui transmiţător telegrafic. La început, în primii trei ani, după terminarea războiului, afacerea se arăta destul de rentabilă. Aproape trei sute de instituţii bancare şi agenţii de bursă din New York instalară

aparatele lui Laws, recepţionând de la centrala sa, cu regularitate, cursul şi fluctuaţiile aurului.

Lăcomia stăpânilor trusturilor dădea lovituri de moarte micilor bănci şi măruntelor cercuri financiare. Cei mai greu loviţi se vădeau, fireşte, funcţionarii, micii comercianţi şi muncitorii. Concurenţa ucigătoare utiliza cele mai inoneste mijloace şi capcane. Cursul aurului pe pieţele americane avea să ducă, în mod inevitabil, la o diabolică uneltire, la ceea ce s-a chemat, pe-atunci, „complotul aurului”.

A fost una dintre cele mai scandaloase afaceri care a zguduit Statele Unite. „Regele” căilor ferate, Jay Gould, un hrăpăreţ neruşinat şi un speculant plin de abilitate, a umflat, în chip artificial, preţul aurului. Printr-o întreagă şleahtă de samsari, Gould cumpăra cu nemiluita şi vindea, totodată, în secret, stocurile de aur, făcând să crească rapid preţurile monezilor de aur. În urma acestor sordide „lovituri”, visteria Statelor Unite s-a văzut silită să lanseze pe piaţă rezervele sale de aur. Preţul aurului a început să scadă şi speculaţia a luat sfârşit. Dar, între timp – prin „complotul” urzit – Gould câştigase milioane de dolari, nepăsător la zecile de falimente, bancrută şi sinucideri ale altor capitalişti ruinaţi.

Curând şi Laws primi o astfel de teribilă „lovitură”. O companie concurentă „Gold et Stock Telegraph Company” îi înghiţi întreprinderea. Laws fu nevoit să-şi vândă cota parte de acţiuni noului proprietar, generalul Lefferts.

Veghind lângă aparatele lui, Tom Edison urmărea calm, dar adânc scârbit în sinea lui, monstruosul joc al bursei aurului, salturile şi prăbuşirile acestui „miraj”, încântător pentru unii şi distrugător pentru alţii. Dar era un simplu salariat şi trebuia să-şi vadă de slujba lui. În conştiinţa sa, se convingea tot mai mult de imperfecţiunea sistemului de semnalizare electrică a cursului aurului.

Sătul până-n gât de cele ce se petreceau în jurul său, uluit de gangrena morală întinsă în marile cercuri

financiare, îşi dădea seama cât de exploatate îi erau munca şi forţa talentului inventiv. De ce n-ar pune capăt speculaţiei, a cărei victimă devenea el însuşi? De ce, adică, n-ar munci de aci înainte şi pentru sine, valorificându-şi energia, capacitatea de lucru, zecile de proiecte şi invenţii, care îi forfoteau în creier? Ce-ar fi dacă ar deschide un birou, o mică asociaţie, deocamdată undeva, într-un cartier industrial?

I-ar trebui poate un asociat… Mai ales că bani nu prea avea şi un mic capital era indispensabil pentru înfăptuirea îndrăzneţului proiect. Dar pe cine să asocieze la planul său? Pe nimeni altul, decât pe Franklin Pope, virtuosul telegrafist de la „Gold Reporting”. Alergă la el, într-un suflet.

— Domnule Pope, om de inimă şi binefăcător al meu, n-ai vrea să-mi fii asociat? Să deschidem, împreună, un mic birou tehnic, o mică „afacere” pe cont propriu…

Şi se grăbi să-i expună planul său. Entuziast şi aprins de elanuri, la rândul său, Pope acceptă. Se ştia şi el exploatat de către stăpânii Companiei unde lucra, pentru un salariu derizoriu, şi nutrea şi el gânduri şi năzuinţe frumoase.

La 1 octombrie 1869, în ziarul Telegraphist din New York, apărea următorul anunţ: Pope, Edison et Comp. Ingineri-electricieni şi agenţie generală de telegrafie. Broadway, nr. 78—80, camera nr. 48.

VIII
CEL DINTÂI BIROU-SOCIETATE AL LUI EDISON

Înflăcăraţii tineri porniră la drum, realizându-şi minunatul lor vis.

Franklin Pope îşi asumă conducerea administrativă a „societăţii”, iar Tom conducerea tehnică.

— Ce-ar fi, dragă Franklin, (deveniseră acum prieteni buni) dacă ne-am mai lua un asociat?

— La cine te gândeşti, năstruşnicul meu Tom?

— La un gazetar, de pildă. Ştii, biroul nostru va avea nevoie de oarecare publicitate, de reclamă…

Nu trebuia să caute prea mult. Găsiră noul asociat în persoana lui Ashley, editorul gazetei Telegraphist.

— Primeşti, domnule Ashley, să conduci reclama societăţii noastre?

— Desigur, primesc cu dragă inimă! Sunt, oricând, dispus să ofer concursul meu unor tineri atât de idealişti, dar şi înzestraţi cu un straşnic simţ practic, ca dumneavoastră.

Şi „societatea" începu să funcţioneze cu cele mai fructuoase rezultate. Acum Edison se simţea în largul său. Era ca un corăbier scăpat din ghearele unui ciclon turbat. Casele, străzile, zgârie-norii, oamenii de pe uriaşele bulevarde, toţi şi toate păreau că-i zâmbesc şi că-l îmbrăţişează. Putea să lucreze, să născocească, să creeze, să fie folositor omenirii în alt mod decât trusturile şi companiile exploatatoare. Edison avea atunci 22 de ani.

Prima lucrare la care purcese Tom, cu o sârguinţă parcă mai sporită, fu perfecţionarea sistemului de telegrafiere a buletinelor de bursă, adică a aparatului numit „Ticker", pe care Laws îl introdusese, la New York, în 1867. În cursul celor doi ani următori, Franklin Pope adusese unele îmbunătăţiri aparatului. În 1869, o dată cu înfiinţarea asociaţiei entuziaştilor tineri, Edison îl puse definitiv la punct. E singurul tip de aparat înregistrator rapid al informaţiilor de bursă, care s-a menţinut până în zilele noastre, în marile metropole ale statelor capitaliste occidentale. Şi azi mai bâzâie, în birourile bancherilor şi afaceriştilor de pe Wall Street-ul newyorkez, „nepotul" aparatului „Ticker", perfecţionat de Edison la sfârşitul celui de al şaptelea deceniu al secolului trecut.

Vestea perfecţionării mecanismului „Ticker" pătrunse, cu repeziciunea fulgerului, în cabinetele consorţiilor, trusturilor şi băncilor americane. Ştirea ajunse şi în biroul preşedintelui Companiei „Gold et Stock Telegraph

Company”, generalul Marschall Lefferts, acelaşi care înghiţise întreprinderea lui Laws şi îi cumpărase cota-parte de acţiuni.

El hotărî să-i cumpere lui Edison aparatul perfecţionat, împreună cu toate brevetele modificărilor şi ameliorărilor aduse mecanismului. Ca atare, într-o bună zi, preşedintele puternicii companii îl invită în biroul său.

— Vreau să-ţi cumpăr aparatul şi toate brevetele, îi propuse generalul Lefferts. Cât ceri pe ele?

Edison chibzui. Să-i ceară 3.000 de dolari? Să-i ceară 5.000? Suma aceasta i se părea prea mare, cealaltă prea mică. Deodată, se răzgândi şi zise:

— Spuneţi dv. O cifră, domnule general, să văd ce părere aveţi. Eu mi-am făcut socotelile.

— Să zicem 40.000 de dolari. E bine? Edison simţi că i se moaie picioarele, de la genunchi. Nici prin vis n-ar fi îndrăznit să se gândească la o asemenea sumă. Numai că nu trebuia să-şi arate uimirea faţă de general. De aceea luă o înfăţişare destul de calmă, îşi potrivi pe chip o expresie rece, şi, după câteva clipe de gândire, răspunse:

— Mda, primesc. Cred că suma oferită se apropie de socotelile mele…

Contractul fu semnat, şi preşedintele îi înmână cecul respectiv. Cu prilejul acesta, Tom căpătă o nouă experienţă: niciodată să nu rostească el preţul invenţiilor sale, până ce nu va auzi, mai întâi, oferta cumpărătorilor. Năucit de bucuria neaşteptatului câştig, Tom alergă la bancă, să încaseze cecul pe care-l purta în buzunarul de la piept. Din când în când, cu un gest aproape involuntar, ducea mâna la buzunar, ca şi cum ar fi vrut să mângâie minunata foaie de hârtie. O dulce ameţeală îl cuprinsese. Casele, străzile, trecătorii parcă dansau în jurul său. Ajuns la bancă, se prezentă la ghişeu, tremurând de emoţie. Atâţia bani! O avere întreagă!…

Casierul luă cecul, îl examina cu atenţie şi i-l restitui.

— Nu e semnat, domnul meu. Nu vă pot număra suma…

Cum, surd de o ureche, Edison nu auzea bine şi cum era şi foarte emoţionat, crezu că cecul emis de preşedintele Companiei „Gold et Stock Telegraph Company” nu are nicio valoare.

„M-a înşelat generalul, m-a înşelat, murmura el, abia reţinându-şi lacrimile. Am fost un mare naiv… Ce naiv? Prost de-a binelea!”

Gâfâind şi adânc tulburat, tânărul inventator alergă înapoi, la preşedintele Companiei.

— Domnule general, cecul nu e valabil… Am fost indus în eroare.

Intrigat, Lefferts privi cecul, aruncă apoi o ocheadă veselă lui Tom şi râse cu poftă.

— Am uitat să-l semnez, dragul meu. O clipă de neatenţie… Scuză-mă, te rog. Uite, îmi pun semnătura… cu litere mari… în prezent e perfect valabil. Edison fugi iarăşi la bancă.

Crezându-l un biet prostănac, care nu mai pusese vreodată piciorul în marile instituţii ale Wall-Street-ului, casierul îi numără, în bătaie de joc, întreaga sumă în bancnote mărunte. Tânărul om ieşi de-acolo buimac, cu buzunarele doldora de bani, parcă umflate cu pompa.

— Nu cumva să fiu luat iarăşi drept hoţ şi înşfăcat de poliţie, se îngrozea Tom.

În odaia lui modestă, posesorul nesperatei averi, n-a închis ochii toată noaptea. A doua zi, de dimineaţă, tot Lefferts l-a ajutat să-şi depună banii la bancă şi să-şi deschidă un cont curent.

IX
MOARTEA MAMEI

La început firma „Pope-Edison” se îndeletnicea cu aplicaţiile electricităţii şi construia, întreţinea şi repara firele

telegrafice, cablurile, bateriile şi altele…

În perioada amintită, cei doi patroni angajaseră vreo cincizeci de lucrători. Tom Edison lucra în mijlocul lor, la rând cu ei. Nu se deosebea de dânşii, decât prin expresia figurii lui veşnic inspirată şi iluminată.

Cele mai de seamă invenţii ale sale începură să-i mijească în minte. Lucra din zorii zilei până noaptea târziu. Dormea numai două-trei ore. Munca aceasta brută, alături de cea intelectuală, îl aşeză pe Edison mai presus de toţi inventatorii cunoscuţi până la el. Pentru Tom, munca, sub orice formă s-ar produce, era considerată un cult. „Omul acesta şi opera lui constituie un exemplu pentru toate timpurile”, a spus odată Ford despre el. Îşi înfăptuise până acum primul vis: să scape de robia patronilor. Mai rămânea să-şi realizeze şi pe al doilea: un atelier propriu, condus şi supravegheat numai de el.’

Cu banii dobândiţi prin cedarea aparatului perfecţionat „Ticker” şi a brevetelor sale, Edison izbuti să-şi înfăptuiască şi acest vis.

Îşi deschisese, de curând, un atelier propriu în Newark, la câţiva kilometri de New York. Cumpără bancuri de lucru, scule şi maşini-unelte şi munca începu din nou. Cu mai mult drag, cu mai mult spor şi cu mai multă putere de inventivitate.

Primea comenzi din toate părţile. Prosperitatea venea cu paşi mari. În scurtă vreme numărul muncitorilor care lucrau în atelierul său crescu la o sută cincizeci. Tom era acum patronul, inginerul şef, inventatorul şi întâiul muncitor din întreprinderea lui, adevărat stup de neobosite albine. Un torent de comenzi se revărsa de pretutindeni, încât harnicul conducător trebui să deschidă încă două ateliere. Câteva companii telegrafice încheiară cu el contracte pentru permanenta furnizare şi reparaţie a aparatelor. Câştiga bine şi, nefiind nici lacom, câştigau frumos şi lucrătorii săi.

Generos din fire, rudă şi fiu afectuos, îşi ajuta părinţii,

fratele şi sora. Trimitea bani şi scrisori pline de dragoste şi duioşie mamei lui, Nancy, interesându-se necontenit de sănătatea ei şubredă. Ar fi vrut să se smulgă barem două zile multiplelor sale ocupaţiuni, să dea o fugă până la Port-Huron, să-şi vadă şi să-şi îmbrăţişeze familia, dar nu reuşea să se desprindă de-atâtea treburi, care-l cereau mereu prezent, ca sechestrat de ele.

Ajuns, cu timpul, şi fin psiholog, Edison cunoştea oameiaii şi se pricepea să-şi aleagă colaboratori destoinici şi subordonaţi iscusiţi, în atelierele lui au lucrat, de pildă, tehnicieni îndemânatici, care aveau să-şi facă, mai târziu, strălucite situaţii, devenind, la rândul lor, întemeietori şi directori de întreprinderi, ca Siegemund Bergman şi Schuckert, sau ingineri capabili ca John Kruesi.

Vrednicul patron de la Newark nu se limita însă la conducerea tehnică şi la munca sa proprie, cot la cot cu ceilalţi lucrători în ateliere. Îşi ţinea singur şi contabilitatea întreprinderii. Era un ochi care veghea peste tot şi un braţ vânjos care nu şovăia să intervină acolo unde se strica o maşină sau efectuarea comenzilor mergea prea încet.

Atelierele din Newark deveniseră celebre. Numele lui Edison flutura nu numai pe buzele bancherilor, industriaşilor sau ale preşedinţilor şi directorilor de societăţi şi întreprinderi, dar şi pe buzele simplilor cetăţeni curioşi să-i urmărească, din relatarea ziarelor, activitatea prodigioasă şi noile invenţii. O dată directorul general al societăţii „Telegraful automat” îl pofti la el, pentru încheierea unui contract.

— Domnule Edison, îţi propunem să lucrezi în atelierele dumitale, la perfecţionarea sistemului de telegrafie automată, descoperit, după cum cred că ştii, de englezul George Little.

— Am auzit vorbindu-se despre acest „sistem” domnule director general.

— Din nefericire, aparatele lui Little funcţionează numai

pe distanţe mici. Iată dezavantajul, în ciuda foloaselor pe care sistemul automat ni le aduce. Accepţi să te ocupi de perfecţionarea sistemului Little? În caz de reuşită, îţi oferim 25.000 de dolari.

— Primesc oferta şi încep chiar de mâine, studierea şi rezolvarea acestei probleme tehnice.

Îşi strânseră mâinile, şi energicul conducător al Newark-ului plecă. Nu trecură nici trei luni şi Tom reuşi să perfecţioneze aparatul Little, obţinând un sistem de telegrafiere rapidă pe distanţe mari.

Defectul vechiului mecanism, utilizat până atunci, consta în următorul fapt: aparatul de recepţie prindea destul de clar, la viteza de transmitere manuală, impulsurile intermitente emise de manipulatorul telegrafic, în schimb, la o sporire însemnată a vitezei, impulsurile ajunse în aparatul de recepţie se contopeau din cauza insuficientei sensibilităţi a circuitului. Cu cât circuitul era mai lung, cu atât apăreau mai accentuate imperfecţiunile.

Tom Edison descoperi remediul „maladiei” tehnice a aparatului Little. El introduse în mecanismul de recepţie sistemul „shunt-urilor”. Prin noul sistem, după fiecare impuls se producea un curent invers ce, momentan, întrerupea acţiunea semnalului. Perfecţionat, aparatul putea să funcţioneze acum şi pe distanţe mari. Totodată, dar după mai multe experienţe şi trudă, Tom rezolvă şi problema insuficientei rezistenţe a benzii de hârtie perforată. El o înlocui prin hârtie impregnată cu parafină, în loc de patruzeci-cincizeci de cuvinte pe minut, cât se obţineau prin viteza maximă de transmitere a aparatului manual, de astă-dată sistemul automat născocit de Edison transmitea 200 de cuvinte pe minut, la o distanţă de 250 de mile. Mai târziu, mărind viteza emisiunii, Tom izbuti să transmită trei mii de cuvinte pe minut. Triumfase şi de data aceasta.

Într-o zi, căpătă o comandă de aparate telegrafice

speciale, în valoare de 30.000 de dolari. Când aparatele erau gata, Edison constată, cu mirare, că nu funcţiona niciunul cum trebuie. Şi aparatele, potrivit contractului, trebuiau să fie predate peste patru zile. În caz că nu se livrau la timp, pierdea comanda şi rămânea cu ele pe cap. Edison nu stătu mult pe gânduri. Chemă toţi lucrătorii şi tehnicienii în atelier, apoi se duse la uşă şi o închise cu cheia:

— Acum, dragii mei, le spuse el, nu veţi ieşi de aici, până când nu vor merge strună toate aparatele.

Munciră 60 de ore în şir. În acest timp, Edison nu dormi barem o singură clipă. În felul acesta înţelegea el să lucreze.

*

Nu mult după aceea, primi vestea că mama lui, Nancy, se stinsese din viaţă, încercă o durere cumplită, ca şi cum s-ar fi rupt ceva în el. Plecă la Port-Huron şi, cât dură drumul, călători cu inima strânsă.

Revăzu oraşul unde îşi legănase copilăria. Câte se mai schimbaseră în timpul acesta! Tania crescuse mare, se măritase cu un telegrafist de la Detroit şi avea un copil. Amândoi lucrau la o societate locală. Dingle, băcanul, murise; nesuferitul de Joe avea grija prăvăliei. Lewis deschisese o farmacie mare şi acum i-ar fi dat şi o sută de kilograme de amoniac. Dar şcoala? Nu mai era de mult. Tot pe locul acela, se ridicase acum o clădire mândră şi arătoasă. Nici vechea institutoare nu mai învăţa, acolo, elevii, cu varga în mână şi vorbe urâcioase pe buze. Despre domnişoara Howard auzi că înnebunise şi că fusese internată într-o casă de sănătate.

O dată cu mamă-sa, Tom îşi îngropase copilăria, departe, pe colinele Port-Huronului, unde zburdase şi făcuse atâtea pozne. Durerea îl copleşi amarnic. De-aci înainte, ani de-a rândul avea să-şi amintească de chipul blând şi duios al scumpei lui Nancy. Simţea, în dezvoltarea personalităţii

sale, binefăcătoarea influenţă a nobilului ei suflet.

X
CĂSĂTORIA

Trecură doi ani şi, în timpul acesta, viaţa îşi continua mersul obişnuit. Era prin anul 1871. Edison avea acum 24 de ani.

Deşi treburile mergeau din ce în ce mai bine şi întreprinderea prospera, totuşi nu se simţea mulţumit. Parcă îi lipsea ceva. Într-o bună zi, sosiră, la Newark, Tania cu bărbatul ei şi copilul, ca să-i facă o vizită. Văzând cu câtă plăcere se joacă cu pruncul ei, sora îl întrebă:

— Toate bune, Tom, îţi merge din plin, eşti sănătos, muncitor, stimat de societate, dar de ce nu te însori?

— Vezi, la asta nu m-am gândit…

— Abia atunci îţi faci şi tu un rost ca lumea. Şi apoi, văd că-ţi plac copiii.

— La drept vorbind, mă prăpădesc după ei.

După ce plecă surioara, gândul însurătorii începu să-l obsedeze.

într-o zi, Tom ieşi din laboratorul său, cu gândul de a merge la o societate din apropiere pentru semnarea unor contracte. Afară, cădea o ploaie măruntă şi rece de toamnă. Cerul era plumburiu şi mohorât. Sub portalul clădirii atelierelor, se adăpostiseră două tinere domnişoare, temându-se să nu le ude ploaia. Edison se oferi să le conducă până acasă, apărându-le cu umbrela sa de burniţa plictisitoare.

— Vă mulţumim pentru amabilitate, domnule…

— Thomas-Alva Edison, se prezentă tânărul, scoţându-şi pălăria.

— Mary şi Alice Stilwell… Suntem surori, îi zâmbiră cu graţia lor, tinerele fete.

În special Mary făcuse o excelentă impresie asupra

harnicului patron de la Newark. Era suavă şi delicată, aşa cum în visurile lui şi-o închipuia pe viitoarea tovarăşă de viaţă.

Curând după această întâmplare, Tom avu o plăcută surpriză.

Intrând într-unul din birourile sale, văzu, bătând la maşina de scris, pe însăşi frumoasa şi harnica Mary. Ciudat, cum nu observase, până atunci, că fata lucrează chiar în întreprinderea lui? Edison rămase pironit locului, ca vrăjit de fermecătoarea imagine din faţa sa. O fixă cu privirile atât de stăruitor, încât, intimidată, dactilografa încetă să mai bată la maşină actele pe care le copia.

— Iartă-mă, dacă te-am întrerupt, din lucru, murmură Tom.

— Nu, dar…

— Desigur, ne-am cunoscut zilele trecute „pe ploaie”, surise tânărul bărbat, dar nu ştiam că lucrezi aici. Cum a fost cu putinţă să nu fi observat? Scuză-mă, te rog!

Şi, deodată luă o hotărâre bruscă. De ce să mai aştepte? Minunatul prilej se ivise, pe negândite, şi nu trebuia să-l piardă.

— Uite ce e, nu vreau să mă încurc cu fraze inutile. Te întreb scurt şi precis: Vrei să fii soţia mea?

Fata se fâstâci, se uită uimită şi speriată la el, neştiind ce să răspundă. Hârtiile căzură de pe masă şi se împrăştiară pe jos. Pereţii păreau că se clatină în jurul ei şi ochii i se aburiră uşor.

— Glumiţi, se vede, domnule Edison.

— Nu, nu glumesc de loc. Dimpotrivă, vorbesc foarte serios.

— Bine, dar o cerere de căsătorie… aşa… într-o clipă…

— Aşa se iau hotărârile mari: într-o clipă. Şi, apoi, viaţa e atât de scurtă, încât trebuie să cântărim timpul cu gramul. Ce zici? Primeşti propunerea mea? îţi dau cinci minute de gândire.

— Cinci minute? se miră Mary. Oh, e prea mult! N-aş vrea să aşteptaţi atâta…

— Atunci care îţi este răspunsul? stărui Tom.

— Primesc, murmură fata, înroşindu-se toată de fericire.

Drept orice altă replică, Edison îi sărută mina. Apoi spuse:

— Ce avem astăzi? Luni… bun. Duminică, socot că am putea face nunta.

— Duminica asta e prea devreme. Aş zice duminica viitoare.

— Bine, fie şi aşa. Dar, domnişoară dactilografă, sper că şi de-aci înainte tot eu voi dicta. Nu-i aşa?

— La maşina de scris, da.

— Bun! Mi-a plăcut răspunsul! Amândoi izbucniră în hohote de râs.

După câteva zile, fata, încă nedumerită, îl întrebă;

— Domnule Edison, mi-aţi făcut deunăzi o propunere. O menţineţi?

— Sigur că da.

— Asta voiam să ştiu. Tom părea cam contrariat.

— Cum adică, dumneata credeai că am glumit? Că-mi pierd vremea cu glume prosteşti?

— Nu, însă mi-era teamă să nu fi fost doar un capriciu din partea dumneavoastră.

— Capriciu, de ce?

— Pentru că nicio dată nu mi-aţi arătat că aţi avea vreo afecţiune pentru mine. Totul s-a petrecut atât de fulgerător, atât de ciudat…

Edison se înfurie:

— Dar nu înţelegi, domnişoară, că n-am timp? La mine orele sunt măsurate. Când era să-ţi fac curte? Şi pe urmă nici nu mă pricep la aşa ceva. Nu mi-a plăcut niciodată nici să sucesc mintea unei fete şi nici să-i fac în glumă propuneri de căsătorie. Astfel de lucruri nu intră în firea mea…

*

În seara nunţii, se întâmplă un fapt plin de haz. La un moment dat mirele se făcu nevăzut. Când invitaţii îşi dădură seama de absenta lui, începură să-l caute, îngrijoraţi, prin toată casa, chiar şi prin curte. Dar nu era chip să dea de urma lui. Ce s-a întâmplat? Unde o fi dispărut? se întrebau toţi.

Numai Mary, tânăra mireasă nu dădea semne de nelinişte, şi căuta să amuze musafirii în continuare. Văzând însă că Tom se întrece cu gluma şi nu se întoarce în salon, chemă pe fratele ei şi-l rugă:

— Caută pe Tom în laborator… Acolo trebuie să fie, cu siguranţă că e acolo.

— În laborator? Nu-mi vine să cred. Ce să caute la ora asta în laborator?

— Lucrează, fireşte, la aparatele lui… Tânărul se repezi în ateliere, şi, spre marea lui mirare, îl găsi, într-adevăr lucrând în laborator.

— Ce faci, aici, dragă cumnate?

— Ce să fac, lucrez, nu vezi?

— Dar, bine, uiţi că te-ai însurat şi că nuntaşii te aşteaptă?

Edison, preocupat de o nouă invenţie, fusese atât de absorbit de aceasta încât uitase, cu desăvârşire, că în ziua aceea avea nunta. Deci când cumnatul său îi aduse aminte că fericitul eveniment se desfăşura în salon „fără el”, sări drept în picioare şi-şi lovi fruntea cu palma:

— Extraordinar! Asta nu mi s-a mai întâmplat! îţi mulţumesc că ai venit să mă iei. Mary trebuie să fie supărată, nu-i aşa?

— Nu cred. Doar n-ai făcut-o într-adins.

— De bună seamă. Cât să fie ceasul acum?

— Apoi e miezul nopţii…

— Ce spui? Miezul nopţii? Dumnezeule, repede mai trece timpul. Să mergem. Hai, repede!…

Se întoarse grabnic, în mijlocul invitaţilor care, după ce

fură lămuriţi cum se întâmplaseră lucrurile, îi făcură o manifestaţie de simpatie. Însăşi mireasa spuse râzând, în auzul tuturor.

— Ce vreţi, trebuie să-i trecem cu vederea unele… „lipsuri”. E un om atât de deosebit de ceilalţi!

Şi petrecerea continuă până în zori.

Mary Stiliwell se dovedi o bună tovarăşă de viaţă. Îndată după căsătorie începu să lucreze în laboratorul soţului ei, renunţând la maşina de scris şi la copierea contractelor. Devotată, până la abnegaţie, îşi ajuta, din toate puterile, bărbatul, pe care-l admira şi ale cărui nobile năzuinţe le înţelegea. În 1873, ea născu o fetiţă, căreia fericiţii părinţi îi dădură numele Marion-Estelle; în următorii trei ani mai văzură lumina zilei doi băieţi: William-Leslie, nume dat în cinstea fratelui mai vârstnic al inventatorului – şi Thomas Alva-junior. Şi, fiindcă telegraful prilejuise primele strălucite născociri tehnice ale lui Edison, părinţii îşi porecliră fetiţa Dot – adică Punct – spunându-i ultimului născut Dash – adică Linioară.

Din nenorocire, după treisprezece ani de la căsătorie, atunci când familia, părăsind Newark-ul, se va muta în micul cătun Menlo-Park, sărmana Mary va muri, răpusă de o boală crudă.

XI
INTENSA ACTIVITATE A LUI EDISON CONTINUĂ

Întreaga Americă se pasiona urmărind, cu înfrigurare, intensa activitate a lui Edison. Nici lumea oamenilor de ştiinţă din străinătate nu rămânea nepăsătoare în faţa tumultului de energie şi de inventivitate al uimitorului tânăr. Numele său trecuse acum hotarele continentului, îl cunoştea şi Europa. Invitaţiile de-a traversa Atlanticul şi de-a veni în alte ţări se ţineau lanţ. Ocupat în atelierele sale din Newark şi captivat de noi proiecte şi idealuri tehnice,

Tom refuza aceste invitaţii. Dar Anglia se arăta tot mai stăruitoare. Îndeosebi, Administraţia britanică a poştelor şi telegrafului insista, rugându-l să facă, la Londra, demonstraţia aparatului Little, perfecţionat şi completat de el. Edison nu putu să mai refuze. În 1873 – anul când soţia îi născuse o fetiţă – Tom se decise să părăsească pentru prima oară Statele Unite şi să plece pentru scurt timp în Europa. Odată ajuns în Anglia, Administraţia poştelor şi telegrafului din Marea Britanie îi propuse să-şi experimenteze noul sistem pe linia Londra—Liverpool. Condiţiile de lucru erau extrem de dificile, iar invidioşii stăteau la pândă, gata să explodeze în strigăte de bucurie, în cazul unei nereuşite. Dar nu ei biruiră, ci tot geniul şi tenacitatea impetuosului tânăr. Aparatele funcţionară ireproşabil şi Edison repurta un mare succes.

Nu tot aşa a triumfat demonstraţia funcţionării telegrafiei pe cablul submarin, experienţă pe care dibaciul inventator o încercă, profitând de împrejurarea că se afla în Anglia. De câţiva ani Europa era legată cu America printr-un cablu telegrafic transatlantic. Cablul însă nu funcţiona din cauza eşuării observaţiilor asupra mecanismelor de transmitere şi recepţie, instalate fiecare pe câte unul din cele două continente.

Pe un alt cablu, de-aceeaşi lungime, încolăcit şi lansat la fundul mării, lângă ţărm, Edison se strădui să-şi experimenteze aparatele automate. Demonstraţia nu reuşi însă. O neaşteptată inducţie, din cauze neidentificate, făcea ca „punctele” semnalizate de aparatul transmiţător să fie interceptate de aparatul de recepţie, sub forma unor linii foarte lungi.

A fost unul din extrem de rarele eşecuri ale neşovăitorului Tom. În ce priveşte însă reaua credinţă a unor conducători de societăţi care – cu câţiva ani mai înainte de deplasarea lui Edison în Anglia – scoseseră beneficii uriaşe de pe urma invenţiilor lui, exploatându-l cu

o deplorabilă obrăznicie, cazurile au întrecut cu mult foarte puţinele insuccese ale acestuia. Aşa se petrecuseră, de pildă, faptele cu sistemul telegrafic quadruplex, minunata sa născocire.

Atât directorul „Companiei Western Union” cât şi faimosul Jay Gould, „regele” căilor ferate, l-au tras pe sfoară, pur şi simplu. Cel dintâi i-a „cumpărat” invenţia numai pe hârtie, amăgindu-l cu vorbe goale şi ne-achitându-i suma făgăduită.

Cel de-al doilea, după ce l-a solicitat să instaleze ingeniosul quadruplex pe liniile companiei sale, şi-a însuşit brevetul inventatorului şi nu i-a plătit niciun dolar.

Bilanţul călătoriei lui Edison în Europa nu se dovedi prea fructuos, aşa că înşelatul, dar niciodată şi înfrântul tânăr, se grăbi să se întoarcă în America. S-a întors dezamăgit de oameni, de cupiditatea şi lipsa lor de cinste, dar cu o şi mai vie râvnă de-a munci, cu o şi mai mare sete de a învinge orice obstacol şi de-a îmbogăţi cuceririle ştiinţei.

În atelierele lui din Newark, Tom se abandonă cu patimă planurilor, lucrărilor, experienţelor. Astfel numai între anii 1873 şi 1876, el se prezentă cu patruzeci şi cinci de cereri pentru brevete personale la direcţia generală a invenţiilor din Statele Unite. Puse definitiv la punct maşina de scris model Sholes, înlăturându-i insuficienţele şi vânzând tipul perfecţionat fraţilor Remington. Născoci mimeograful, un aparat de reprodus şi multiplicat, înrudit cu şapirograful, inventând în acest scop, peniţa electrică, adică un vârf ascuţit care, ca acul maşinii de cusut, perfora pe hârtie parafinată textul trimis pentru multiplicare.

— Domnule Edison, îl întâmpină într-o dimineaţă, la intrarea în ateliere, unul dintre colaboratori, iată inventate şi maşina de multiplicat, şi „peniţa electrică”, şi hârtia impregnată cu parafină, – la ce vă gândiţi în prezent?

— Deocamdată, şi chiar în clipa de faţă, mă gândesc la

un lucru mărunt, la un moft aş putea spune. Ce ar fi dacă aş propune întreprinderilor comerciale folosirea hârtiei parafinate pentru ambalarea ciocolatei şi a dulciurilor? Ştii, bomboanele, zaharicalele şi ciocolata sunt bucuria copiilor.

Şi hârtia parafinată fu utilizată, de atunci înainte, ca ambalaj.

„Scumpul meu tată, scria Tom în vara anului 1875 bătrânului său părinte, rămas văduv la Port-Huron, o duci, pesemne, tare greu în singurătatea ta de acolo. Lipsit de draga-ţi tovarăşă de viaţă, te bănuiesc copleşit de griji, nevoi şi amărăciune, necăjit mai ales la gândul că, după atâţia ani de muncă neîntreruptă, te afli acum fără nicio ocupaţie... Mary şi eu te poftim să te muţi la noi, pentru totdeauna. Vei avea tot ce-ţi trebuie şi ai putea să câştigi şi câţiva bani, să-i pui de-o parte, dacă ai vrea să-mi dai o mână de ajutor la supravegherea ordinii şi îngrijirea aparatajului din laboratorul meu. Te aşteptăm, vino neapărat..."

Aşa s-a întâmplat că, într-o frumoasă zi de august, bătrânul Samuel, care număra nu mai puţin de şaptezeci de ani, dar era încă plin de vlagă, a răsărit în pragul vilei din Newark.

Părăsise Port-Huron, pentru a se statornici la fiul său. Între timp, tânărul inventator îşi dăduse seama că pentru activitatea lui creatoare, din ce în ce mai sporită, atât atelierele cât şi laboratorul din Newark deveniseră neîncăpătoare.

— Aş dori să găsesc, dragă tată, un loc mai potrivit pentru dezvoltarea întreprinderii mele.

Bătrânul dar vajnicul Samuel nu şovăi. Puse caii la trăsură şi începu să caute râvnitul loc, cercetând împrejurimile. Curând, îl descoperi la vreo douăzeci şi cinci de mile de New York, nu departe de staţia de cale ferată. Era Menlo-Park.

Cu puteri crescute, purceseră la treabă, construind acolo

alt laborator şi ateliere mai cuprinzătoare.

PARTEA A III-A

I
EDISON LA MENLO-PARK

În anul 1873, în micul sat Menlo-Park, la vârsta de 26 de ani, Tom Edison îşi ridică aşadar celebrul laborator. Nu numai laboratorul, dar şi neînsemnata localitate de până atunci va deveni vestită, atrăgător colţ de pelerinaj pentru oameni de ştiinţă, directori de fabrici şi uzine, artişti, pictori şi literaţi. Aici, la Menlo-Park, ilustrul inventator avu lângă el câţiva eminenţi colaboratori: pe Charles Batcheler, un mecanic de-o scăpărătoare inteligenţă, pe Francis Upton, matematician, pe Hammer, Forell, Yehl, Kruesi, Matt, Isacs, Nichols şi alţii. Acum se desfăşoară munca lui de titan, care-i va aduce, în scurt timp, gloria universală. Lucra toată ziua şi, dacă n-am socoti cele 2—3 ore de somn, pe care cu greu şi le îngăduia, s-ar putea spune şi toată noaptea. Când îl întâlnea vreun prieten, îl vedea veşnic absorbit de gânduri.

Uita de multe ori să mănânce sau să se ducă la culcare. În timp ce lucra la unele invenţii, se gândea la altele. Mintea lui neobosită era în veşnică frământare. Astfel se poate înţelege întâmplarea de mai jos.

Edison primise câteva avize, de la percepţie pe care uita regulat să le plătească. În cele din urmă, un aviz drastic îl somă să achite impozitul. Edison plecă la percepţie. La ghişeu văzu o mare aglomeraţie de lume. Acolo, aşteptă, pierdut în mulţime, să-i vină rândul. În timpul acesta, se gândea la îmbunătăţirea uneia din invenţiile lui mai vechi, multiplex armonic, aparatul prin care se putea transmite, dintr-o dată, 16 telegrame. Luat de valul mulţimii, ajunse, fără să-şi dea seama în faţa ghişeului.

— Cum te cheamă? îl întrebă perceptorul, prin fereastra

ghişeului.

Edison tresări, trezit ca dintr-un vis şi răspunse:

— Nu ştiu.

— Eşti nebun? îi strigă, mâniat, funcţionarul. Atunci dă-te la o parte de aici că încurci lumea degeaba!

Nedumerit, inventatorul nu înţelese ce-i spunea slujbaşul, şi nici nu-şi dădea seama ce se petrecea cu el. Se trase, docil, la o parte, îmbrâncit de mulţimea care-l privea cu zâmbete de batjocură, ca pe un picat din lună. Aceşti oameni obişnuiţi izbuteau să răspundă cu uşurinţă cum îi cheamă, dacă îi întreba cineva, dar nu erau niciodată în stare să înţeleagă că omul necunoscut, de care râdeau, putea să fie furat de o idee care n-avea nicio legătură cu silabele numelui său. Şi aşa se făcu că Edison plecă de la percepţie, fără să plătească impozitul nici de data asta. Când se întoarse la Menlo-Park, un tânăr, îmbrăcat ca un hamal, ceru să-i vorbească.

— Ce doreşti dumneata?

— Aş vrea să lucrez la dumneavoastră. Edison îl cercetă câteva clipe, în tăcere.

— Poţi să faci din piesele astea o maşină care să funcţioneze?

Omul privi piesele, îşi dădu seama că ele erau de fapt o maşină demontată şi răspunse cu convingere:

— Pot!

— Dar dacă n-ai să poţi?

— Atunci nu-mi veţi plăti nimic. Edison îl lăsă cu piesele şi plecă. După două ceasuri maşina funcţiona de minune. Tânărul fu numaidecât angajat. În două săptămâni, ajunse şeful uneia dintre uzinele lui Edison: era Charles Batcheler, cel mai destoinic mecanic şi tovarăş de lucru de mai târziu al marelui inventator. Edison nu l-a întrebat niciodată – ca şi pe ceilalţi, de altfel – dacă are vreo diplomă sau vreun act de bună purtare, ci l-a încercat să vadă ce poate face cu mintea şi mâinile lui.

Tot aşa, într-o zi, ceru inginerilor să-i schiţeze trei planuri de maşini. Când planurile fură gata, Edison le cercetă şi îşi dădu îndată seama că nu preţuia, niciunul, doi bani.

— Nu puteţi să întocmiţi alte planuri?

— Imposibil, răspunseră inginerii.

— Sunteţi siguri?

— Absolut siguri.

— Bine, zise Edison, apoi îşi văzu de treabă.

Peste două zile, veni în cabinetul inginerilor şi depuse pe masa lor 48 de planuri de maşini, întemeiate pe aceleaşi principii tehnice.

Inginerii cu diplome şi cu studii strălucite în străinătate rămaseră cu gurile căscate, în faţa omului care fusese izgonit de la şcoală, fără să isprăvească măcar patru clase primare.

Laboratorul, acum prevăzut cu toate utilajele necesare şi despărţit printr-un simplu perete de cuptoarele chimice şi nişele cu aparataje, se afla într-o clădire cu etaj. La parter, se găseau biroul şi biblioteca. După doi ani, Edison simţi că are nevoie de spaţii mai largi pentru continuarea şi desăvârşirea lucrărilor sale. Îşi chemă tatăl – bunul său sprijin – şi colaboratorii în birou.

— Dragii mei, ne trebuie noi clădiri. În primul rând, vom clădi un atelier, unde vom aşeza dinamul şi celelalte maşini necesare pentru introducerea noului sistem de iluminat electric. Ce părere aveţi?

Toţi aplaudară frenetic iniţiativa energicului şef. Astfel luă fiinţă cea dintâi centrală electrică de pe glob, cu care neobositul inventator ilumina fostul cătun, devenit în prezent un mic orăşel. Urmară şi alte construcţii: o clădire din piatră, servind expoziţiile de proiecte şi aparate create; un edificiu, rezervat locuinţelor colaboratorilor: tehnicieni şi mecanici; un atelier de tâmplărie şi un altul de suflat sticlă, născut din râvna lui Tom de-a fabrica primele becuri electrice cu incandescenţă.

Muncind pe capete, extraordinarul om îşi îngăduia şi unele momente de umor. Atunci născocea, în glumă, mici mecanisme distractive şi totuşi folositoare. Cum să trezească, de exemplu, din somn, pe unii laboranţi care, istoviţi de lucru, adormeau la mesele lor şi sforăiau de se cutremura încăperea? Nimic mai simplu. O rotiţă dinţată, cu manivelă, montată într-o cutie, fără capac, şi învârtită cu repeziciune, zbârnâia puternic, deşteptând din dulcile lui vise pe cel care dormea buştean…

Chiar zilele de odihnă pe care Edison şi le acorda, rareori primăvara, pe coasta oceanului, în Florida, se schimbau în ore de aprigă muncă, de experienţe şi noi invenţii. Aşa apăru, pe ţărmul Atlanticului, proaspătul laborator instalat de harnicul şi biruitorul bărbat.

— Munca e pentru mine cea mai întremătoare odihnă, afirma el.

În acest laborator avea să fie desăvârşit fonograful şi să continue multe din cercetările şi înfăptuirile genialului Tom.

II
PERFECŢIONAREA TELEFONULUI

La câtăva vreme după stabilirea sa în Menlo-Park, Edison fu invitat de către o mare societate de telefoane, pentru a semna un contract deosebit de ispititor: remedierea defectelor şi perfecţionarea unei invenţii recente, telefonul lui Graham Bell. În realitate nu era vorba de o primă încercare în acest domeniu. Ca şi atâtea alte invenţii, telefonul îşi avea precursorii lui. Page, în 1837, şi Helmholt, în 1863, se străduiseră să obţină sunete, reproducând vocea omenească prin diferite mijloace: fie introducând o bară magnetică în interiorul unei bobine de sârmă izolată şi trecând prin sârmă un curent electric alternativ – fie făcând să sune simultan câteva diapazoane.

Paralel cu invenţia lui Graham Bell, care se cerea

perfecţionată, Elisha Gray îşi prezentase la rândul său biroului de eliberare a brevetelor o invenţie similară. Rivalitatea dintre cei doi oameni de ştiinţă iscase un lung proces, până când Curtea Supremă din S.U.A. Recunoscu definitiv prioritatea lui Bell asupra noii invenţii.

Totuşi telefonul lui Graham Bell avea nevoie de revizuiri şi îmbunătăţiri. Meteahna cea mare era mai ales aceea că, de la o distanţă lungă, nu se putea auzi, decât foarte slab, glasul omenesc. Edison primi bucuros oferta. Îşi dădu seama numaidecât că trebuia să desăvârşească una dintre cele mai moderne şi mai utile născociri ale timpului. Se dărui, cu aceeaşi cunoscută pasiune, experienţelor preliminare în laboratorul său. Rezultatul fu strălucit. Totul depindea de sensibilitatea microfonului. Folosirea cărbunelui curat soluţionase problema. Adăugind şi o bobină de inducţie, introdusă în telefon, curentul de mică tensiune din circuitul microfonului se transforma în curent alternativ, cu tensiune mai înaltă, care învingea uşor rezistenţa conductorilor.

— Evrica, exclamă Edison şi se grăbi să-şi experimenteze microfonul perfecţionat. Demonstraţia se făcu între New York şi Philadephia şi reuşi de minune. Tom vorbea de la New York, iar din Philadephia îi răspundea un reprezentant al Societăţii, totodată prieten al inventatorului. Convorbirea dură un sfert de oră şi se auzi nespus de limpede.

— Alo, Nicols, telefona Edison. Ce faci acolo? Se aude clar?

— Foarte clar, după cum vedeţi.

— Atunci s-ar putea spune că am reuşit, ce zici?

— Vă mai îndoiţi? De altfel pe tot ce puneţi mina trebuie să izbutească. Asta e lege!…

— Mă măguleşti, Nicols, şi nu trebuie să faci aşa ceva, prietene.

— Maestre, mă iertaţi, nu spun decât adevărul.

— Ei bine, Nicols, adevărul e că sunt tot nemulţumit de

telefonul ăsta… Aş vrea să găsesc unul mai bun.

Edison nu spunea niciodată să inventez, ci să găsesc.

— Maestre, nu m-am îndoit o singură clipă că veţi crea un nou tip de telefon… care să răscolească universul. Vă urez succes, din toată inima.

Din perfecţionările pe care le aduse telefonului, Edison câştigase vreo 100.000 de dolari. Nu vru să primească o dată toţi banii, ci numai câte o parte din ei, câte 150 de dolari pe săptămână, timp de cinci ani.

— De ce doriţi să primiţi în rate suma ce vi se cuvine? îl întrebă directorul societăţii de telefoane, mirat de o asemenea propunere ciudată.

— Pentru că sunt prea cheltuitor, răspunse Edison.

— Cum aşa? Jucaţi cărţi? Sau poate aveţi patima beţiei? glumi directorul.

— Niciuna, nici alta. Adevărul este că arunc banii, cu nemiluita, pe materiile prime de care am nevoie…

— Dar asta nu-i o risipă… dimpotrivă. În sfârşit, cum doriţi… zise directorul şi zâmbi de naivitatea genialului inventator. Apoi îşi spuse în gând:

— Toţi oamenii mari sunt, în fond, copii mici!

Mai târziu, când inventă telefonul electric, telefonul chimic, telefonul magnetic, telefonul cu mercur, telefonul cu apă, telefonul cu pilă, aceeaşi societate se grăbi să i le cumpere.

— Cât cereţi pe ele? îl întrebă directorul.

— Fă-mi dumneata o ofertă.

— Vă dau 300.000 de dolari. De ajuns?

— Da, spuse Edison, care îşi închipuise că nu va obţine mai mult de 150.000 de dolari. Banii aceştia îi primi, de asemenea, în rate anuale, adică anual câte 6000 de dolari, ca nu cumva să-i „cheltuiască” prea repede…

Nu trecu mult timp după aceste întâmplări şi născoci un nou tip de microfon care stă la baza radiofoniei. Compania Bell din Anglia îi cumpără această invenţie. Ea îi trimise o

telegramă cu cuprinsul următor:

„Cumpărăm invenţia microfon. Plătim 30.000”.

Edison crezu că era vorba de 30.000 de dolari. Nu mică-i fu mirarea când primi 30.000 de lire sterline, care făceau 750.000 de dolari. Banii începură să curgă potop şi potopul nu mai contenea. Acum, Edison nu mai ştia câţi bani are, pentru că nu găsea timp să-i numere. Mai mult, habar n-avea de valoarea lor. Dacă cineva i-ar fi oferit pentru o invenţie 10.000 de dolari, i-ar fi primit tot aşa de senin şi bucuros ca şi în cazul că i-ar fi dat 100.000 de dolari. Averea sa sporise atât de mult încât trebui, în cele din urmă, să înfiinţeze, la Menlo-Park, un birou de contabilitate cu zeci de funcţionari, care să ţină socotelile… Tot în epoca aceasta, Edison inventă electromograful sau metofonul, apoi tasimetrul, un aparat care indica puterea de încălzire a apei şi, în genere, a oricărui corp. Acest aparat era atât de sensibil încât se putea măsura cu el radiaţiile calorice ale celor mai depărtate stele. O ţigară, aprinsă la 3 metri în faţa lui, îl impresiona. El servea de asemenea la descoperirea incendiilor izbucnite pe neaşteptate şi la determinarea poziţiei icebergurilor (munţi de gheaţă dislocaţi de la pol, care plutesc în apele oceanelor şi ale mărilor).

Într-o zi, se întâmplă un fapt hazliu. Un mecanic se apropie de aparat, cu pipa aprinsă în gură ca să-l examineze. Deodată, văzu înspăimântat că aparatul indică un incendiu.

— Domnule Edison! Domnule Edison, strigă el îngrozit, veniţi, repede! Aparatul indică un incendiu.

Edison, speriat, alergă într-un suflet, se apropie şi cercetă aparatul. Numaidecât însă îşi dădu seama ce se petrecuse şi zâmbi, înseninându-se la faţă.

— Wilkie, scoate-ţi mai bine pipa din gură, căci incendiul este în gura ta.

Mecanicul se uită prostit la el şi se cruci. Aparatul ăsta

era diavolul în persoană! Auzi dumneata, să simtă el până şi focul din pipă… Wilkie povesti tuturor întâmplarea şi toţi prietenii săi se mirară, dar nu atâta de aparat, cât de acela care-l născocise.

— Edison ăsta e un vrăjitor! nu putu să-şi stăpânească uimirea Wilkie. Puterea minţii lui e atât de mare încât poate să facă adevărate minuni. Vorbele lui Wilkie se răspândiră cu iuţeala gândului. Puţin după aceea oricine vorbea despre Edison, îi spunea „Vrăjitorul din Menlo-Park!”

III
POVESTEA FONOGRAFULUI

Ideea unei maşini vorbitoare îi veni lui Edison în 1877, pe când lucra la perfecţionarea telefonului automat. El observase că, ori de câte ori făcea să treacă un ac de oţel pe benzi metalice, cu linii şi puncte în relief, se auzeau unele sunete melodioase. Pe de altă parte, pe când perfecţiona telefonul, constatase însuşirea diafragmei de a reţine vibraţiile sunetului. În acelaşi timp, îi stăruia în minte fonoautograful, inventat de Scott, un aparat care poate fi considerat drept „strămoş” al fonografului, şi prin care se studia vibraţiile sonore pe cale grafică. Bizuindu-se pe aceste descoperiri, Tom se hotărî, într-o bună zi, să construiască o „maşină vorbitoare”.

Într-o zi, pe când era preocupat de această nouă născocire, un tovarăş de lucru, John Kruesi, îl întrebă:

— La ce vă mai gândiţi, domnule Edison?

— Dragul meu, să-ţi spun drept: mă gândesc la o maşină care să poată vorbi ca mine şi ca dumneata. Pe scurt, o maşină care să reproducă vorbele oamenilor.

Kruesi rămase năucit de-a binelea. Auzi colo, o maşină care să vorbească! Dar acest lucru părea de domeniul fanteziei!

— Domnule Edison, încercă el să-i abată gândurile, n-ar fi

mai bine să vă gândiţi la ceva mai… cum să spun… mai „realizabil”?

— Dragul meu, nicio idee bună, care mi-a trecut până acum prin minte, n-a fost irealizabilă… De ce asta să fie altfel?

— Pentru că… vedeţi… o „maşină vorbitoare" numai Dumnezeu ar putea s-o facă!

Un zâmbet poposi, ca o rază de lumină, pe faţa lui Edison. Niciun om nu surâdea aşa de frumos ca el.

— Prietene, Dumnezeu are alte treburi, acolo în cer. Dacă am aştepta să le facă el pe toate, apoi fii sigur că n-am ajunge, niciodată, să descoperim tainele vieţii, să supunem natura.

John Kruesi înclină neîncrezător capul şi plecă să destăinuiască şi celorlalţi colaboratori minunea cu care se ocupa acum maestrul lor. Toţi izbucniră în râsete.

— Eu îl înţeleg, spuse cu vocea lui gravă matematicianul Francis Upton şi, din cauza asta, vă mărturisesc, sunt foarte îngrijorat…

— Pentru care motiv?

— Mi-e teamă să nu se fi scrântit la cap.

— Eu cred, mai degrabă că noi suntem scrântiţi la cap, strigă mecanicul Charles.

— De ce noi? îl întrebară ceilalţi, miraţi.

— Pentru că mintea noastră e atât de strâmtă, încât nu poate măcar să imagineze o maşină vorbitoare.

Totuşi, sub sugestiile şi directivele lui Edison, chiar mecanicul Kruesi – cel care îşi manifestase surprinderea auzind năzdrăvana hotărâre a inventatorului – se aşternu pe lucru şi construi după schiţele maestrului un mecanism vorbitor. Tom îl corectă şi-l desăvârşi în laboratorul său, aşa cum făcea întotdeauna când se apuca să perfecţioneze vreun nou tip de aparat sau de maşină.

Tot timpul cât se ocupa de invenţie, vrăjitorul fu privit de aproape toţi colaboratorii ca un om „scrântit la cap de

atâtea invenţii”.

Iată, însă, că după vreo două săptămâni, Edison convocă întreg personalul tehnic în laboratorul său. Un aparat ciudat, cu o înfăţişare aproape caraghioasă, era aşezat pe birou.

— Cine suferă de inimă să iasă, strigă Edison. Altminteri, nu garantez de viaţa lui…

Nimeni nu se clinti, deşi fiecare îşi simţea inima zvâcnind în coşul pieptului. Toţi erau curioşi şi nerăbdători din cale-afară aşteptând să înceapă experienţa. Edison puse aparatul în funcţiune. Deodată, mulţimea de lucrători şi tehnicieni auzi, cuprinsă de spaimă, cum din cutia de lemn, se înalţă sonor un cântec pe atunci la modă: Măria are un mieluşel. Toţi înmărmuriră ca în faţa unei minuni înfricoşătoare, la care luaseră parte, împotriva voinţei lor.

— A coborât Dumnezeu pe pământ! exclamă un tehnician, cuprins, în acelaşi timp de teamă şi evlavie.

La auzul acestor vorbe, câţiva lucrători căzură în genunchi, înspăimântaţi, în faţa „Vrăjitorului”, care părea aureolat de o lumină suprafirească.

— Ridicaţi-vă, dragii mei, se amuză Edison, surâzând. Eu nu sunt un sfânt, ci tot om ca voi…

Mecanicul Charles Batcheler nu-şi putu înfrâna pornirea şi, apropiindu-se de patronul său, îl îmbrăţişa şi-l acoperi de sărutări.

— Iată singurul om de pe pământ pentru care mi-aş da bucuros viaţa.

— Ai face o prostie, Charles, grăi Edison. Prefer de o mie de ori să trăieşti…

Matematicianul Upton, care nu mai contenea minunându-se, îşi ceru scuze, pocăit, că-l socotise pe Edison „scrântit la cap”. Tot aşa şi Porell, Matt şi alţi câţiva.

Edison, bine dispus, făcu mare haz de această chestiune şi spuse:

— Avem în Statele Unite atâtea capete întregi, încât mi

se pare o cinste deosebită să mai găsim câte unul „scrântit”.

— Dar care e principiul pe temeiul căruia funcţionează noua minune creată de dumneavoastră? îl rugară să-i lămurească unii dintre colaboratorii săi.

— Nu e prea complicat, surise inventatorul. Iată cum se petrece „minunea”. Transmiţând vibraţiile sonore unei plăci foarte subţiri, de sticlă sau de mică, ele se imprimă cu ajutorul unui ac ascuţit pe suprafaţa cilindrului care se roteşte. Punând apoi acul aparatului să lunece pe şanţurile imprimate, vom auzi tot ce s-a spus ori s-a cântat în faţa năzdrăvăniei mele…

— Şi cum veţi numi maşina asta divină?

— Fonograf – o combinaţie de două cuvinte greceşti: phone, care înseamnă voce, şi graphein, adică scriere.

Voia bună era în toi. Când fonograful cântă o melodie populară, toţi lucrătorii, tehnicienii şi inginerii, în frunte cu Edison, se prinseră roată în jurul aparatului şi încinseră un joc. Îndrăcit.

…Până dimineaţa chiuiră şi jucară ca nişte flăcăi. Astfel fu sărbătorită ivirea pe lume a fonografului.

Când Edison vesti lumii noua sa invenţie, nimeni nu voia să creadă într-o asemenea vrăjitorie. Şi, într-adevăr, nici nu era de crezut, într-atât părea supranaturală această născocire. Cei care auzeau vocea lui Edison la fonograf, credeau că stă cineva ascuns cine ştie unde şi vorbeşte de acolo, ca să-i amăgească. Chiar Al. Beach, directorul ziarului Scientific American, nu catadicsi să acorde încrederea domniei-sale noii invenţii. Edison, puţin cam supărat, luă aparatul subsuoară şi intră cu el în biroul domnului director. Fonograful începu să reproducă vestita melodie Maria are un mieluşel, pe care însuşi Edison o cântase. Domnul Beach ridică privirile în plafon şi exclamă:

— Opreşte aparatul, că e gata să se prăbuşească tavanul.

A doua zi toate gazetele din Statele Unite publicau pe

prima pagină, senzaţionala ştire despre cutia muzicală.

Însuşi preşedintele S.U.A., pe atunci Rutherford Birchard Hayes, îl invită pe Edison la Casa Albă ca să asculte şi el fonograful şi să cunoască pe inventator. Nimeni nu dormi în noaptea aceea la Casa Albă. Rămăseseră treji, până la ora trei dimineaţa, ascultând uluiţi fonograful şi explicaţiile lui Edison.

La un moment dat, preşedintele Hayes îl întrebă:

— Îngăduie-mi să te întreb, domnule Edison, unde ai făcut studiile de inginerie?… Aici, sau în Europa?

Părintele fonografului zâmbi, cu tristeţe.

— Dacă doriţi să aflaţi ce studii am, iată diploma mea. Şi scoţând din portmoneu o hârtie împăturită, o întinse preşedintelui. Acesta citi, cu aceeaşi uluire, cu care ascultase minunata maşină vorbitoare.

…Băiatul dumitale Tom e prost, leneş, rău şi obraznic. Dacă l-aş ţine mai departe în clasă, ar însemna să stric bunul renume de care se bucură şcoala mea. Ai face bine să-l trimiţi să pască porcii, deoarece cred că n-are să iasă nimic bun din el.

Directoarea şcolii primare din Port – Huron…

Selecta asistenţă, alcătuită din familia preşedintelui şi câţiva miniştri, rămase consternată, auzind trăsnăile cuprinse în ridicola adresă „oficială”.

Hayes se adresă atunci ministrului şcoalelor, care era de faţă:

— Ce spui despre asta?

— Domnule preşedinte, sunt de părere ca şcolii primare din Port-Huron să i se dea numele domnului Edison.

— Aprob propunerea dumitale. Te rog să-mi prezinţi mâine un decret în această privinţă.

Toţi cei de faţă aplaudară cu însufleţire, în timp ce lui Edison i se umplură ochii de lacrimi.

— Socot, totuşi, că nu este de ajuns această reparaţie. Trebuie să ştergem insultele aduse de acea institutoare smintită. Şi spunând acestea, preşedintele îl sărută pe Tom pe amândoi obrajii.

Apoi adăugă:

— Sunt mândru că am în republicile mele un geniu ca dumneata. Te felicit din toată inima şi-ţi doresc gloria nepieritoare, de care eşti vrednic.

Niciodată Edison nu trăi clipe atât de înălţătoare…

*

Într-un interviu, acordat revistei North American Review, în vara anului 1878, ilustrul inventator, pe atunci în vârsta de 31 de ani, indica unsprezece compartimente, unde socotea că poate fi folosit fonograful său. Cele mai importante erau:

a) ajutorarea orbilor, prin punerea unor cărţi fonografice la dispoziţia lor;

b) înregistrarea vocilor şi concertelor celebre;

e) înregistrarea şi reproducerea glasului unor persoane iubite în familie;

d) învăţarea limbilor străine, cu pronunţia exactă a cuvintelor;

e) înregistrarea conferinţelor savanţilor, artiştilor şi a discursurilor marilor oameni politici;

f) fabricarea de cutii-jucărie cu muzicuţe.

Aşa avea să se nască, mai târziu, gramofonul, şi-n urmă, strănepotul fonografului: patefonul.

Noua invenţie a lui Edison pătrunse curând şi în Europa, uimind lumea bătrânului continent. Nu lipsesc nici episoadele hazlii. Aşa s-au petrecut lucrurile la una din şedinţele Academiei de ştiinţe de la Paris. Când vestitul fizician Du Moncelle făcu o demonstraţie cu fonograful marelui american, academicianul Bugeau exclamă, plin de indignare:

— E curată şarlatanie! Să nu-şi închipuie domnul acesta că vom îngădui unui ventrilog să ne păcălească!

„Drăceasca” maşinărie fusese adusă, între timp, şi în Rusia ţaristă. Dar când posesorul „infernalei scorniturі” făcu o demonstraţie publică cu „monstruosul aparat”, el fu trimis în faţa justiţiei şi osândit la trei luni închisoare!

În schimb, la Londra, prim-ministrul Angliei, Gladstone, ascultând, în cabinetul său, salutul şi mesajul lui Edison către poporul britanic – ambele reproduse de fonograf – se grăbi să-i transmită faimosului inventator mulţumirile şi omagiile lui, tot prin intermediul „revoluţionarei” maşini!

IV
EPISCOPUL VINCENT ŞI FONOGRAFUL

Vestea despre această invenţie surprinzătoare ajunse până la urechile episcopului Vincent din New York. Acesta nu crezu, după cum nimănui nu-i venea să creadă într-o „maşină” cu grai omenesc.

— Mă duc la Edison să-i cer să rostească în faţa „flaşnetei” anumite cuvinte, declară episcopul ziariştilor veniţi să-i ceară părerea. Dacă izbuteşte să mi le reproducă exact, atunci, da, voi crede că nu este o înşelătorie la mijloc.

Înaltul prelat uitase că biblia spunea ceva asemănător despre Toma necredinciosul. Edison îl primi binevoitor. Îi ascultă dorinţa şi-l conduse, apoi, în faţa fonografului.

Episcopul ezită să se apropie prea mult de aparat. Parcă i-ar fi fost frică.

— Nu vă temeţi, îl linişti Edison, fonograful nu muşcă…

Atunci prelatul căpătă curaj şi se apucă să cerceteze, cu mare băgare de seamă, aparatul. Îi pipăia, curios, fiecare piesă şi dădea mereu din cap, nedumerit. Se apleca să vadă dacă nu era ascuns cineva sub masă şi, după ce se încredinţa că nu se pitulase nimeni, zise neîncrezător:

— Putem începe?

— Da, răspunse Edison. Vorbiţi orice. „Maşina” aşteaptă nerăbdătoare să înregistreze cuvintele sfinţiei-voastre.

— Pot să mă exprim în latineşte?

— În orice limbă doriţi. Fonograful meu cunoaşte toate limbile pământului, chiar şi pe cele „moarte” de sute de ani…

— Bine, să încercăm…

Înaltul prelat îşi drese mai întâi glasul, tuşind de câteva ori, apoi începu să debiteze, pe nerăsuflate, un potop de cuvinte latineşti, pe care nimeni n-ar fi fost în stare să le repete. După ce isprăvi, îşi frecă mâinile, mulţumit, încântat de el însuşi.

— Acum să-l auzim pe „dumnealui”, rosti episcopul, arătând batjocoritor fonograful, dacă e în stare să le reproducă…

Edison nu răspunse nimic. Invită pe înaltul musafir să ia loc pe scaun şi puse aparatul în funcţiune. „Cutia vorbitoare” arătă mai întâi cum episcopul îşi dresese glasul, tuşind de trei ori, apoi reproduse cuvintele latineşti cu aceeaşi repeziciune, cu care fuseseră rostite.

Episcopul rămase cu gura căscată şi mult timp nu-şi veni în fire. Înainte de a pleca, adăugă, de astă-dată încredinţat de realitatea existenţei fonografului:

— Încă nu s-a născut în Statele Unite un om care să fie în stare să-mi reproducă aceste fraze.

— Există însă fonograful, sări prompt Edison, cu un surâs de biruinţă în colţul gurii.

— Da… Şi mă plec în faţa geniului care l-a conceput. Şi strângându-i mâna cu putere, episcopul se despărţi de „Vrăjitorul din Menlo-Park…”

V
ADAMS REDIVIVUS

În această perioadă de glorie a inventatorului, Milton Adams, bunul prieten cu care Edison îşi împărţise bucuriile şi amarul tinereţii cât timp stătuseră împreună la Louisville, sosi, pe neaşteptate, într-o bună zi la Menlo-Park. Auzise şi el, ca toată lumea, de minunatele invenţii ale lui Tom, şi-i era dor să-l vadă şi să mai şadă de vorbă cu marele său prieten.

Edison lucra, ca de obicei, în laborator. Afară se întunecase. Lămpi cu gaz ardeau, agăţate din loc în loc, pe pereţi, împrăştiind o lumină palidă, vlăguită. Acest lucru îi era tare neplăcut lui Edison. Să lucrezi pe lumina asta chioară, în secolul al XIX-lea! De mult îi venise în minte să folosească electricitatea la luminat. Acum era tocmai pe urmele noii sale invenţii, care avea să schimbe noaptea în zi. Când Adams intră în atelier, Edison era atât de preocupat, încât crezu că omul sosit este un lucrător care trebuia să-i aducă nişte probe de filament.

— Cum, Wilkie, ai şi terminat lucrul? îl întrebă Edison, mirat.

— Sunt Adams, dragă Tom, exclamă prietenul, apropiindu-se.

Dar Edison nu auzi. Întrebă din nou pe colaboratorul său:

— De ce nu răspunzi, Wilkie?

— Dragă Tom, eu sunt Adams! strigă prietenul, înduioşat. Nu mă mai cunoşti?

Edison înălţă capul şi privi, uimit, pe Adams. Apoi se ridică pentru a-şi îmbrăţişa prietenul:

— Adams, tu aici?

— Da, Tom, mi-era dor să te văd. Nu ne-am văzut de-atâta timp…

Vechii prieteni statură de vorbă, până după miezul nopţii. Adams îi istorisi o mulţime de întâmplări. Rămăsese tot la Louisville, dar acum voia să plece de la „American Telegraph-Company”, fiindcă nu putea înghiţi pe noul director, un om rău şi grozav de încrezut. Când sfârşi, îl

întrebă, naiv, pe Edison:

— Iar tu? Tu în timpul acesta ai ajuns celebru, în toată lumea. Câte invenţii ai mai făcut! Ţi-aduci aminte de maşina de numărat voturile?

Râseră amândoi, cu poftă.

— Ascultă, Adams, tare m-aş bucura dacă nu te-ai mai întoarce la Louisville.

— Drept să-ţi spun, mi s-a făcut lehamite de oraşul acela nenorocit. Dar, aici, ce-aş putea face? Ai ceva de lucru pentru mine?

— Tocmai la asta mă gândeam, zâmbi Edison. Aş vrea să trimit o expediţie în Africa, să caute bambus. Cred că din bambus am să scot filamentul care-mi trebuie pentru lampa electrică, la care lucrez.

— Lampă electrică? La ce mai foloseşte şi asta?

— La luminat, dragă Adams. Lămpile cu gaz ne strică vederea, pentru că dau prea puţină lumină. Şi mai sunt pe deasupra şi costisitoare. Pe câtă vreme lampa electrică ar lumina ca soarele. Şi toată chestiunea constă numai în faptul de-a găsi un filament, care să devie incandescent sub acţiunea electricităţii, într-un glob de sticlă unde s-a creat vid. Globul de sticlă şi vidul se pot obţine, le-am şi obţinut. Îmi mai lipseşte filamentul. Pentru el vreau să organizez expediţia, de care ţi-am vorbit.

— Înţeleg, spuse Adams, cu entuziasm. S-ar zice, dragă Tom, că am sosit chiar la timp, nu-i aşa? Când trebuie să plec în Africa? Astăzi? Mâine?

— Nu, dragul meu, nu e chiar aşa de simplu. Dacă ai putea pleca peste o lună, ar fi foarte bine. Dar vom mai vorbi noi despre asta. Până una-alta, du-te şi te odihneşte în odaia pe care ţi-o va pregăti soţia mea.

Adams plecă să-şi mai dezmorţească oasele, căci se simţea destul de obosit după un drum atât de lung. Edison rămase în laborator, să-şi continue lucrările. Deodată îi veni o idee hazlie. Surâse. Ce-ar fi să-i joace o farsă lui Adams,

folosind fonograful? De fapt, Edison era un om serios, dar, cu toate astea, îi plăcea să facă, din când în când, câte-o glumă.

Pe la miezul nopţii, când Adams era gata să adoarmă, auzi venind de undeva, din necunoscut, un glas adânc şi misterios, ce nu semăna de loc a fi omenesc, şi care-i strigă:

— Ascultă, Milton Adams, sfârşitul zilelor tale a sosit! Fii gata, înainte de ivirea zorilor să te înfăţişezi lui Dumnezeu, care te va judeca pentru faptele tale.

Adams sări din pat şi inima începu să-i bată cu putere.

— Cine e? Ce vrei? îngăimă el, cu sufletul la gură.

Din acelaşi loc, dar cu un alt ton, glasul răspunse:

— Nu te speria, degeaba, Adams, e fonograful prietenului tău, care ţi-a făcut o farsă.

În aceeaşi clipă, se ivi Edison, râzând în hohote.

— Ce zici, ţi-am jucat un renghi! Adams râdea şi el.

— Ştiu că am tras o spaimă… de m-au trecut năduşelile. Dar unde se află afurisitul ăsta de fonograf?

— Iată-l!… L-am pus sub patul tău. De-acum înainte n-ai să te mai îndoieşti de el, ca alţii.

— O, te cred. Nu mă îndoiesc de loc şi nu mi-e frică…

În acelaşi an, după ce Adams plecă în fruntea unei expediţii în Africa, la Paris se deschise o expoziţie universală. Tom Edison trimise un reprezentant al său să ducă fonograful, ca să-l expună publicului, sosit din întreaga lume. Cu prilejul acesta, se întâmplă ceva ciudat. Pe nimeni nu-l mai interesa altceva decât „maşina vorbitoare”. Toate celelalte exponate rămaseră în umbră. Chiar şi cei câţiva negri şi indieni, care luaseră şi ei parte şi se credea că vor stârni cel mai viu interes, trecură nebăgaţi în seamă. La locul expoziţiei se făceaţi pelerinaje, fără început şi sfârşit. Omul lui Edison, ca să aţâţe şi mai mult interesul publicului, înregistra, la fonograf, vocea negrilor şi a pieilor roşii. Când sălbaticii îşi auziră glasul reprodus, se

speriară aşa de rău, încât o luară la sănătoasa.

— Numai atotputernicul spirit al lui Quetzalcuatl* poate să facă o minune ca asta! strigă un indian, care făcea parte din renumita trupă de arcaşi ai lui Bufallo Bill.

* Zeul oceanului ceresc, al lunii şi al vântului (la precolumbieni).

Dacă descoperirea electricităţii şi aplicarea ei în unele sectoare parcursese, până atunci, un drum lung şi anevoios, problema iluminatului electric chinuia încă multe minţi.

Cu câteva decenii mai înainte, locul lumânărilor şi al candelabrelor îl luaseră lămpile cu petrol. Spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, fuseseră introduse fitilul tubular şi sticlele de lampă. Urmase, la jumătatea veacului al XIX-lea, utilizarea gazului aerian, pentru iluminatul caselor şi al sălilor de spectacol. Ţări ca Anglia, Franţa şi Rusia îl foloseau.

Pentru dobândirea incandescenţei prin acţiunile termice ale curentului electric se străduiseră, între timp, mulţi fizicieni de seamă. Aşa încercaseră, prin diverse experienţe, Alessandro Volta, descoperitorul elementului galvanic (1800), V. V. Petrov (1802) şi Davy (1808), creatorii arcului electric. Dimpotrivă, numeroşi fizicieni şi chimişti din America şi Europa contestau „posibilitatea divizării energiei luminoase”. Odată dovedită acţiunea termică a curentului electric pentru obţinerea luminii, Grovi inventase chiar o lampă primitivă (1848), folosind drept corp incandescent un fir de platină în spirală. Atât costul platinei, cât şi rezistenţa ei limitată la o tensiune electrică mai înaltă, îi restrângeau însă utilizarea deschizând problema unui „filament” mult mai rezistent. Dar, ce filament? se întrebau fizicienii, continuându-şi cercetările. Poate cărbunele? El are proprietatea de a rezista, fără să se topească, la

temperaturi înalte, până la 3 000 de grade Celsius.

Experienţele se găseau în plină desfăşurare, în momentul când geniul lui Edison interveni şi de data aceasta. Întorcându-se după o scurtă vacanţă petrecută în Colorado, inventatorul îşi întrerupse călătoria, pentru a-l vizita pe bunul său prieten, Anthony Wallace. Fizicianul tocmai jubila, părându-i-se că a rezolvat problema: întrebuinţarea electrozilor de cărbune în lămpi electrice cu arc.

— Interesant, dragă Wallace, dar nu e încă ceea ce ar trebui. Nu mergi pe adevăratul drum. Am să încerc şi eu şi, probabil, voi depăşi „rezultatele” dumitale…

VI
ZÂNA LUMINII

În timpul acesta Edison lucra la cea mai de seamă invenţie a sa, lampa electrică. Inventase, mai demult, un fel de maşină pneumatică, o născocire care scotea aerul din sticlă. Acum era în căutarea filamentului, pentru care trimisese pe Adams în Africa.

Ajuns la Menlo-Park, Tom nu zăbovi o singură clipă. Purcese la treabă. Se strădui să descopere singur filamentul cel mai rezistent. La 18 octombrie 1879, crezu că filamentul de coton este mai bun decât cel de platină sau de cărbune. Făcu întâia încercare. Chemă pe unul dintre cei mai buni ingineri ai săi şi-l instrui cum să procedeze.

— După ce termini, comunică-mi rezultatul, îi spuse Edison şi se cufundă iar în lucrul său.

Abia trecu un sfert de oră, că inginerul se apropie, sfios, şi raportă:

— Filamentul s-a consumat.

— Nu e nimic, vom găsi altul mai bun, ridică din umeri Edison, ne-tulburându-se de loc.

După câteva zile de căutări, descoperi alt filament, alcătuit din cărbune şi coton. Firul fu întins la soare, ca să

se întărească. Un vânt puternic se porni deodată să sufle şi-l rupse. Inginerii dădură buzna în laboratorul lui Edison şi începură să se văicărească

— Ce ghinion! Vântul ne-a rupt filamentul!

— Nu e nimic. Vom face altul, îi linişti Edison, cu aceeaşi seninătate în privire.

Şi construi un alt filament. Pus în globul de sticlă, el nu arse decât trei minute. Edison nu se descurajă, căci descurajarea e semnul oamenilor slabi. Făcu noi încercări, folosind filamente din metale nobile – ca platina şi iridiul – apoi hârtie, mucava, carton, hârtie îmbibată în gudron fiert, fire vulcanizate, celuloid, lemn de merişor, fire de scoarţă de cocos, surcele de brad, de nuc, de lemn de trandafir, lemn pietrificat, plută, cânepă, în şi alte numeroase materiale. Iar, pe deasupra, se adăuga munca încordată, neobosită, din zori până noaptea.

Filamentul de bumbac carbonizat i se păru cel mai rezistent la tensiuni electrice înalte. Trecuseră luni întregi de căutări febrile, de. Îndoieli şi iarăşi de speranţe şi încredere.

Mai rămânea încă nesoluţionată de predecesorii săi problema producerii vidului în globurile de sticlă folosite la iluminatul electric. Şi Edison triumfă şi-acum. El obţinu un vid de circa o milionime de atmosferă, datorită unor combinaţii speciale a pompelor de aer. Odată filamentul descoperit şi vidul obţinut în globul de sticlă – becul electric putea fi considerat ca născut. Iar tatăl lui era tot „vrăjitorul din Menlo-Park”.

În sfârşit, la 21 octombrie 1879, lampa incandescentă era gata. Puse becul în legătură cu curentul electric. O lumină strălucitoare îi orbi. Toţi, afară de Edison, care abia surâdea, exclamară încântaţi: – Ce minune! Asta e o adevărată minune! Oamenii din ateliere se strânseră în jurul „vrăjitorului”, care, asemeni lui Prometeu, răpise întunericului şi neştiinţei această minune strălucitoare,

devenită zeiţa luminii! Inginerii şi muncitorii priveau, laolaltă, ca amuţiţi globul de sticlă orbitor. Rămaseră astfel înmărmuriţi de uimire timp de cinci ore. Becul nu se stinse. Edison, la rândul său, îl privea cu încordare. Se lăsase o tăcere de mormânt, de parcă fiecare se temea să nu stingă „farmecul” luminos, dacă va sufla o singură şoaptă. Mai rămaseră în tăcere de piatră încă zece ore, apoi cincisprezece. Frunţile începuseră să asude, de atâta încordare. Trecuseră douăzeci şi patru de ore. Feţele păliseră ca turtele de ceară. În revărsatul zorilor, după încă zece ore, nimeni nu se mişcase, ca şi cum se prefăcuseră în stane de cremene. Trecură încă şaptesprezece ore şi, în sfârşit, becul se stinse. Arsese încontinuu patruzeci şi şapte de ore. Din toate piepturile ieşi un singur strigăt:

— Doamne!

Apoi toţi lucrătorii căzură într-un somn de plumb. Dormiră patruzeci şi opt de ore în şir.

Astfel se petrecu această nouă biruinţă asupra întunericului. Când fu vestită lumii, din cele patru părţi ale pământului veniră, în adevărate pelerinaje, oameni curioşi să vadă „minunea de la Menlo-Park”. Într-adevăr, de departe, se putea vedea lumina strălucitoare, care arăta ca ziua, clădirile din Menlo-Park ale „Vrăjitorului”. Era o feerie ca de vis, ce lua ochii tuturora! Nimeni nu văzuse ceva mai de-săvârşit ca becul electric cu sâmburele său rupt din soare! Laboratorul lui Edison era puternic luminat şi părea că se află în sărbătoare mare. Maestrul dădea tuturor lămuriri şi curioşii nu mai conteneau cu întrebările. În mijlocul oamenilor, chipul lui senin lumina deopotrivă, asemenea unor lămpi incandescente, din fundul ochilor săi pătrunzători şi blânzi.

În dimineaţa zilei de 21 decembrie 1879, vânzătorii de ziare alergau pe străzile New York-ului, strigând cât îi ţinea gura: „Edison a inventat becul electric!” Pe bulevarde, prin birouri, prin magazine oamenii smulgeau foile, citindu-le pe

nerăsuflate… În prima pagină a gazetei New York Herald se găsea, tipărit cu litere groase şi semnat de Fox, excelent reporter şi bun cunoscător al problemelor ştiinţifice, un articol intitulat: Triumful marelui inventator în domeniul iluminatului electric.

După un scurt istoric al experienţelor anterioare – tensiune şi incandescenţă electrică – corespondentul ziarului analiza încercările făcute de către alţi fizicieni pentru a dobândi un filament mai rezistent. Povestea apoi despre lunga muncă de laborator a lui Edison, subliniind izbânda sa în descoperirea filamentului de bumbac carbonizat. Elogia strădaniile inventatorului şi aducea un cald omagiu geniului său creator. Articolul se încheia cu o informaţie senzaţională: în noaptea de Anul nou – 31 decembrie – „orăşelul Menlo-Park va fi iluminat, în întregime, cu becurile Edison”.

Articolul l-a surprins şi indispus profund pe directorul gazetei. El nu-l citise înainte de apariţie. Cum e posibil să se publice în ziarul său asemenea „bazaconii”? Cum o să se transmită lumina prin fir! E o farsă de prost gust, un scandal!

Ar trebui să „reabiliteze” gazeta, publicând o dezminţire…

În ciuda opiniilor negative şi a mentalităţilor înapoiate, demonstraţia avu, totuşi, loc. În noaptea de Anul nou, şapte sute de becuri iluminară orăşelul. Mii de oameni umpluseră străzile, îmbulzindu-se să vadă minunea. Veniseră la Menlo-Park, printre alţii, fruntaşi politici, fizicieni, chimişti, scriitori, gazetari. Triumful anunţat de reporterul Fox, se confirmase prin splendida realizare!

Relatarea evenimentului petrecut la Menlo-Park încarcă, zile de-a rândul, paginile tuturor ziarelor.

După orăşelul „vrăjitorului”, fu iluminat hotelul Blue Mount, situat în munţii Statelor Unite. La începutul anului 1880, becurile electrice transformară în ghirlande de aur

biserica City Temple din Londra, iar doi ani mai târziu întreg New York-ul se scălda în feerica lumină.

Curând, Edison primi invitaţia de-a instala pe nava „Jeannette” fire şi aparate telefonice. Cu acest prilej, el montă, aici, şi sistemul său electric, cu generator propriu. Exemplul se repetă şi pe nava „Columbia”, cel mai puternic vas american, care naviga de-a lungul coastelor oceanelor Atlantic şi Pacific.

Nici teatrele din Massachusetts şi Boston nu voiră să rămână în urmă. Poftiră, cu toată ceremonia cuvenită, pe marele inventator să le ilumineze electric. La spectacolul „inaugural” de pe scena din Boston, Edison se afla, într-o lojă, împreună cu soţia sa. La un "moment dat, observă că intensitatea luminii scădea treptat-treptat. Nu şovăi. Ieşi din sală şi alergă în camera maşinilor, unde descoperi pricina „defectării": fochistul adormise şi presiunea din cazan scăzuse, focul nemaifiind întreţinut cum trebuia. Tom îşi lepădă, în grabă, haina şi începu să arunce cărbuni, cu lopata, în jăratecul care abia mai pâlpâia. Trezi pe fochist, ciupindu-l uşor de urechi, îl mustră părinteşte şi se întoarse în sală. Lumina îşi recapătă întreaga intensitate!

În primăvara anului 1880, alte gânduri îl frământau pe inventator: perfecţionarea dinamului, a maşinilor electromagnetice şi a motoarelor electrice. Fireşte, tot el găsi cea mai bună soluţie şi aici.

Cel dintâi dinam construit şi instalat de Edison în atelierul din Menlo-Park alimenta cu curent electric numai şaizeci de becuri. Perfecţionarea se impunea. Dinamul, îmbunătăţit şi cuplat direct cu motorul, putea să alimenteze, în aprilie 1881, o mie două sute de lămpi electrice, iar în vara aceluiaşi an ieşi din atelierele sale, prototipul unei gigantice maşini generatoare de „lumină”.

Dar atelierele din Menlo-Park nu aveau capacitatea necesară pentru a construi dinamuri în serie. Numai la New York era cu putinţă să funcţioneze o asemenea

întreprindere. Şi, într-adevăr, într-o veche şi spaţioasă clădire din imensul oraş, Edison îşi organiză o mare fabrică de dinamuri „tip propriu”. Mai târziu, faimoasa fabrică fu mutată la Schenectady, la o depărtare de 300 kilometri de New York.

VII
ULUITOAREA CENTRALA ELECTRICA

Până la apariţia becului electric, în marile oraşe americane se foloseau „gazele de iluminat”, procedeu mai rudimentar decât utilizarea energiei electrice şi mult mai costisitor. Edison însă descoperise filamentul de bumbac carbonizat şi perfecţionase dinamul. Nu se putea opri, totuşi, numai la acestea. Nu trebuia oare să smulgă dinamurilor forţe noi, pentru a lumina cartiere întregi şi chiar vaste metropole de pe continentul american? Nu trebuia să creeze, pentru atingerea nobilului scop, centrale electrice?

— M-am hotărât, dragii mei Upton şi Kruesi, se adresă el colaboratorilor săi devotaţi; voi ridica o centrală electrică.

— Şi unde vă gândiţi s-o instalaţi, stimate maestre?

— La New York, bunii mei prieteni, bineînţeles, numai într-un sector al oraşului, deocamdată.

Pornind grabnic şi la realizarea noului vis, neodihnitul născocitor de minuni alese partea de jos a metropolei, amplasându-şi prima vastă centrală electrică în trei clădiri din cartierul Pearl Street. „Compania Edison” se angaja să monteze 13.000 de becuri şi să furnizeze energie electrică până la cinci cai putere, fiecărui „consumator” din sector. Preţul abonamentului prevedea acelaşi tarif perceput la iluminatul cu gaz aerian, consumatorii „divinei lumini” primind, totodată, în mod gratuit, becurile trebuincioase.

Locuitorii din alte cartiere priveau cu invidie casele şi magazinele din Pearl Street, strălucind sub magia globurilor

incandescente.

— Domnule Edison, se înfăţişară, curând, în biroul său, cetăţenii din Madison Avenue, unul dintre cele mai întinse sectoare ale New York-ului; şi noi vă rugăm să ne aduceţi binefăcătoarea lumină în locuinţele noastre…

— Bine, încuviinţă inventatorul, dispus, ca întotdeauna, să fie de folos semenilor săi; o veţi avea cât mai repede cu putinţă.

A doua centrală electrică fu deci instalată în Madison Avenue, Edison triplând, de data asta, numărul becurilor. Dar, în calea noii realizări, se ivise o dificultate: prea marea cantitate de cupru impusă de construirea reţelei proiectate. Cu promptitudinea obişnuită şi geniul său nicicând obosit, Tom depăşi greaua piedică: crease un sistem propriu de distribuţie a curentului electric, economisind o însemnată cantitate de cupru. O altă economie, dar de spaţiu urban, apăru simultan. Bulevardele şi străzile uriaşului oraş erau înţesate de stâlpi şi fire telegrafice şi telefonice. Întinderea reţelelor electrice ar fi complicat situaţia. Tot ilustrul inventator găsise cea mai eficientă soluţie: conductele subterane, adică tuburi de fier subpământene, fiecare cu un diametru de circa 50 milimetri, prin care treceau doi conductori de cupru, separaţi între ei printr-un material izolator. Proiectul întâlnea însă grele obstacole financiare. Statele Unite se aflau într-un impas economic şi nici „Compania Edison” nu avea suficiente resurse proprii. Începu „lupta” inventatorului cu băncile, lungile sale convorbiri cu bancherii Wall Street-ului, obstinaţi în părerile lor de-a nu investi, prea uşor, importante capitaluri. Până la urmă, răzbătătorul om îi convinse: le prezentă calcule amănunţite, le dovedi că iluminatul electric şi folosirea cablurilor subterane sunt mai ieftine decât întrebuinţarea gazului aerian şi, mai ales, făcu să reiasă marile profituri băneşti, pe care lacomii bancheri aveau să le scoată dintr-o astfel de „splendidă afacere”.

Abia în septembrie 1882, Edison putu să respire liniştit. După nenumărate greutăţi şi discuţii spinoase, cea dintâi uriaşă centrală electrică, cu şase puternice dinamuri, transmiţând curentul prin conducte subterane ce traversau, pe dedesubt, bulevardele şi străzile, intră în funcţiune. Palatele, instituţiile publice, arterele comerciale şi locuinţele abonaţilor păreau că jubilează sub jerbe de lumină. New York-ul întreg era iluminat electric!

În aceeaşi zi de glorie a inteligenţei umane, întâmplarea punctată, adeseori cu haz, puse faţă în faţă pe triumfătorul inventator şi pe directorul ziarului New York Herald.

— Extraordinar, domnule Edison! Aţi realizat un lucru superb… Felicitările mele!

— Vă mulţumesc pentru frumoasele cuvinte, domnule director. Dar permite-ţi-mi o întrebare: nu tot dumneavoastră aţi poruncit să apară o „dezminţire” în gazeta proprie, infirmând reuşita becului electric cu filament?

— Ba da, tot eu, ilustre domnule Edison… şi regret sincer, însă prea mi se părea fantastică o asemenea înfăptuire… Vă cer mii de scuze.

— Scuzele ce mi-aţi adus acum preţuiesc mai mult decât elogiile.

— Un singur lucru v-aş reproşa, totuşi – ţinu să glumească directorul amintitei gazete, pentru a acoperi cu o pojghiţă de umor neplăcutul incident din iarna anului 1879 – la becurile cu filament inventate de dumneavoastră nu mai pot să-mi aprind ţigara… La cele cu gaz aerian, reuşeam…

După douăzeci de ani de la triumful primei centrale electrice, alte treizeci şi trei de centrale şi sub-centrale asigurau iluminatul New York-ului, având înscrişi 110.000 de abonaţi şi făcând să strălucească soarele nocturn în 4.600.000 de becuri cu incandescenţă! Şi toate aparţineau „Companiei Edison”.

VIII
TRAMVAIUL ELECTRIC

La 13 mai 1882, Edison sărbători o nouă biruinţă: tramvaiul electric. Ideea aceasta îi venise văzând atâta lume care venea pe jos, ca să se minuneze de lumina ce se zărea de la mari depărtări. Pe atunci, nu existau decât care cu cai, care făceau mult zgomot şi se mişcau încet. Într-o zi, o bătrână, după ce străbătuse pe jos 12 kilometri, numai ca să vadă şi ea „minunea” lumii, începu să se plângă că o dor picioarele, chiar lui Edison, pe care nu-l cunoştea.

— Of! maică, sunt frântă de oboseală. Am venit târâş-grăpiş cale de două ceasuri şi jumătate şi nu mai pot de picioare. Dar, fie că face să vii chiar şi de la capătul pământului! Mare om, maică, Edison ăsta. Cum i-o fi dat lui în gând să facă perele alea de sticlă şi să le umple cu lumină?

— Apăi, mătuşă, dacă îl întrebi, ţi-o spune…

— El o să-mi spună şi eu o să pricep buştean. Mai bine, îmi văd de treabă. Când mă gândesc să iau din nou drumul în picioare, parcă mă apucă ameţeala. Zău, n-ar face rău domnu’ Edison, dac-ar născoci niscaiva maşini, care să te ducă de colo până colo…

— Nu sunt tramcarele cu cai, mătuşica? o întrebă Edison.

— Să nu te aud vorbind de ele. Nu pot să le văd în ochi. Prea fac zgomot de-ţi zdruncină şi creierii din cap.

— Dar cum ai vrea dumneata să fie tramcarele?

— Apoi, dacă e după mine, maică, aş vrea să fie fără cai… să umble singure.

Edison făcu ochii mari şi o scrută adânc pe bătrână.

— Să umble singure? Cum, adică, să umble singure?

— Apăi domnu’ Edison ştie cum… că el! e dichiseşte pe toate. Dacă face lumină cu „corent”, de ce să nu mâie şi tramcarul?

— Să mâie tramcarul cu curent electric? strigă Edison, stăpân pe o nouă idee. Să ştii, mătuşă, că s-a făcut.

— Ce s-a făcut?

— Ceea ce vrei dumneata! tramvaiul electric…

Baba cătă la el, nedumerită, măsurându-l cu privirile de sus până jos.

— Ori, maică, nu eşti în toate minţile?

— Eu sunt Edison, mătuşă, şi dumitale îţi datorez ideea tramvaiului electric.

— Aoleo, maică, dumneata eşti Edison? Spui drept? De mult vream să te văd cum arăţi! Da’ parcă nu-mi vine să cred, că prea semeni cu toţi oamenii.

— Păi, tot om sunt şi eu, râse Edison, înveselit, şi-i dădu bătrânei 100 de dolari.

— Nu, maică, ce să fac cu atâţia bani, pe nemuncite? Mi-ajunge numai un dolar, şi viu să-i dea înapoi hârtia…

— I-ai muncit, mătuşă, mi-ai dat o idee straşnică. Eu am să câştig de pe urma ei de o mie de ori mai mult decât dumneata!

După ce o lămuri că munca intelectuală este mai preţioasă decât cea manuală, şi că ideea ei era muncă intelectuală, bătrâna primi banii, dar încă neconvinsă.

— N-am să te uit cât oi trăi, îi spuse ea, la plecare.

— Am să te chem eu, măicuţă, când o fi gata tramvaiul dumitale.

— Viu, maică, viu… Da fă-l repede, să nu-nchid ochii până atunci.

Chiar a doua zi, Edison înştiinţa societatea de tramcare că avea de gând să le ia caii, dar, în schimb, să pună „tramvaie” în mişcare, prin electricitate. Ceru ca prima linie să fie făcută de la New York la Menlo-Park. Dacă experienţa reuşea, atunci Edison se obliga să vândă societăţii noua invenţie. Zis şi făcut. Câteva zeci de lucrători se puseră pe lucru, ca să construiască noua linie. Edison însuşi lucră cot la cot cu ei, mânuind sapa şi târnăcopul tot aşa de bine ca

eprubetele sau aparatele din laborator. Noaptea, dormea învelit într-o manta, pe marginea liniei. Ai fi zis că e un muncitor necalificat. Dar era cel mai mare om al timpului său şi cel mai modern. Fiindcă el nu s-a mulţumit numai cu inspiraţia, ci a şi transpirat vârtos, după teoria sa, ca să-şi transpună în faptă ideile. Lucrătorii îl priveau unii cu admiraţie, alţii cu bănuieli. Cei dintâi spuneau:

— Asta om, nu glumă! Ce voinţă şi dragoste de muncă la el! Dacă cineva ar vrea să-l omoare, ar fi deajuns să-l închidă într-o odaie şi să nu-i dea de lucru trei zile.

Ceilalţi erau de altă părere:

— Trebuie să fie puţin „sărit”, ca să dea cu târnăcopul în piatră, să muncească ziua-ntreagă pe deşelate şi să doarmă noaptea pe marginea şanţului, când are atâtea milioane de dolari şi ar putea să nu mişte un deget toată viaţa…

Mecanicul Charles, care îi auzise sfădindu-se, îi înfruntă:

— Un om care s-a pomenit muncind va dispreţui totdeauna lenea. Căruia dintre voi îi dă lenea să mănânce?

— Apoi lenea nu se uită la noi, nişte nespălaţi! Cică e cocoană mare dumneaei… spuse un muncitor, stârnind râsul celorlalţi.

Lucrul fu isprăvit în trei săptămâni. Acum lumea se înghesuia să vină la Menlo-Park, în cel dintâi „tramvai” fără cai. Bătrâna, care avusese ideea, fu poftită să se plimbe cu tramvaiul electric şi nu mai contenea cu laudele. Când dădu cu ochii de Edison, i se lumină faţa de fericire şi grăi emoţionată:

— Îl făcuşi, maică, nu te lăsaşi!

— Mătuşă, dacă ţi-am făgăduit, trebuia – nu-i aşa? — să mă ţin de vorbă. Ei, îţi place?

— Să-ţi spun drept, toată ziulica m-aş plimba în „electricu’ ăsta”, parc-am dat în mintea copiilor. Dar tot nu pricep cum poate să umble fără cai. N-o fi cumva vrăjit?

— Nu, mătuşă, zise Edison, vrăjitoria nu e decât în

închipuirea oamenilor.

— O fi, maică, o fi şi aşa…

Edison interveni pe lângă societatea tramvaielor să plătească bătrânei o pensie, iar el îi dărui o casă cu grădiniţă. Ea mai trăi zece ani după aceea şi trăi împărăteşte… În acest deceniu, găsi destul timp ca să-şi dea seama cât preţuieşte o simplă idee.

IX
DE LA TRAMVAI, LA CALEA FERATA ELECTRICĂ

De la tramvaiul „fără cai” la calea ferată electrică, Edison nu făcu decât un singur pas. Din schiţele şi calculele sale, se născură o locomotivă ce folosea energia electrică şi o linie ferată, lungă de 500 de metri. Experimentarea „zmeului de fier” – cum botezaseră localnicii „dihania” născocită de miraculoasa putere de inventivitate a nu mai puţin năzdrăvanului om – avu loc, tot la Menlo-Park. Motorul era un dinam cu o forţă de doisprezece cai putere. Alte două dinamuri, aşezate însă în atelierul maşinilor, generau curentul electric, ducându-l la şine prin cabluri subterane. Tom fixase şinele prin buloane de metal, pe traverse de lemn, iar traversele le pusese direct pe pământ. Locomotiva izbutea să tragă trei vagoane, urcând câteva pante şi parcurgând lesne coborâşuri şi curbe periculoase… Muncitorii şi tehnicienii din ateliere şi laboratoare umpleau, până la refuz, vagoanele, cântând şi aclamându-l pe Edison, care conducea el însuşi locomotiva.

Un nou prilej de exclamaţii, de întrebări, de laude, dar şi de invidii răutăcioase… Oamenii din împrejurimi abia se obişnuiseră cu locomotiva cu abur, monstrul care mânca foc, creaţia lui Stephen-son…

Superstiţioşii se temuseră de ea; unii scoseseră traversele, alţii grămădiseră buşteni şi pietroaie pe linia ferată, ca să împiedice „scornirea diavolului” să

prăpădească ţarinele şi fermele. Cu greu se resemnaseră s-o vadă aruncând scântei şi fum „pe nări”, şi acum apăruse altă „drăcie”, fără cărbuni şi flăcări, care luneca pe şine de parcă ar fi avut patine, nu roţi!

Ziarele şi revistele comentau elogios noua invenţie a lui Edison şi pelerinajul la Menlo-Park reîncepu. Fizicieni, ingineri, constructori de maşini şi nave, „regi” ai diferitelor societăţi şi trusturi americane, laolaltă cu fermierii din vecinătate se îmbulzeau să admire locomotiva electrică sau să se plimbe, o jumătate de oră, în „fermecatele” vagoane.

Senzaţionala veste ajunse şi la urechile lui H. Villard, preşedintele Societăţii căilor ferate ale Pacificului de Nord şi vechi prieten al marelui inventator. Întâlnirea lor avu loc peste puţin timp.

— Scumpul meu Edison, îi propuse Villard, ce-ar fi să prelungeşti linia ferată electrică de la Menlo-Park, spre regiunile din Vest?

— La ce distanţă te gândeşti s-o prelungim, bunul meu Henry?

— Să zicem încă patru-cinci kilometri.

— Da, nu e imposibil, dar va trebui să construiesc locomotive mai puternice.

— Le vei construi, Tom, sunt sigur că le vei construi şi că vei obţine iarăşi o răsunătoare izbândă!

Lucrările nu întârziară. Perfecţionată şi prelungită, calea ferată electrică străbătea coline, văi şi păduri. Se construiseră poduri, mici gări, cantoane, două depouri şi trei linii de garaj. Acum circulau două trenuri: unul de marfă, pentru transportul cerealelor, şi altul de persoane. Fiecare îşi avea locomotiva proprie.

În curând fu electrificată şi calea ferată „Harten Pacific Railroad”.

— Te încumeţi să-ţi iei asupra dumitale şi această grea sarcină, dragă Tom? îl întrebă Villard, punându-i sub ochi un nou contract pentru a-l semna. Ştii, e o regiune plină de

dealuri înalte şi urcuşuri abrupte.

— Nu există obstacole, Henry, când eşti hotărât să învingi şi să ajuţi progresul tehnicii moderne. Sunt decis să încep construirea noii linii electrificate.

În acest scop, Edison inventă un ingenios sistem: „a treia şină şi frâna cu patină”.

Nici de data asta nu lipsiră neîncrederea şi împotrivirile „capitaliştilor”, care vedeau în proiectul inventatorului o întreprindere prea cutezătoare şi neproductivă băneşte. Dar Tom birui încă o dată.

X
SOCOTELILE LUI EDISON

După brevetarea lămpii incandescente, directorul societăţii „Light Company” din New York veni la Edison.

— Aş vrea să închei un contract cu dumneavoastră, îi propuse el.

— În legătură cu lămpile?

— Da. Ne angajăm să cumpărăm toate becurile pe care le fabricaţi. Cât cereţi pe bucată?

— Fă-mi dumneata o ofertă.

— 40 de cenţi, mai mult nu putem să dăm.

Edison rămase, o clipă, pe gânduri. Pe el o lampă incandescentă îl costa 1 dolar şi 25 de cenţi, iar acest director zgârie-brânză îi plătea numai 40 de cenţi. Deodată, se hotărî:

— Bine, primesc. Însă cu o condiţie:

— Care?

— Să vă furnizaţi becuri numai de la mine tot timpul cât va dura brevetul.

— Primesc, strigă directorul, plin de bucurie, crezând că a dat o lovitură formidabilă.

Dar lovitura o dădu Edison, şi iată cum: În cel dintâi an, el furniza societăţii 30.000 de becuri, care-l costau, după cum

am spus, un dolar şi 25 cenţi bucata. Societatea le cumpără cu 40 de cenţi şi le vându cu 1 dolar şi 10 cenţi bucata. Edison pierdu 21.000 dolari. În al doilea an, aduse îmbunătăţiri becului şi-l costă 70 de cenţi bucata. Cum scosese un nou brevet pentru becurile perfecţionate, contractul se prelungi pe încă un an – doar aşa fusese înţelegerea. Anul acesta, pierderile fură mai mari, fiindcă se vândură mai multe becuri. În anul al treilea, Edison aduse alte îmbunătăţiri becului şi mai scoase un brevet. Pe el îl costa acum 50 de cenţi becul, dar îl vindea tot cu 40. Dat fiind numărul enorm de becuri vândute, în anul acesta pierderea fu mai mare decât în cei doi ani de la început.

În anul al patrulea, însă, Edison izbuti să fabrice un bec care-l costa 37 de cenţi. El îl vându tot cu 40. În acest an, câştigă atât, încât îşi acoperi toate cheltuielile din ceilalţi ani.

În anul al cincilea, costul unui bec se micşoră la 22 de cenţi pentru Edison, dar societatea le cumpăra tot cu 40 de cenţi. Câştigul se ridică la o sumă fantastică. În anii următori, nu mai vorbim…

XI
MINA MILLER ŞI ATELIERELE DIN WEST ORANGE

Prima soţie a lui Edison – Mary Stilwell – murise în 1884, răpusă de tifos exantematic. Sub năprasnica lovitură morală, marele inventator încerca să-şi aline cum putea suferinţa şi gândurile negre. Cel mai bun mijloc de-a alunga amintirile tulburătoare şi a-şi înăbuşi zbuciumul sufletesc erau scurtele călătorii în California, în Florida sau în câte o metropolă industrială, într-un popas la Boston, unde îşi vizitase un prieten, Tom avu prilejul s-o cunoască pe Mina Miller, o tânără şi inteligentă fată, care tocmai se întorsese în patrie după o croazieră în Atlantic şi o peregrinare prin câteva ţări din Europa. Era fiica unui bogat industriaş,

fabricant de maşini agricole. În cursul anului 1885, familia Miller îl invită, în repetate rânduri, pe Edison, să-i fie oaspete în Arkon (Ohio), sau pe ţărmul poeticului lac Sihatokva. Cultura, vioiciunea, replicile prompte şi inteligente ale seducătoarei domnişoare îl cuceriră pe inventator, a cărui vindecare sufletească nu zăbovi să se arate.

În februarie 1886, el se căsători cu Mina Miller. După călătoria de nuntă, făcută în Florida, soţii se stabiliră în apropiere de West Orange, într-o frumoasă vilă cumpărată de curând. Mina era o femeie de lume, cu alese relaţii în societatea înaltă a vremii. Alături de soţul ei, primea oaspeţi de seamă şi oferea dineuri somptuoase. Copiii din prima căsătorie a lui Tom începură să o iubească, tânăra femeie fiindu-le şi o bună călăuză în formarea culturii lor literare. Nici casa, nici atelierele din Menlo-Park nu-l mai atrăgeau pe Edison. Erau prea încărcate de amintiri dureroase, de imaginea sărmanei Mary, dispărută în chip atât de tragic. Inventatorul se gândi să le părăsească şi să se aşeze definitiv la West Orange. Luase hotărârea aceasta, nu numai în urma unei chibzuieli adânci, dar şi sub influenţa soţiei sale Mina, totdeauna dispusă să-i dea o sugestie sau un sfat înţelept. Tom trecu la fapte, construind şi ridicând noi pavilioane şi ateliere. Nu departe de vila unde locuia, îşi instala vastul laborator, utilat, după toate cerinţele tehnicii moderne şi alcătuit din parter şi două etaje, o solidă clădire de cărămidă. În alt edificiu central, se adăposteau biblioteca, birourile, încăperile pentru experienţe chimice, sala maşinilor electrice şi depozitele. Urmau atelierele – unde se confecţionau diverse tipuri de aparate şi maşini, unelte şi instrumente de precizie – sala cazanelor, camerele rezervate muncii tehnicienilor şi colaboratorilor lui Edison.

Locuinţa propriu-zisă era o vilă superbă, înconjurată de un pitoresc parc. Aici îşi petrecea harnicul născocitor de

minuni puţinele sale ceasuri de răgaz.

— Dar acordă-ţi mai mult timp de odihnă, dragul meu Tom, îi spunea, adeseori, Mina, îngrijorată că-l vedea muncind, până noaptea târziu, în laborator şi chiar în ateliere.

— Nu e vreme de odihnă, prea grijulia mea doamnă, îi răspundea, surâzând bărbatul, când mai sunt atâtea de făcut şi am încă teancuri de cărţi şi reviste ştiinţifice, care aşteaptă să le citesc.

— Azi-noapte, pe la orele trei, te-am găsit citind, cu lumina aprinsă şi patul nedesfăcut. Ce lectură te absorbea atât de mult?

— Citeam Cursul de filozofie pozitivă al lui Auguste Comte. Filozoful ăsta gândeşte limpede şi precis; nu ca un simplu vânturător de idei, ci ca un veritabil om de ştiinţă.

Într-adevăr, lecturile lui erau deosebit de variate: ştiinţă, beletristică, filozofie, istorie. Îşi însemna, cu creion subţire, comentariile pe marginile cărţilor, refuzuri sau reflecţii admirative. Citea zilnic toate ziarele şi revistele de specialitate. Învăţase pe dinafară pagini întregi din Hamlet şi Regele Lear, zeci de poezii din lirica lui Victor Hugo.

— Da, Mina, îmi place enorm acest Victor Hugo… Câtă vibraţie în versurile lui, ce sentimente generoase!…

— Aşa e, încuviinţă soţia, a cărei cultură literară depăşea pe aceea a lui Tom, dar mai sunt şi alţi poeţi, poate mai profunzi şi mai subtili… Simţi cum versurile lor te poartă în sfere înalte…

— Ştiinţa nu e oare şi ea tot poezie? se entuziasma soţul, arătând spre biblioteca unde se înşirau tomuri grele de chimie, fizică, geologie. Ştiinţă, ocrotitoarea omenirii, nu te urcă şi ea în sferele înalte?

Bucuria lui Edison i-o dăruia viaţa de familie. În mijlocul ei îşi afla adevărata destindere. Şi când veniră pe lume ceilalţi trei copii – Madeleine, Charles şi Theodor – prima născută în 1888, iar ultimul în 1898, tatăl îşi petrecea cele

mai frumoase minute lângă odrasle şi soţie. Cu ei se amuza, jucând „domino” sau un vechi joc indian „parcezi”. Rareori îşi îngăduia o partidă de biliard cu vreun prieten ori colaborator. Numai duminica „evada”, pentru câteva ore, din vilă şi laborator. Atunci se ducea să pescuiască pe malul râului, fumând cu pipa şi mai ales torcând visuri după visuri, noi proiecte, noi generoase năzuinţe. Dormea puţin, prânzea şi cina, însă, cu poftă.

— Nu mă împac, scumpa mea Mina, cu dejunurile oficiale şi cu dineurile de gală, glumea el, privindu-şi soţia, ştrengăreşte, pe sub gene. Nu mă satur, trebuie să-mi iau, în buzunar, mâncare de-acasă…

Căci Edison era dispus să arunce, ori-când, o vorbă de duh. Aşa se scurgea viaţa lui la West Orange, între febrile zile de muncă intensă şi uşoare amuzamente familiale. Şi tot aici se născu cinetograful şi se iviră descoperiri uimitoare, revoluţionând lumea ştiinţifică.

XII
BUNICUL CINEMATOGRAFULUI

Răsunetul pe care îl stârniseră invenţiile sale în lumea întreagă îi dădu lui Edison noi puteri de muncă şi aripi tot mai cuprinzătoare fanteziei sale.

De-acum înainte, nu se va mai opri, şi numai moartea va pune capăt acestei uriaşe activităţi. Din experienţele anterioare, Edison observase ceva cu totul nou pentru ştiinţa omenească – anume că retina ochiului reţine o imagine oarecare, timp de o frântură de clipă. Atunci îi veni un gând: dacă ar trece o seamă de imagini pe dinaintea ochilor, nu va putea oare să obţină iluzia mişcării? Faptul era teoretic cu putinţă, deoarece pe retină, până să se şteargă prima imagine, venea cea de-a doua, care se suprapunea timp de o frântură de secundă peste cea dintâi; a treia imagine se suprapunea peste a doua, a patra peste

a treia şi aşa mai departe... Dacă această înşiruire de imagini se execută repede şi uniform, atunci iluzia mişcării era dobândită.

Stăpânit de acest gând, Edison se puse pe lucru. În realitate, la baza hotărârii părintelui fonografului stătea o mai veche experienţă a lui Maybridge. Încă din anul 1878, acesta aşezase unul lângă altul mai multe aparate fotografice. Prin faţa lor pusese să meargă un cal, în timp ce se declanşau succesiv aparatele. Proiectând apoi, mai repede, pozele, în aceeaşi succesiune, pe un ecran, obţinuse imaginile calului în mişcare.

Pornind de la experienţa lui Maybridge, Edison prelua ideea realizând-o într-un singur aparat, în locul mai multor lentile fotografice – aparat pe care avea să-l numească cinetograf.

— Acum la ce mai lucraţi maestre? il întrebă colaboratorul său, Dikson.

— Dragul meu, vreau să construiesc un aparat care să proiecteze pe perete imagini mişcătoare, răspunse maestrul cu un surâs tainic pe buze.

— Şi la ce foloseşte o asemenea maşină?

— Încă nu pot să-mi dau seama de foloasele ei practice. Mai întâi să construiesc eu aparatul, că se vor găsi pe urmă destui care să vadă foloasele şi să le speculeze.

Când la Menlo-Park se răspândi vestea că Edison lucrează la o maşină care va proiecta, pe zid sau pe o bucată de pânză albă, imagini mişcătoare, nimeni nu se miră şi nici nu surâse sceptic, ridicând din umeri. Dimpotrivă, toţi colaboratorii săi, de la muncitorul necalificat şi până la inginerul tobă de carte, aşteptară, plini de nerăbdare, apariţia noii minuni. Inventarea fonografului şi a lămpii incandescente fusese pentru toţi învăţătură de minte despre „puterea vrăjitorească” a lui Edison. El poseda acum, nu un simplu aparat fotografic, ci o adevărată „cameră de luat vederi”, pe benzi înguste de celuloid.

După câteva săptămâni, Edison chema pe colaboratorii săi ca de obicei, în laborator. Când îl văzură trăgând transperantele la ferestre, ca să astupe lumina, se mirară iarăşi.

— Ce-o mai fi şi asta? Ce-o fi vrând maestrul să facă?

Aşteptau cu nerăbdare şi arşi de curiozitate să vadă ce se va întâmpla. În timpul acesta, Edison umbla în preajma unui aparat straniu, cocoţat pe o masă înaltă, în fundul laboratorului.

— Atenţie! strigă Edison. Uitaţi-vă drept înainte!

Toţi se uitară înainte, urmărind degetul inventatorului, care indica peretele. La început, nu văzură decât zidul, a cărui albeaţă licărea uşor prin întuneric. Apoi, deodată, un mănunchi de raze porni din ochiul aparatului acela bizar şi se topi pe perete într-o pată vie de lumină, tot aşa de strălucitoare ca lumina soarelui. Numaidecât, după aceea, se iviră câteva rânduri scrise şi cei dintâi spectatori ai „cinetografului” citiră următoarea înştiinţare:

Oameni de pretutindeni, răspândiţi pe cele cinci continente, în curând vă veţi bucura de un nou mijloc, prin care se va putea difuza ştiinţa în lumea largă. „Cinetograful”, ultima invenţiune modernă, va mijloci între voi şi tainele rămase vouă necunoscute, proiectând, pe un perete sau pe o pânză albă, imagini mărite ale fiinţelor şi corpurilor mici, care nu pot fi văzute cu ochiul liber.

Apoi urmă proiectarea unor imagini cunoscute, dar mişcătoare. Colaboratorii priveau înmărmuriţi plantele din sera lui Edison, mişcându-se la cea mai uşoară adiere de vânt, pomi cu frunzişul clătinându-se, câini alergând şi dând din coadă, ca în viaţa cea de toate zilele, apoi – culmea înfricoşării – îl văzură proiectat pe însuşi Edison, da, da, „vrăjitorul” lor umbla acum pe perete cu mersul său obişnuit, râdea, apoi îşi scotea pălăria, ştergându-şi cu

batista sudoarea de pe frunte. Numai că nu vorbea… încolo… Pe urmă, se ivi a doua lui soţie, fosta Miss Mina Miller. Era întovărăşită de copii, care alergau încoace şi-ncolo, jucându-se cu mingea. Îi vedeau cum vorbesc, cum mişcau buzele, cum clipesc din ochi, întocmai ca în realitate. Dacă i-ar fi auzit şi vorbind, cu siguranţă că tot personalul ar fi murit de groază. Când se făcu din nou lumină, toţi izbucniră într-un singur glas:

— Uraaa! Trăiască „vrăjitorul” nostru!

Fiecare ţinu să-i strângă mâna şi să felicite personal pe Edison. Când cel din urmă lucrător încheie felicitările, mâna lui Edison era neagră, ca fundul ceaunului. Soţia lui vru să-i aducă apă să se spele, dar el o opri.

— Hei, draga mea, câţi oameni n-ar râvni să aibă o mână neagră ca asta!

După aceea, Edison îi filmă pe lucrătorii săi, la lucru, la masă, în picioare, culcaţi pe jos, vorbind, plimbându-se. Când ei priviră pelicula şi se recunoscură în imaginile mişcătoare, proiectate pe zid, fiecăruia i se părea că visează un vis neverosimil. Oricum, era ceva nemaipomenit să te vezi, cu proprii tăi ochi, cum te mişti şi cum gesticulezi, acolo, pe un perete cu pânză albă!

„Filmările” continuară. Se înregistrară pe benzile de celuloid scene cu dansuri, curse de cai, lupte între urşi, exerciţii de scrimă şi chiar meciuri de box…

În timpul tuturor acestor operaţiuni – punerea la punct a noului aparat, îmbunătăţirea peliculei, luarea imaginilor „mişcătoare” – cel mai bun sprijin al lui Edison i-au fost destoinicii şi devotaţii colaboratori Dikson şi Charles Batcheler. Acesta din urmă construise, sub indicaţiile inventatorului, un studio pentru filmări, cu acoperiş de sticlă, expus razelor solare. Dar numai la anumite ore din zi se putea filma aici.

— Dragul meu Batcheler, spuse maestrul, cu fruntea încreţită de noi gânduri care îi treceau prin minte – ne

trebuie un alt studio… L-aş vrea mobil, adică mişcându-se mereu după lumina soarelui. Ce-ar fi să-l facem pe roţi, întorcându-se el în căutarea astrului zilei?

— Îl facem neapărat, ilustre conducător de lumină, explodă bucuria lui Charles. Şi, pentru o mai izbutită filmare, îi vom pune nu numai roţi, dar şi pereţi negri, atât în interior cât şi afară.

În 1892, studioul astfel perfecţionat era gata.

— Hei, ce-i cu năzdrăvănia asta neagră? exclamă unul dintre muncitorii atelierului maşinilor, crucindu-se încă o dată.

— Ce să fie? Nu vezi? Este „Maria ocheşica”, ţigăncuşa noastră care ne face farmece, izbucni în râs un laborant, cunoscător al noii „năzdrăvănii”.

Şi „Maria ocheşica” rămase numele minunatului „cărucior” cu ochii magici.

Cinetograful îşi cucerea victoriile una după alta. Printre titlurile peliculelor, ieşite din măiestria lui Edison şi a iscusiţilor săi colaboratori, se numără unele de-a dreptul încântătoare în agreabila lor naivitate: Teddy, căţelul scamator şi pisicile scamatoare, Fetele vesele, Vagabondul John Wilson, Salturile periculoase ale şeicului Gagi Tagara, Clovnii Walter şi Slavia, unul mare, altul mic, Hazlia descindere a poliţiei în tripoul de fumători de opiu, Dansul nălucirilor.

Născocind cinetograful, util unui număr restrâns de spectatori, Edison deschidea largul drum al cinematografului. Era bunicul acestei creaţii, pe care Fraţii Lumiere aveau s-o desăvârşească în 1895, oferind unor vaste săli de admiratori minunea imaginilor mişcătoare.

Dar marele inventator nu se opri aici. Neastâmpărul său născocitor era în permanentă iscodire, în neîntreruptă căutare.

— Dikson, bravul meu Dikson, ştii ce-mi trece prin cap?

— Voi şti, maestre, dacă îmi veţi spune. Dar nu poate fi

decât o nouă idee formidabilă, ca toate ideile dumneavoastră…

— Mă gândesc, iubite Dikson, să împerechez fonograful cu cinetograful.

— Şi ce-o să iasă din „împerecherea” plănuită, stimate maestre?

— O peliculă care vorbeşte, dragă prietene… Imagini de oameni, care glăsuiesc, ca dumneata şi ca mine.

— Nemaipomenit, domnule Edison, nemaipomenit! Sunteţi un înger al paradisului omenesc sau un diavol sublim, aducător de fericite surprize.

— Hai, vrednice Charles, hai la lucru! Să începem imediat experienţele cu cinetofonul, căci aşa voi boteza „bastardul” împerecherii pe care o vom face!

Peste câteva săptămâni, în faţa tehnicienilor şi muncitorilor din ateliere, rula un nou film. Spre sfârşitul proiecţiei, pe ecran apăru însuşi Dikson. Omul îşi scoase pălăria, în vreme ce un surâs îi lumina figura. Şi – minunea minunilor – Dikson începu să cuvânteze.

— Vă salut, mister Edison, şi vă salut, totodată şi pe voi, dragi tovarăşi de muncă!

Sper că vă place cinetofonul, recenta creaţie a genialului nostru maestru!

Numai două fraze, dar întâiul „film vorbitor” ieşise din strălucita minte a „sublimului diavol” de la West Orange, cu trei decenii mai înainte de izbânda definitivă a peliculei sonore.

Şi dacă prietenii şi colaboratorii au sărbătorit cinetofonul lui Edison, însăşi cinematografia a ţinut să-i aducă, mai târziu, omagiul ei: i-a închinat bunicului său un film, în care multe din întâmplările povestite în această cărticică au fost depănate pe dinaintea ochilor omenirii întregi.

XIII
DESCHIZĂTOR DE DRUMURI

În 1884, Tom Edison împlinise treizeci şi şapte de ani. Era un bărbat în plină vigoare a trupului şi a minţii, vigoare pe care de altfel, avea să şi-o păstreze până la vârsta zăpezilor.

Cu puţine zile înainte de sfârşitul anului, redactorul-şef al unei gazete de mare tiraj îi solicitase, în numele cititorilor nerăbdători de-a afla amănunte interesante, o convorbire, care se desfăşura chiar în cabinetul de lucru al inventatorului.

— Domnule Edison, la recenta expoziţie industrială din Philadephia vi s-a rezervat un stand special. Vizitând exponatele dumneavoastră, publicul a putut să vadă un electrod izolat, constând dintr-o lamă îngustă de platină, introdus, paralel cu filamentul de cărbune, într-o lampă cu incandescenţă. La aprinderea lămpii, un galvanometru, conectat între electrod şi capătul filamentului, arăta prezenţa unui curent, al cărui sens varia după modul cum fusese conectat galvanometrul, adică la polul pozitiv sau la polul negativ al filamentului. Permiteţi-mi să vă întreb, pentru lămurirea cititorilor noştri, ce însemna sau, mai bine zis, ce dovedea acest experiment?

— Dovedea, domnule Cannery, zise inventatorul, privindu-l amuzat pe curiosul ziarist, că, prin vid, în interiorul lămpii, trecea un curent. E un fenomen puţin mai greu de explicat. La conectarea galvanometrului cu polul pozitiv al filamentului, intensitatea curentului era de câteva ori mai mare. Intensitatea curentului obţinut creştea şi în raport cu intensitatea celuilalt curent, care producea incandescenţa filamentului de cărbune…

— Nu prea pricep, domnule Edison…

— Într-adevăr, e o treabă a specialiştilor, a noastră, a fizicienilor. Vedeţi dumneavoastră, după ce lampa funcţiona

câtva timp, galvanometrul conectat între electrodul de platină şi firul de cărbune indica o slăbire a curentului. Poate…

— Poate?

— Nu sunt nici eu încă sigur, dar poate ca rezultat al fenomenului polarizării… Când lampa se deconecta un timp oarecare, intensitatea curentului se restabilea.

— Şi concluzia?

— Concluzia? rămase puţin pe gânduri inventatorul. Probabil e vorba de împrăştierea rectilinie a particulelor încărcate de aer – sau chiar de cărbune – de la filamentul incandescent. Deocamdată, aş numi această demonstraţie „efectul Edison”, zâmbi întreprinzătorul bărbat. Fenomenul va fi analizat, desigur, şi de alţi fizicieni.

— E o nouă descoperire realizată de dumneavoastră?

— Nu. E o experienţă mai veche, făcută aş spune aproape involuntar, încă din 1883. Atunci am descoperit că în „controversatul” meu bec electric, între filamentul de cărbune şi un electrod introdus în glob trecea un curent chiar şi atunci când aerul fusese scos din lampa de sticlă. Iar trecerea curentului se efectua fără nicio luminescenţă…

— Şi la ce v-aţi gândit după aceea? se interesă, mai departe, gazetarul.

— M-am gândit să construiesc, în mod special, o lampă cu un electrod suplimentar, pentru a demonstra ineditul fenomen, adăugă inventatorul. E chiar „ciudata” lampă expusă la pavilionul industrial din Philadephia, lampa despre care m-aţi interogat acum.

Adevărul e că Edison, fără să-şi dea, limpede, seama, făcuse primul pas involuntar spre descoperirea electronului. Intrigat şi oarecum nedumerit de fenomenul pe care-l observase în becul său cu incandescenţă, construise, în fond, întâiul tub electronic! Iar fenomenul ce-i uimise şi-i reţinuse, încordată, atenţia, nu fusese altul decât un bombardament al electronilor – sau o emisie temo-

electronică cum s-a numit mai târziu în ştiinţă.

„Lampa cu un electrod suplimentar”, privită cu atâta curiozitate în standul de la expoziţia din Philadephia, a rămas aşadar părintele tuburilor electronice folosite în zilele noastre, element fundamental al radiofoniei.

În cursul celor trei ani care au urmat convorbirii lui Edison cu redactorul-şef al marii gazete americane, se iviră şi alte rezultate. Inventatorul îşi brevetă sistemul „transmiterii” fără conductor a semnalelor Morse, întemeiat pe inducţia electrostatică.

Aşa apăru „telegraful fără fir”, utilizat pentru trenuri. Diverse societăţi capitaliste se oferiră să cumpere brevetul. Însă Edison cedă brevetul fizicianului Marconi, realul descoperitor al radiotelegrafiei. Îl preţuia pe inventatorul italian şi înţelegea că acesta nu dorea să se îmbogăţească, ci se devota, ca şi el, numai ştiinţei.

În discursul său, transmis prin radio, în 1930, Congresului tehnic de iluminat din San Francisco, şi, simultan Congresului mondial energetic de la Berlin, Marconi a rostit memorabilele cuvinte: „Nu voi uita niciodată încurajarea prietenească, pe care domnul Edison mi-a acordat-o cu atâta dărnicie la începutul activităţii mele”.

*

În continuă nelinişte, fecundată de înflăcărată lui pasiune pentru ştiinţă, viaţa lui Edison se poate defini ca o succesiune de perioade, fiecare obsedată de alt proiect, de altă idee generoasă. Astfel cel de-al nouălea deceniu al veacului trecut ni-l înfăţişează pe „vrăjitorul” becului cu filament, frământat de problema separării fierului din minereul respectiv.

Descoperise sau inventase, până acum. Sistemele telegrafice quadruplex şi multiplex, microfonul, fonograful, centrala electrică, tramvaiul, cinetograful şi încă lucra, cu aceeaşi fervoare în laborator sau în ateliere.

Industria grea a Statelor Unite evoluase rapid; fabricile şi

uzinele cereau cantităţi de fier din ce în ce mai mari.

Informat, ca întotdeauna, despre „noutăţile” din câmpul industriei şi solicitările ei, Edison se dedicase, încă din 1880, unei duble căutări: un minereu de fier ieftin şi de calitate superioară şi o metodă de a separa fierul din minereu. Vedea bine că această „separare” nu se poate obţine de-cât pe cale magnetică. În consecinţă, plănuia un separator magnetic. Şi formula a venit curând. Maşina se compunea dintr-o pâlnie suspendată, având la capătul inferior o deschizătură reglabilă. Dedesubtul deschizăturii, pusese, în apropiere, un electromagnet şi sub acesta o ladă cu două compartimente.

— Vino, prietene Kruesi, chemă neobositul inventator pe dibaciul său mecanic care-l ajutase, de atâtea ori, la împlinirea nenumăratelor proiecte – vino să vezi cum funcţionează mecanismul separatorului.

— Alerg într-un suflet, maestre, se zori harnicul lucrător.

— Uite, minereul măcinat curge în pâlnie. Din pâlnie, cade, bineînţeles, într-unul din compartimentele lăzii, dar trece, mai întâi, pe lângă electromagnet. Sub acţiunea lui însă, micile fragmente de fier se desprind din minereul sfărâmat şi deviază de la verticala pulberii curgătoare.

— Văd, maestre, se apropie întrucâtva de electromagnet, şi…

— Şi, datorită greutăţii lor, nu se lipesc de magnet, ci cad în cel de-al doilea compartiment al lăzii.

— Pricep prea bine, fireşte. În modul acesta, fierul se separă din minereu!

— Iată, deci, şi „maşina separatoare” a fierului, dragul meu Kruesi!

— Funcţionează perfect, domnule Edison. Ca atare, trebuie să întreprindem două lucruri: fabricarea, la dimensiuni mai mari, a separatorului inventat de dumneavoastră şi descoperirea unor întinse zăcăminte de

minereu de fier.

— Le-am şi aflat. Pe ţărmul oceanului Atlantic, în Long-Island, se găsesc enorme sedimente de nisip feros. Vom putea să alegem cel mai bun nisip şi să separăm, pe urmă, fierul, cu ajutorul maşinii mele…

— Să mergem acolo, maestre, şi să purcedem la lucru!

Întreprinderea de la Long-Island nu reuşi, însă, din cauze fortuite. O năprasnică furtuna a spulberat nisipul feros, adunat printr-o atentă selectare, şi l-a zvârlit în tumultuosul ocean. Acest eşec se petrecu în 1881.

Între timp, uzinele metalurgice americane aveau tot mai multă nevoie de fier. Problema unui minereu de calitate superioară, dar mai puţin costisitor, se punea iarăşi. Sârguincioşii colaboratori ai lui Edison porniră la drum. Colindară continentul, din Canada de miazăzi până în Carolina de nord şi descoperiră, în munţii de la frontiera canadiană, cantităţi imense de minereu. Dar minereul acela nu conţinea decât 20—25 la sută fier, cel mult.

— E prea puţin, maestre, raportară cam dezamăgiţi trimişii lui.

— Nu e nimic, bravii mei prieteni, îi încuraja optimistul inventator. Vom sfărâma întregul munte, îl vom preface în pulbere şi, din masa macerată, vom extrage minereul concentrat cu un procent mai mare de fier.

— Dar pentru sfărâmarea masivului muntos ne-ar trebui maşini puternice şi, evident, nu prea costisitoare.

— Le vom face, dragii mei, le vom face şi pe acestea, strigă Edison.

Tăvăluguri uriaşe ieşiră din atelierele de la West Orange şi începură să sfarme durele roci. Maşini cu abur puneau în mişcare tăvălugurile. Alte maşini asociate, prevăzute cu pâlnii între cilindri, spărgeau minereul în bucăţi din ce în ce mai mici, la pulverizarea lui. Totodată, Edison soluţiona şi problema uscării pulberii de minereu, pe care îl trecea, apoi, prin imensele lui separatoare electromagnetice, în

număr de câteva sute.

O altă dificultate se ivi – aşa cum se întâmpla adeseori – cerându-se rezolvată la rândul ei. Pulberea de fier, obţinută astfel, nu putea fi utilizată în furnalele uzinelor.

— Cum veţi rezolva noua problemă, stimate maestre? îl întrebau colaboratorii.

— Mă gândesc să transform pulberea obţinută în mici brichete compacte. Atunci scopul nostru va fi atins.

Fără multă zăbavă, alte maşini apărură, zămislite şi ele tot de geniul lui Edison. Şi fiecare maşină scotea câte şaizeci de brichete pe minut... Separarea magnetică a metalului industrial din minereu încununa încă o inovaţie a uimitorului „vrăjitor”.

După cum se ştie, acumulatoarele sunt elemente galvanice; ele fac să se regenereze curentul electric, cu alte cuvinte să se producă o nouă „încărcare” a elementului galvanic. Acumulatoarele căpătaseră o mare răspândire în urma invenţiei dinamurilor. Apăruseră acumulatoare cu plăci de plumb şi acizi, dar, pe lângă unele însuşiri, acestea prezentau şi lipsuri. Pentru înlăturarea lipsurilor acumulatorului cu acizi, fizicieni şi chimişti se străduiau să descopere un nou tip de acumulator.

Nici Edison nu înţelegea să rămână departe de strădaniile lor. Colaboratorii îl vedeau cufundat în gânduri.

— Ce nouă născocire vă frământă, ilustre maestre? se interesau ei.

— Vreau să „găsesc” un alt soi de acumulator, probabil unul alcalin. Numai că „treaba” nu e de loc uşoară. Îmi va trebui multă stăruinţă şi iarăşi o muncă fără odihnă. Îl voi găsi, însă.

Şi l-a găsit, după îndelungate căutări şi neîntrerupte eforturi ale neastâmpăratei lui minţi. Primele zece mii de experienţe eşuaseră. Cum prietenul său Mallory îşi manifesta descurajarea şi părerea de rău faţă de experienţele ratate, Edison îl privi, foarte mirat:

— Nu cumva crezi că ar fi vorba de-o înfrângere, dragul meu Mallory, şi că aş fi şi eu „dezarmat” ca dumneata?

— Nu tocmai, însă…

— Să-l lăsăm pe „însă” la o parte! Intuiesc precis că toate cercetările mele trebuie să mi le îndrept asupra electrodului pozitiv. Aici e „buba” acumulatorului meu alcalin. Şi nu dau înapoi, până când n-am să i-o lecuiesc, surise inventatorul.

Experienţele continuară, cu mai multă intensitate. Diverse „plăci” şi substanţe chimice se perindară prin galvanometre şi laborator, timp de aproape unsprezece ani. În sfârşit, Edison se gândi să folosească nichelul şi fierul, în confecţionarea electrozilor doriţi de el.

O demonstraţie anterioară, când ca electrod pozitiv întrebuinţase hidratul de nichel, îl stimulase să stăruie în cercetările sale: obţinuse prin folosirea acestui nou tip de electrod o foarte mare deviere a acului galvanometrului.

— Cred că „am găsit” anodul, dragul meu Mallory; poate voi „găsi”, în curând, şi catodul necesar…

— La ce metal te gândeşti, maestre?

— La fier, Mallory, la fier. La oxidul de fier, mai exact. Lumea mă socoteşte fizician, plin de iniţiative, uneori, dar ştiu eu? Poate îmi contestă calitatea de chimist… Şi totuşi, chimia îmi este la fel de dragă, de nepreţuită, ca şi fizica. Pentru asta am construit o fabrică de chimicale, pe malul lacului Silver, ca să-mi produc singur substanţele necesare electrozilor mei. Mai bune şi mai pure.

Şi, după cum afirmase el însuşi, Edison n-a dat înapoi, până când nu a lecuit „buba” acumulatorului său. A „lecuit-o”, folosind hidratul de nichel ca anod (electrod pozitiv) şi oxidul de fier pentru catod (electrod negativ). Acumulatorul electric alcalin era creat şi dăruit omenirii, sub tipul lui desăvârşit ce dăinuie până în zilele noastre. Şi comenzile începură să curgă de pretutindeni, atât de multe, încât fabrica lui Edison, din Glen-Ridge, abia putea să le satisfacă!

Un alt interesant aspect din viaţa ştiinţifică a inventatorului îl constituia chestionarul, de care el se slujea la selecţionarea candidaţilor, dornici să fie angajaţi în atelierele şi fabricile sale. Erau întrebări din domeniile fizicii, chimiei, algebrei, geometriei, trigonometrici, geologiei – foarte variate şi dificile – dar şi unele din sectorul culturii generale. Notăm câteva: „Cine a fost Plutarh”?, „Cine a fost Danton?”, „Dar Bolivar?”, „Unde se află fluviul Volga?”, „Ce ţară produce cea mai mare cantitate de nichel?”, „Cânţi la vreun instrument muzical”?, „Care îţi sunt compozitorii preferaţi?

Întrebările de mai sus dovedesc permanentele preocupări ale lui Edison şi frumoasa lui cultură, pe care şi-o completă necontenit deşi ca „diplomă oficială” nu avea decât… cele trei clase primare de la Port-Huron.

XIV
SOARELE EXPOZIŢIEI

Câteva luni după ce Edison împlinise patruzeci şi doi de ani, la Paris se desfăşura o mare festivitate cu caracter internaţional. Se deschisese vestita Expoziţie, supranumită şi centenară (6 mai 1889). Trecuseră mai bine de optsprezece ani de la înfrângerea Franţei de către prusaci (1870—71) şi-n tot acest răstimp Parisul, umilit şi întristat din pricina războiului pierdut, şi zbuciumat de frământări interne, făcea mari eforturi pentru a-şi regăsi splendoarea şi exuberanţa de altădată Rănile lăsate de război şi de insurecţia Comunei din primăvara lui 1871 abia se cicatrizau, dar, prin deschiderea faimoasei Expoziţii din Paris, Franţa voia să demonstreze, în faţa întregii omeniri, vitalitatea, puterea de a renaşte din dureri şi din seisme lăuntrice, încrederea în viitor a poporului ei. Pasărea Phoenix îşi scutura de pe aripă cenuşa şi-şi relua, spre înălţimi luminoase, nobilul zbor.

Cele mai multe state de pe vechiul şi noul continent îşi trimiseseră exponatele industriale, economice sau artistice, însoţite de personalităţi reprezentative, ca mari industriaşi, inventatori, ingineri, oameni de finanţe şi oameni de artă. O enormă afluenţă de vizitatori se revărsa, în valuri crescânde, pe splendidele artere ale oraşului-lumină, spre Champ-de-Mars (Câmpul lui Marte), Palatul Trocadero ori Turnul Eiffel – senzaţionalul punct de atracţie al Expoziţiei.

Se admirau colecţiile de artă şi de etnografie – mândrie a pavilioanelor din Palatul Trocadero – mostrele şantierelor fluviale şi marine, expuse în superbele edificii de pe cheiurile Senei, Palatul maşinilor industriale şi agricole şi, dincolo de giganticul Turn Eiffel (310 metri înălţime), feericul parc cu minunate covoare de flori şi scânteietoare jerbe de havuzuri.

Statele Unite erau, fireşte, prezente la Expoziţie. Li se rezervase un vast compartiment, unde tronau maşinile „Companiei Thomson Houstons”, aparatele „Companiei Bell”, acelea ale lui Gray şi ale lui Rogers. Dar cea mai mare întindere din sectorul destinat Americii de Nord era înţesată de piesele mecanice create de Edison. În acest scop, celebrul inventator primise, cu un an mai înainte, o insistentă invitaţie de participare. Numele său depăşise de mult graniţele patriei şi invenţiile lui fascinaseră lumea întreagă. Modest, dispreţuind reclama, el şovăise, la început, să-şi dea adeziunea, îl convinsese, însă, după lungi stăruinţe, Mina, soţia sa:

— Nu se poate, dragul meu Tom, să nu-ţi trimiţi „găselniţele” tale (cuvânt iubit de Edison) la Paris. Şi va trebui să le onorezi chiar tu, cu prezenţa ta, acolo…

Aşa se întâmplă că pavilionul ilustrului inventator domina imensa Expoziţie, alcătuind centrul ei de atracţie.

Erau expuse în mult frecventatul pavilion: telefonul, sistemele telegrafice quadruplex şi multiplex, becul cu incandescenţă şi centrala electrică (în curtea bătrânului

castel Palais-Royal), cablul subteran, fonograful şi maşina de separare magnetică a minereului de fier.

Inventatorul, sosit la Paris, fu înconjurat de organizatorii Expoziţiei, de ingineri, de oameni de ştiinţă, şi asaltat de gazetari şi de marea mulţime a admiratorilor.

Din toate părţile întrebările zumzăiau ca nişte albine.

— Ce „noutăţi” aveţi pe şantierul de lucru, mult respectate domnule Edison?

— Am auzit că lucraţi acum la o „maşină” care va proiecta, pe zidul alb, imagini mişcătoare…

— Încerc, numai. Caut să „găsesc” şi această „năzdrăvănie mişcătoare”, surâdea, cu modestie, inventatorul american.

Invitaţiile la spectacole de gală sau la banchete omagiale se ţineau lanţ. I s-a oferit un splendid festin, dar nu în cinstea inventatorului celebru, ci a fostului editor, director şi redactor de gazetă, Tom.

Inginerul Eiffel şi marele savant Pasteur au insistat să le fie oaspete, convorbind, ore întregi, cu el. Printre alte titluri şi distincţii conferite, guvernul francez i-a dăruit o medalie de aur, bătută în onoarea sărbătoritului „născocitor” de minuni tehnice. N-a lipsit nici eşarfa Legiunii de onoare franceze, în gradul de comandor.

— Nu-mi spânzur eu de gât panglica asta, nici mort! se împotrivea el, din răsputeri… Nu vreau să mă „maimuţăresc” tocmai acum!

— Dar, dragul meu Tom, e o mare cinste care ţi se face… O înaltă recunoaştere a meritelor tale! spunea, supărată Mina.

Şi, până la urmă, tot soţia a învins. Eşarfa „repudiată” a fost „spânzurată” de gâtul modestului ei bărbat.

Un apologet al „vrăjitorului de la Menlo-Park” a scris că, la superba manifestare industrială din Paris, Edison a fost întâmpinat ca „un rege”. E prea puţin.

Triumfător şi în Europa, Edison a fost însuşi soarele

Expoziţiei din 1889! „Soarele”, deoarece ghirlandele de becuri cu incandescenţă şi centrala sa electrică revărsau o lumină solară peste toată Expoziţia şi, în continuare, peste pământul întreg.

XV
PE UNDE TRECE CURENTUL ELECTRIC

În 1893, oraşul Chicago sărbătorea deschiderea unei uriaşe expoziţii mondiale, cu caracter tehnic şi industrial. Printre vizitatori se afla şi Edison, care o cercetă cu de-amănuntul, atras, îndeosebi de secţia electricităţii. Dar, într-o zi, plimbându-se prin oraş, văzu întâmplător firma unui magazin, care, după cum afirma reclama expusă în vitrină, vindea miraculoase „centuri electrice”. Acestea ar fi vindecat orice dureri lombare, îndată ce bolnavii se încingeau cu ele. Mirat că nu cunoscuse, până atunci, şi noua aplicare a electricităţii, ilustrul inventator intră în magazin, cu scopul de a se informa cât mai precis. La raionul respectiv, o tânără vânzătoare, cu un aer plin de superioritate, îl întrebă ce dorea.

— Aş vrea să ştiu cum funcţionează aceste „centuri lecuitoare”?

— Vă voi spune, desigur, răspunse tânăra domnişoară, cu un surâs amabil, dar şi puţin dispreţuitor, arătându-i o centură, pe care o scoase dintr-o cutie. Vedeţi, curentul electric trece de la placa de cupru la cea de zinc, şi pe urmă…

— Un moment, o întrerupse, politicos, Edison. Scuzaţi-mă, vă rog… Mi se în-tâmplă câteodată să n-aud tocmai bine. Cum aţi spus? Curentul circulă „de la placa de cupru la cea de zinc?”

— Da, fireşte, domnule, zâmbi din nou vânzătoarea, privindu-l cu oarecare ironie. Şi pe urmă, centura…

— Numai o clipă, dragă domnişoară, îi tăie iarăşi vorba,

Edison. Dacă am înţeles exact, aţi spus: curentul trece de la cupru la zinc, nu-i aşa?

— Da, domnul meu, repetă, răspicat, tânăra fată; trece de la cupru la zinc…

— Ciudat, foarte ciudat, se miră inventatorul. Vedeţi, eu am crezut, întotdeauna, că circulă de la placa de zinc la cea de cupru.

— Vă înşelaţi, domnule, e tocmai contrariul!

— Sunteţi sigură? o întrebă Edison, ascunzându-şi un surâs discret în colţul gurii.

— Absolut sigură… Dar poate că dumneavoastră vă pricepeţi mai bine decât mine la aparatele electrice, se îmbufna, iritată, vânzătoarea, aruncând centura şi măsurându-l de sus până jos.

— Probabil, râse uşor inventatorul şi, fără să mai adauge vreun cuvânt, ieşi din magazin.

*

Un oarecare Ernest E. Calkins, agent de publicitate din New York, avea auzul destul de slab. Nutrea însă aceeaşi părere, ca Edison, că surzenia nu e o boală care n-ar putea fi, dacă nu vindecată, cel puţin ameliorată. Cunoscându-l şi întâlnindu-l, într-o zi, pe celebrul inventator – surd de-o ureche ca şi el – îl întrebă:

— De ce nu încercaţi să născociţi un mic aparat electric, care să ne ajute să auzim mai bine, pe noi infirmii, atinşi de surditate?

Edison îl privi puţin mirat şi apoi îi răspunse:

— Vedeţi, stimate domn, am prea mult de lucru. Prea multe treburi. Dar pierd o mulţime de timp, ascultând toate neroziile pe care foarte mulţi oameni ţin morţiş să mi le debiteze… Dacă aş inventa un astfel de aparat, cum mi-l propuneţi dumneavoastră, şi m-aş folosi de el, nevasta mea ar voi să-mi vorbească toată ziua!

Nu numai electricitatea se răspândise în Statele Unite, dar, spre sfârşitul veacului trecut, şi… infracţiunile penale

se înmulţeau, zi de zi. Predominau jafurile în stil mare, spargerile de bănci şi asasinatele. Cum pedeapsa cu moartea se vădise, încă mai demult, ca o necesitate de neînlăturat, organele represive au introdus atunci „scaunul electric” pentru executarea condamnaţilor la osânda capitală. Legea prin care se instituia acest nou mod de pedeapsă intră în vigoare la 1 ianuarie 1898, în statul New York. Primul deţinut, condamnat să moară pe scaunul electric, fu un anume William Kemmler, faimos criminal. Dar această inovaţie represivă stârni numeroşi adversari, care o combăteau pe motivul că era prea crudă şi… „neobişnuită”. Printre inamicii scaunului electric se afla şi Bourke Cockran, un celebru avocat newyorkez. Fost deputat şi renumit orator în pledoariile penale, el luă asupra sa cazul lui Wililiam Kemmler, „în interesul umanităţii şi pentru a împiedica o execuţie neomenoasă”. Marele avocat propuse judecătorului ca Edison să fie chemat ca martor. Cockran observase, între timp, că ilustrul inventator era, din principiu, împotriva oricărei pedepse cu moartea. Edison se prezentă să-şi depună depoziţia în faţa justiţiei, dar speranţele de a găsi, în declaraţiile martorului un sprijin pentru cauza pe care o susţinea cu atâta îndârjire fură, în curând, înşelate. Spre stupoarea lui, inventatorul răspunse că electricitatea poate provoca o moarte rapidă şi nedureroasă. La o nouă întrebare a lui Cockran, Edison declară că va fi desigur cu putinţă să se „dubleze dinamul”, pentru a se obţine un curent şi mai puternic.

— Credeţi acest lucru, îl întrerupse avocatul, dar nu sunteţi sigur!?

Foarte liniştit, perfect stăpân pe convingerile sale, Edison adăugă:

— Cred, fiindcă n-am omorât niciodată pe cineva!

Puţin timp după aceea, în baza legii votate, Kemmler fu executat pe scaunul electric.

Edison primi o invitaţie de a asista la teribilul spectacol,

dar refuză să se ducă.

Cu prilejul unuia dintre obişnuitele interviuri pe care Edison le acorda presei la fiecare aniversare a naşterii sale, un reporter de la o cunoscută gazetă îl felicită pentru sănătatea sa robustă şi nedezminţită.

Marele sărbătorit surise cu amabilitate.

— Da, mă simt foarte bine şi vă mulţumesc pentru caldele dumneavoastră urări. În ce priveşte vârsta mea, vă afirm că o suport admirabil, mai ales că, în prezent, înregistrez cea de-a 998-a mea aniversare! Nu ştiaţi că sunt atât de bătrân, nu-i aşa?

Şi, în uimirea tuturor celor de faţă, adăugă:

— Dar asta nu e nimic, dragul meu domn… Mă aştept ca, înainte de 4 iulie, să împlinesc… o mie cinci sute de ani! Aşa au ţinut să informeze publicul, cele mai multe ziare. Şi puteţi să le felicitaţi, mai cu seamă pe ele, căci e perfect exact. După cum vedeţi, nu sunt nici nebun, nici n-am de gând să devin…

Inventatorul zâmbi din nou, dar acum puţin ironic.

— Vă spun toate acestea, fiindcă am primit, mai deunăzi, din partea unui birou de „computer” al presei, o nouă *Viaţă a lui Edison*. Aici, datele biografice sunt iarăşi exagerat denaturate. Trebuie să vă mărturisesc că, citind-o acasă, m-am amuzat grozav. Adunând la un loc toate acele năstruşnice relatări şi socotindu-mi vârsta ce ar trebui s-o am, pentru a fi trecut prin toate aventurile povestite în hazlia carte, obţin, cu precizie, cifra amintită.

Şi, începând să râdă de năzdrăvana fantezie a pretinşilor săi biografi, celebrul inventator, devenit matusalemic prin „secolele” cumulate, mai spuse:

— Când, serile trecute, am terminat de socotit toate datele născocite de „admiratorii” mei, nu aveam decât… 970 de ani! Dar Biroul de presă mi-a mai trimis, chiar azi-dimineaţă, încă 28 de ani, împodobindu-mă cu ei! Deocamdată, cum puteţi observa, am împlinit aproape un

mileniu de existenţă! Ceea ce, fireşte, înseamnă un record de longevitate!

XVI
PATRIOTUL

Primul război mondial izbucnise. Bancherii de pe Wall Street, oamenii de afaceri şi marii industriaşi americani – veritabili lupi lacomi la pândă – adulmecau în aer, încă din 1915, iminenta intervenţie a Statelor Unite în conflictul armat. Ca întotdeauna, războiul se dovedea un excelent prilej de rapide îmbogăţiri. În special, stăpânii industriei grele se arătau nerăbdători să fabrice unelte militare, arme distrugătoare şi explozivi. Războiul imperialist putea să umple, din nou, buzunarele şi să încarce casele de bani…

Edison avea pe atunci şaizeci şi opt de ani. Nu mai era tânărul de altădată, robust şi plin de sănătate. Zăpezile vârstei îi albiseră părul, dar inima îi zvâcnea tot tânără şi, mai ales, omenia, cinstea şi dezgustul de înavuţire prin specularea altora îi rămăseseră nealterate de trecerea anilor.

Răspicat şi ferm, spunea adeseori:

— Banii pe care-i câştig de pe urma „găselniţelor” mele nu-i folosesc pentru desfătări şi trândăvii personale. Mi-e silă de ele. Sumele dobândite le investesc în laboratoare, în experienţe, în ateliere şi noi „născociri” sau descoperiri. Şi acestea costă, desigur, foarte mult… Am făcut chiar datorii. Va trebui să le achit, vânzându-mi companiilor şi Consorţiilor mai chivernisite alte „năzdrăvănii”, la care lucrez. Dar pe speculanţi nu vreau să-i ajut!

Cu totul altfel se punea însă problema pentru Edison, când era vorba să-şi ajute propria lui ţară.

De aceea n-a refuzat să vină, la invitaţia lui Daniels, titularul Ministerului marinei, în cabinetul înaltului personaj.

— Domnule Edison, v-am rugat să vă osteniţi venind

până aici, fiindcă vreau să vă fac o propunere. Vă ofer conducerea unui departament din ministerul pe care-l conduc.

Surprinderea se arătă pe figura inventatorului.

— Şi ce departament anume, domnule ministru?

— Departamentul de cercetări şi invenţii în sectorul războiului submarin, întări ministrul, mirat, la rândul său, că-l vede pe Edison atât de surprins.

— Dar, domnule ministru, eu detest războiul. „Carne de tun” pentru unii şi izvor de îmbogăţiri pentru alţii.

— Nu e vorba să vă „îmbogăţiţi” personal, domnul meu. Nici să „ucideţi” dumneavoastră, se îmbufna oarecum ministrul.

— Totuşi, eu aş pune în circulaţie arma ucigătoare, se obstina paşnicul „vrăjitor” al fonografului.

— Nu, domnule Edison, nu trebuie să aveţi scrupule inutile. Trebuie numai să vă ajutaţi patria! Germania imperialistă devine, pe zi ce trece, o primejdie tot mai mare pentru întreaga umanitate…

— Şi ce rost avem noi în acest abator de oameni, domnule ministru? Auzi… să fabricăm submarine…

Ministrul începu să-şi piardă cumpătul, se gândi însă că ar fi mult mai bine să procedeze cu tact şi să-l lămurească pe inventator.

— Statele Unite nu pot rămâne indiferente şi să lase „abatorul de oameni” – cum l-aţi numit dumneavoastră – abatorul creat de Germania tiranică, să înghită sute de mii de vieţi. Statele Unite trebuie să intervină şi să pună capăt măcelului…

— Dar cum, domnule ministru? Măcelărind, la rândul lor? se îndârji Edison.

— Intervenind, vom grăbi sfârşitul războiului. Vor fi, desigur, încă jertfe omeneşti, dar mult mai puţine decât în cazul că „măcelul” ar continua, cine ştie câtă vreme… Şi, ca să curmăm dezastrul – ce spun? cataclismul uman, – se

cade să construim arme, avioane, submarine.

Tonul ministrului se îndulci şi un zâmbet cald îi lumină obrajii.

— Vedeţi, domnule Edison, nu ne adresăm numai inventatorului – a cărui capacitate de a inova mereu şi a munci fără de răgaz o preţuim cum se cuvine – astăzi ne adresăm îndeosebi patriotului. Cerându-vă concursul, facem apel la patriotismul dumneavoastră.

Discuţia mai continuă câtva timp şi, până la urmă, sensibil la invocarea patriotismului său, bătrânul, dar încă aprigul Tom, cedă şi primi propunerea înaltului demnitar. Ministrul fusese destul de abil; în realitate, în războiul dezlănţuit, erau în joc şi unele interese economice ale Statelor Unite, pe care guvernul spera să le rezolve favorabil printr-o intervenţie militară.

În schimb, Edison rămânea profund onest sufleteşte. Îşi iubea, cu neţărmurită dragoste, patria, după cum îl mâhneau nespus de mult ştirile despre atrocităţile săvârşite de casca prusacă, ştiri pe care le afla din ziare. Iată-l chiar participant, în primăvara anului 1916 – în preajma mobilizării armatei americane – la o „manifestaţie naţională în vederea pregătirii de război”, în New York.

— Pentru ce n-aş participa la manifestaţie? răspundea el unor prieteni pacifişti sau numai temători de-a nu fi chemaţi sub arme. Trebuie să intervenim în război, să nimicim odată pentru totdeauna puterile asupritoare, ambiţiile de stăpânire prin sânge şi cruzimile inumane.

— Dar de ce noi, americanii, care suntem republicani…

— Tocmai fiindcă suntem republicani… Vrem sfărâmarea imperiilor despotice, eliberarea şi neatârnarea micilor popoare, înrobite şi împilate de secole.

Şi calmul, blândul Edison, se înfuria de data asta şi bătea cu pumnul în masă.

— Să se termine cu tiraniile, cu vărsările de sânge şi cu cezarii înfumuraţi!

În Ministerul marinei, la departamentul ce i se încredinţase, Tom s-a dedicat, în întregime patriei. A lăsat la o parte laboratoarele, experienţele, şi „găselniţele” personale şi, autentic ostaş în slujba ţării, şi-a închinat cercetările şi munca, numai intereselor naţionale.

— Şi acum ce noi planuri vă frământă, maestre? îl întrebară vechii săi prieteni.

— Acum, după ce mi-am făcut datoria de patriot, mă voi întoarce „la oile mele”, surise bătrânul Tom, pe care-l amuzase păţania lui Panurge, citită în romanul lui Rabelais, Gargantua şi Pantagruel, aşezat la loc de cinste în biblioteca sa.

XVII
PLANTAŢIA DE CAUCIUC

Obsesia ultimelor secole ale evului mediu – adevărat început de renaştere, în realitate – o formau mirodeniile Orientului, începând să descopere, încă din veacul al XIII-lea, comorile artei şi culturii antice, umaniştii occidentului european preluau, totodată, şi multe din rafinamentele vechilor greci şi romani. În gastronomia vremii, mirodeniile se aflau în frunte. Subtilii gurmanzi ai epocii se dădeau în vânt după scorţişoară, piper sau vanilie. Principii, ducii şi înalţii seniori feudali se mândreau că pot oferi, la bogatele lor festinuri, mâncări alese, condimentate cu diverse mirodenii. Uriaşe sume de bani se învesteau în expediţii, pentru a se găsi un drum mai scurt şi mai puţin anevoios, pe mările sudice şi răsăritene, spre Indochina şi insulele calde ale Oceanului Indian, adevărate comori de mirodenii. Sub flamurile acestui „ideal” economico-culinar navigaseră Vasco de Gama, Francesco d’Al-meida şi însuşi Magellan.

Iar secolele următoare îşi schimbaseră nu numai aspectele politice şi sociale, ci şi obiectivele economice. Astfel, în veacurile al XIX-lea şi al XX-lea, dezvoltarea

industriei născuse rivalitatea statelor capitaliste pentru acapararea pieţelor de consum şi aprovizionarea cu materii prime, necesare fabricilor şi uzinelor. Multe dintre materiile prime solicitate trebuiau însă să fie aduse din ţări depărtate sau de pe alte continente. Şi dacă Statele Unite îşi puteau procura petrolul din Mexic, în schimb erau nevoite să importe cauciucul – problema numărul unu a industriei moderne – din Filipinele Pacificului, din America de Sud şi din Africa, distanţe enorme şi extrem de costisitoare. Lupta se dădea acum între Statele Unite, dornice să ocupe primul loc în industria mondială, şi Anglia şi Olanda, acaparatoarele cauciucului. Încercând să le ţină piept, Germania fabricase, în perioada războiului imperialist, cauciucul sintetic, dar acesta se vădise de calitate inferioară. Tot cauciucul natural – cauciucul depărtărilor miraculoase – se dovedea cea mai căutată materie primă.

Problema furnizării cauciucului îl pasiona, fireşte, şi pe Edison, interesat să-l aibă în fabricile sale.

— Ce-ar fi să pleci în Liberia? îi spuse el colaboratorului său Firestone. Acolo, unde pământul şi clima sunt favorabile, vom putea planta suprafeţe imense cu arbori de cauciuc.

— Plec, domnule Edison, şi cred că vom reuşi…

Însă, în ciuda posibilităţii de a obţine, acolo, vaste culturi de cauciuc, întreprinderea cerea uriaşe investiţii băneşti.

— Nu e de loc rentabil, dragul meu Firestone, căzu pe gânduri bătrânul inventator, la întoarcerea prietenului din Africa. În felul acesta, nu mă aşteaptă decât falimentul… Va trebui să-mi caut cauciucul necesar, pe altă cale. Mult mai aproape… Poate în plantaţii proprii, chiar aici, în patria noastră…

Alte cercetări, alte experienţe, alte îndelungate ore de trudă în laborator, niciun strop de renunţare sau dezamăgire, însă. Edison avea 84 de ani şi urca pe ultima treaptă a vieţii lui.

— Nu înţeleg de ce ar exista cauciuc decât în arborii exotici din Africa, din Filipine sau din Brazilia, se frământa neliniştitul inventator, în faţa aceluiaşi devotat Firestone.

De ce n-ar fi şi în alţi arbuşti, în plante şi chiar în bălării? De ce n-am izbuti să-l scoatem din ele? se întreba el însuşi, făcându-l pe Firestone să se mire straşnic.

— Din plante şi din „bălării”, maestre? E cu putinţă oare?

— Totul e cu putinţa, prietene, atunci când vrei, când speri şi, mai cu seamă, când munceşti pe brânci.

Experienţele au continuat pe coastele, mai calde, ale Floridei şi Pacificului, Iar cercetările demonstrară că, nici de data asta, Edison nu se înşelase. Presupunerile sale erau întemeiate. „Bălăriile” cu „lapte” de cauciuc – existau!

— Ei, ce ţi-am spus, neîncrezătorul meu Firetstone? îl bătu el pe umeri, pe scepticul lui amic. Am „găsit” bălăria căutată. E o buruiană numită golderod! Conţine cauciuc suficient. Dar, ca să ajung la dovada că buruiana aceasta este şi cea mult dorită, mi-a trebuit să experimentez peste paisprezece mii de plante!

— A fost însă o muncă titanică, maestre, se entuziasma acum bunul prieten, părăsindu-şi neîncrederea de altădată.

— A fost şi încă va fi, se înflăcăra genialul moşneag, căci va trebui să facem culturi de golderod chiar aici, la West Orange, în preajma casei mele…

Într-adevăr, nu peste mult timp, lângă vila Glenmont, locuinţa inventatorului de la West Orange, se întindea o surprinzătoare plantaţie de buruieni de cauciuc!

Şi, cum întâmplările hazlii ori vorbele de duh n-au lipsit niciodată în viaţa lui Edison, nici chiar în acest splendid amurg al unei strălucitoare existenţe, iată şi următorul vesel episod:

în august 1924, Edison, însoţit de Henry Ford şi Harvey Firestone, merse să facă o vizită lui William Coolidge, la locuinţa acestuia din Plymouth (Statul Vermont), unde fizicianul se dusese să-şi petreacă vacanţa. Ivindu-se

prilejul, câţiva reporteri de la gazetele locale îl acostară pe marele inventator ca să-l întrebe:

— Ce părere aveţi despre folosirea radioului în campania electorală din anul acesta?

— Nu cred mare lucru, răspunse Edison, cu liniştea umorului său sec. Domnilor le place să audă muzică zgomotoasă, sau le plac certurile şi scandalurile, ca, de pildă, cele de la întrunirea „democraţilor". (Era o aluzie la întrunirile vociferate, pe care partidul democrat le ţinuse de-a lungul a 29 de şedinţe.) Dar, adăugă inventatorul, ar fi prea mult pentru domnii amatori de gâlcevi să stea închişi în casă şi să asculte un lung discurs politic.

Şi, după o scurtă pauză, începu pe un ton glumeţ:

— Am să vă povestesc o întâmplare, mai mult veselă decât dramatică. Un predicator reformat se duse la faimoasa închisoare Sing-Sing, pentru a ţine o cuvântare cu substrat moralizator, în faţa deţinuţilor. El dete drumul discursului, încântat că poate vorbi – aşa cum ştiţi că procedează teologii şi guralivii aceştia – şi vorbi şi iarăşi vorbi, timp de aproape două ore, până când îi plictisi de moarte şi pe condamnaţi şi pe gardieni. Cum cuvântarea părea să se lungească la nesfârşit, un deţinut de culoare izbucni mânios, scoţând un urlet de protest. Paznicul din apropiere se repezi, lovindu-l în cap şi făcându-l să se prăbuşească, fără cunoştinţă. Dar, după câteva secunde, puşcăriaşul îşi reveni şi se sculă, clătinându-se, de pe podea. Adânc stingherit, predicatorul îşi curmă îngrozitorul discurs şi se grăbi să plece din închisoare. Atunci, directorul Sing-Sing-ului, care asistase la tot ce se petrecuse, nu putu să se oprească de a nu şopti: „Chiar după lovitură în cap, un om izbuteşte să se ridice şi să umble. Dar dacă predicatorul şi-ar fi continuat cuvântarea, noi toţi am fi căzut laţi, la pământ, şi nu ne-am mai fi sculat niciodată!”

Şi Edison, surise, el însuşi amuzat de cele povestite:

— E tocmai ceea ce doream să demonstrez şi în privinţa

discursurilor politice.

XVIII
ÎN INTIMITATEA CĂMINULUI

Spuneam, într-un capitol anterior, că arareori Edison îşi căuta destinderea – după luni de zile dedicate cercetărilor şi muncii în laborator sau în ateliere – în scurte călătorii pe coastele Floridei şi Pacificului. Cât despre aşa-zisele sale „vacanţe”, ele îi ofereau, mai degrabă, un pretext pentru a-şi ascunde adevăratele intenţii: căutări de amplasamente pentru noi fabrici, întemeieri de laboratoare în diverse regiuni ori continuări de experienţe.

Când nu se deplasa de la West Orange, cea mai agreabilă odihnă i-o dăruiau orele petrecute în mijlocul familiei, lângă soţia şi copiii lui. Îşi adora căminul – nu numai fiinţele dragi în preajma cărora se simţea atât de bine, dar şi locuinţa, mobilată şi aranjată după gustul său. Vila Glenmont era o clădire cu două caturi, frumoasă şi confortabilă. Pe lângă multele sale calităţi, Edison avea şi un deosebit simţ estetic. 1-1 dovedeau picturile atârnate pe pereţi, vazele japoneze, mesele masive de stejar, scaunele şi fotoliile artistic tapisate sau grădina împodobită cu dalii şi heliotropi, florile lui preferate, în vecinătatea căreia se întindeau faimoasele plantaţii de golderod, „buruiana cauciucului”.

Anii trecuseră cu întreg cortegiul lor de neîntrerupte iscodiri în retorte şi eprubete, de necazuri, de lacrimi, de răsunătoare izbânzi şi acum exuberantul şi hoinarul Tom de odinioară era un bătrân încă sprinten şi vânjos, setos de muncă, capabil de noi proiecte. La vârsta de optzeci de ani, personalitatea lui complexă tot se mai afirma în cele mai variate domenii ştiinţifice. Fizicianul şi chimistul se adâncea în studii de biologie, astronomie, economie politică, geologie (căutarea minereului de fier pentru separarea

metalului pe cale magnetică), ori botanică, ştiinţă care-l pasionase în ultimul timp, când, cu atâta asiduitate, voia să descopere „bălăria” zămislitoare de cauciuc.

Totuşi, acum nu mai zăbovea noaptea târziu în laborator, unde, alături de fel de fel de globuri şi sticle, îşi pusese şi un modest pat de campanie, în eventualitatea că, „extrem de obosit”, i-ar fi răpit muncii un ceas-două de somn. Nici vechea lui poftă de mâncare nu mai era atât de straşnică; devenise foarte cumpătat, mânca frugal, îndeosebi la cină, când nu-şi îngăduia decât un pahar cu lapte şi o felie de pâine cu unt sau jambon.

Seara, la întoarcerea în vilă, după ce îşi săruta pe frunte odraslele şi soţia, se aşeza la masa mare de stejar din sufragerie, sub candelabrul cu zece becuri incandescente, având grijă ca lumina să-i cadă în faţă. Cu fruntea înaltă sub părul alb ca de omăt, cu sprâncenele groase, ninse şi ele de imaculaţii fulgi ai anilor, cu ochii încă scânteietori de inteligenţă şi obrajii puţin palizi, părea nimbat cu o aureolă de sfânt.

Răsfoia un vraf de ziare sau se cufunda în lectura unei cărţi.

— De ce nu mănânci, Tom? Ce carte iarăşi te absoarbe? Parcă ai fi înlănţuit în nu ştiu care vrajă… îl dojenea cu blândeţe, soţia.

— Călătoresc, scumpa mea Mina, îi răspundea inventatorul, continuând să citească. Uite, mă plimb cu Virgiliu şi Cicero prin Forumul roman, prin grădinile academice cu Platon sau rătăcesc departe, cu eroii lui Homer, pe mări egeice şi ionice…

Alteori, obiectivul călătoriilor imaginare se schimba, potrivit conţinutului lecturii:

— Vorbesc cu Shakespeare, dragă Mina; sunt la Stratford on Avon şi plec apoi la Londra.

Sau:

— Pribegesc cu haimanaua aia de Rousseau, de-a lungul

Franţei; discut, ba chiar mă iau de păr, cu îndrăcitul ăla de Voltaire.

Ori:

— Cutreier bulevardele Parisului cu dragul meu Victor Hugo. Scot spada şi mă duelez, lângă Athos, Aramis, Portos şi d'Artagnan… Urc Acropole, în tovărăşia lui Renan, la Atena.

Genialul creator de minuni tehnice era naiv ca un copil şi înflăcărat ca un adolescent!

Îi plăcea de asemenea să treacă din sufragerie în salonul solemn, ornat cu o arcadă susţinută de coloane de onix. Se aşeza pe un scaun, aproape de pianul la care cânta soţia. Vorba lui devenea catifelată şi dulce.

— Cântă-mi, buna mea Mina, Sonata lunii ori Appassionata lui Beethoven…

Se pierdea în reverii:

— Şi te rog să-mi mai cânţi ceva: încântătoarea Arie a Luceafărului din Tannhauser… Aici, Wagner e colosal!

Pe urmă se înapoia în birou şi aşternea pe hârtie idei, planuri, schiţe.

— La ce nouă invenţie mai lucrezi, dragă Tom? se neliniştea soţia, văzându-l că nu se duce să se culce.

— Nu, Mina, nu mai lucrez la moi o invenţie… Vreau să scriu un roman ştiinţifico-fantastic. Ca pasionantul meu Jules Verne… Îmi voi intitula cartea, probabil: Thomas în Ţara minunilor. Uite, îmi imaginez ordinea capitolelor. Voi pune în romanul meu vulcani în erupţie, avioane care îi descoperă, rapide linii telegrafice sub mări şi oceane, şi altele care stabilesc legătura cu planeta Marte, ţări tropicale transformate prin energia ţiţeiului, maşini solare funcţionând pe pământ, maşini pentru hipnoză, mătase artificială obţinută din celuloză, bancnote făcute din piele de iepure – mult mai durabile decât cele din hârtie – şi câte altele…

— Va să zică tot la invenţii lucrezi, Tom. Nu te mai

astâmperi?

— Nu înţelegi că scriu un roman, draga mea? Adică, de fapt ai dreptate… şi romanul e o invenţie posibilă.

Bun desenator, Edison îşi petrecea, câteodată, serile schiţând planuri de construcţii – maşini şi case – ba chiar modele de automobile, pentru prietenul său Henry Ford.

— Lipsa de somn nu vatămă niciodată, întâmpina el reproşurile soţiei, care voia să-l hotărască să se culce mai devreme.

Cu copiii se arăta blând, atent şi înţelegător. Le scornea o sumedenie de jucării – clădiri mici de lemn, trenuri şi tramvaie de tinichea, dinamuri în miniatură.

— Iată, să vă jucaţi şi cu ceilalţi copii din vecinătate, îi îndemna el.

O dată cu bătrâneţea, se iviră şi primele semne ale unei boli de cord. În octombrie 1929 – cu doi ani înainte de sfârşitul său – prietenii şi admiratorii organizară o festivitate în onoarea lui Edison. Se sărbătorea „Jubileul de aur al luminii electrice” şi „Semicentenarul becului cu incandescenţă”. Festivitatea avu loc la Dearborn, în muzeul lui Henry Ford. Înalte personalităţi ştiinţifice şi politice, în frunte cu preşedintele Statelor Unite, Herbert Hoover, rostiră cuvântări omagiale. Dorind să răspundă elogioaselor discursuri şi aplauzelor frenetice ale publicului care umplea sala, octogenarul sărbătorit se ridică în picioare. Deodată îi veni rău, îngălbeni şi, clătinându-se, căzu în fotoliu. Chemaţi de urgenţă, medicii îi dădură întâile ajutoare. Apoi a fost transportat acasă, cu automobilul personal al preşedintelui Hoover. Edison îşi reveni din sincopă, dar grava maladie ciocănise, cu degetele ei neiertătoare, la porţile vieţii venerabilului inventator.

XIX
APUSUL „VRĂJITORULUI”

În vreme ce Edison îşi petrecea ultimele zile între laborator şi căldura îmbietoare a căminului familial, de la iubitul prieten Adams, plecat din nou a doua sau a treia oară în Africa, cu alte însărcinări, nu mai soseau ştiri de loc.

Când trimisese pe Firestone în Liberia, pentru a căuta terenurile cele mai propice pentru plantaţiile râvnite, îl rugase să-l găsească pe Adams, dar acesta se întorsese din Africa singur.

— Unde e Adams? Unde l-ai lăsat? îl întrebă Edison îngrijorat.

— Ne-am despărţit în sudul Senegalului, el pornind spre Nigeria, iar eu spre Sudan, fiecare în căutarea unor terenuri pentru culturile de cauciuc. Trebuia să ne întâlnim, peste un an, la Djibuti, dar n-a venit la întâlnire.

— Şi ce-ai făcut atunci? se tulbură octogenarul inventator.

— L-am aşteptat, două săptămâni încheiate… Şi cum întoarcerea mea în patrie nu-mi permitea prea multă întârziere, m-am îmbarcat singur.

— O bunul şi dragul meu Adams, oftă în sine fostul tovarăş de necazuri de la Louisville. Câte am îndurat împreună: frig, foame, necazuri, jignirile patronilor. Ne-au rămas treze numai amintirile, înseninate de curgerea vremii. Au trecut peste noi mai bine de şase decenii. Iar astăzi nu mai ştiu nimic despre tine. N-am primit niciun rând din parte-ţi.

Şi bătrânul inventator, stăpânindu-şi greu lacrimile, gândea frământat de griji:

— O fi pierit, te pomeneşti, în groaznicele jungle ale Africii, departe de noi… atât de departe! De ce l-am trimis acolo?

Şi obsedat de soarta prietenului său întreba aproape în fiecare zi pe cei din jurul său:

— A venit vreo veste?

Nimeni nu putea să-i dea un răspuns. Dimineaţa, de cum

se scula, întreba pe soţia lui:

— O mai fi venit vreo veste? Ea tăcea. Când Edison cobora în laborator, întreba iar:

— A mai venit vreo veste de la Adams? Aceeaşi tăcere. Unii ridicau din umeri.

La prânz punea aceeaşi întrebare. Când se culca, la fel: „A mai venit vreo ’ veste?” într-o zi, spuse:

— E semn rău. Şi trimise oameni în căutarea lui Adams, plătindu-i fără să se uite la bani. După câteva luni de cercetări, oamenii trimişi se întoarseră. Edison se afla în grădiniţa casei lui din Menlo-Park, alături de soţie. Secretarul, foarte stânjenit, îl vesti:

— Oamenii trimişi în căutarea lui Adams s-au întors şi vor să vorbească neapărat cu dumneavoastră.

Edison se ridică îngrijorat şi ieşi în întâmpinarea lor.

— Ei? îi întrebă el mai mult cu privirile decât cu vorba.

— Dispărut în junglă… Probabil mort… răspunse îndurerat conducătorul lor.

Edison păli. Doi inşi îl sprijiniră, ca să nu se prăbuşească. Apoi surâse. Surâdea necontenit cuiva, absent. Tristeţii? Zădărniciei? Cine ar fi putut să ştie adevărul? Adevărul era că surâsul acesta nu i-a pierit de pe buze, până în ultima clipă. Două săptămâni mai târziu primi o altă veste, care-l zdrobi definitiv: sora lui Tania trecuse şi ea în lumea amintirii. Cu toate că nu se simţea bine, plecă la Detroit, ca să ia parte la înmormântare. Când se întoarse, era de nerecunoscut:

— Mai bine nu mă duceam, mărturisi el soţiei. Sărmana Tania, cât a schimbat-o viaţa! în închipuirea mea a rămas tot fetiţa vioaie şi deşteaptă, de odinioară…

Câteva zile mai târziu, stând de vorbă cu soţia, murmură:

— Simt cum se face pustiu în jurul meu! Tata, mama, Bill, Mary, Tania, Adams… Toţi au devenit umbre…

Deşi începea să simtă povara anilor, încă nu renunţa la orele lui de muncă. Lucra şi acum cu râvnă, fără încetare,

ca şi cum ar fi vrut să uite gândurile negre, care îi dădeau mereu târcoale.

Venise toamna. Frunzele căzute aşterneau covoare de purpură şi de aramă. Din cerul plumburiu se cernea o ploaie cenuşie, cu stropi reci şi pătrunzători, ca nişte alice.

De vreo doi ani, de când la festivitatea din Deaborn se arătaseră primele semne ale bolii de cord, bătrânul Tom nu-şi mai pierdea nopţile, muncind printre retorte şi eprubete, sau făcând schiţe şi planuri în biroul său.

— Îmi place mult, de la o vreme încoace, să-mi petrec serile citind, la masa mare din sufragerie, în mijlocul familiei mele, avea el aerul că s-ar scuza faţă de colaboratorii săi că nu rămâne până la ore târzii în ateliere.

Totuşi, într-o seară de octombrie, dispăru din vila Glenmont şi se furişă în laborator, atras parcă de o misterioasă putere, de inefabilul magnet al destinului. Lucră acolo toată noaptea, cu o dârzenie pe care de mult n-o mai avusese. A doua zi era duminică. Soţia lui îl aştepta la ceai, dar el nu se arătă ca de obicei. Atunci trecu în camera de culcare. Spre surprinderea ei, patul rămăsese nedesfăcut.

— Trebuie să fie în laborator, îşi spuse femeia, a lucrat iarăşi toată noaptea. S-a dus pe ascuns, ca să nu-l dojenesc cumva…

Plecă să-l caute în laborator. Când deschise uşa, îl găsi stând pe scaun, cu capul culcat pe mâna dreaptă, iar stingă atârnând inertă în jos.

— L-a răzbit oboseala… gândi soţia.

Se apropie de el, în vârful picioarelor. Nu ştia dacă e bine să-l trezească sau să-l lase să doarmă mai departe. Se hotărî, în cele din urmă, să-l deştepte din somn, ca să se odihnească apoi în pat, cum se cade…

Îl bătu uşor pe umăr, dar nu se mişcă, îl scutură mai tare, strigându-l pe nume. În zadar.

— Ce-i asta? tresări femeia şi un fior rece îi lunecă prin şira spinării. Scoase un ţipăt şi se prăbuşi la picioarele lui.

Edison trecuse şi el în lumea umbrelor. Moartea îl găsise la masa de lucru, aşa cum era drept, aşa cum se cuvenea unui muncitor atât de tenace, care nu cunoscuse răgazul. Abia acum avea să se odihnească.

Era în ziua de 18 octombrie 1931.

În clipa când trista veste a fost comunicată colaboratorilor şi muncitorilor din ateliere, ciocanele lunecară din mâini şi scrâşnetul strungurilor încetă. Mulţi lucrători lăcrimau, iar acele ceasornicului din laborator sunară prelung, de optsprezece ori la rând, data durerosului sfârşit. Întregul West Orange era în doliu… Prin faţa sicriului aşezat în laborator – scumpul loc de cercetări şi „găselniţe” al genialului inventator – se perindară prietenii şi colaboratorii devotaţi, personalităţi politice şi ştiinţifice ale vremii şi simpli oameni din popor, toţi vrând să aducă un ultim omagiu marelui dispărut. Ziarele apărură în ediţii speciale, cu pagini în chenare cernite; quadruplexul şi multiplexul telegrafic răspândiră funesta ştire pe toată harta globului. La 21 octombrie, cortegiul funerar porni din laboratorul lui Edison şi se opri aproape de faimoasa „plantaţie de cauciuc” din Glenmont. Sicriul fu pogorât în mormânt, în acordurile muzicii lui Beethoven şi Wagner. Se intonară Simfonia destinului (a cincea) şi Aria Luceafărului din Tannhăuser, melodia atât de dragă ilustrului inventator. „Vrăjitorul din Menlo-Park” şi din West Orange nu mai era printre cei vii, nu mai lucra la minunatele lui „născociri”, însă numele său, devenit nemuritor, strălucea ca un luceafăr pe cerul omenirii.